

OHAL RAPORU

MAZLUMDER İstanbul Şubesi

OHAL Dönemi Hak İhlalleri Raporu

Mart 2018

Rapora Katkı Sunanlar:

Av. Ahmet Sait Öner, Bilal Balcı, Bilal Topaloğlu, Av. Elif Buyruk, Fatih Akpınar, Fuat Evsen, Gülru Hacıoğlu, Hacer Korkmaz, Hüseyin Sevim, Av. İbrahim Talo, Av. Kaya Kartal, Av. Mahir Orak, Av. M. İ. Asım Bilir, Av. Merve Talo, Nuri Yılmaz, Av. Semih Biten, Av. Rumeysa Kılıç, Av. Yasin Dıvrak.

Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, bükür (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Nisa Süresi 135)

Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.

(Maide Süresi 8)

OHAL raporunu hazırlama sürecine girmemiz kolay olmadı. Bir insan hakları örgütü olarak yapmamız gereken işler ve söylememiz gereken sözler vardı. İlkelerimiz belliydi. Tek başımıza kalsak dahi haksızlık karşısında susmamamız, “hakkı” söyleme-ye devam etmemiz gerekiyordu. Diğer tarafta ise bir darbe teşebbüsü bulunmaktaydı. 15 Temmuz gecesi (akşamı

desem daha doğru olacak) daha saatler 22:00'yi gösterirken MAZLUMDER'liler, darbenin karşısında durmak için tam kadro meydanlarda; İstanbul Emniyet Müdürlüğü önündeydiler. Kendi aramızda nasıl bir yol izlememiz gerektiğini tartışıyorduk ve o gece, bizler için bir tankın sırtında nihayet buldu.

Kuruluşundan bu yana MAZLUMDER darbe karşıtı bir duruş sergilemiş, 28 Şubat post modern darbesi karşısında da dimdik durmayı başarmıştı. Bir yandan meydanlarda eylemleriyle basın açıklamalarıyla, diğer yandan da hukuk mücadeleleriyle hem haksızlığı haykırdı, hem de haksızlığa uğrayanlara sahada hukuki yardımlarda bulundu. MAZLUMDER bayrağını o gün taşıyan seleflerimiz, bir günde 100 avukatın görevlendirildiği anlardan gururla bahsediler; Baro'nun bile bir günde bu kadar avukatı seferber edemeyeceğini ekleyerek.

Tabii haksızlıklara karşı mücadele etmek kolay değildir. Toplumda bir zulüm, bir haksızlık yaşanıyorsa, bir kişi bir yerde bir mağduriyete uğruyorsa, bu haksızlık (çoğunlukla) ya bir devlet görevlisinin görevini ihmal etmesinden kaynaklanır ya da bizzat bir devlet görevlisi görevini kötüye kullanarak haksızlığa yol açar. Çünkü devlet otoritesi olan yerlerde bir başka güç barınmaz, barınıp haksızlık yaptığı da hukuktan kaçamaz. Aynı "*Kenar-ı Dicle'de bir kurt kapsa koyunu, Gelir de adl-i ilâhi Ömer'den sorar onu!*" misalindeki gibi... Dolayısıyla haksızlıklara karşı mücadele demek, devletin, görevini yapmayan veya görevini kötüye kullanan birimlerine karşı mücadele demektir. Aslında tam da "*bireyi yaşat ki, devlet yaşasın!*" diyen siyasetçinin ihtiyaç duyduğu şeydir. Ama ne hikmetse siyaset, devletin yol açtığı haksızlıkların dile getirilmesinden "pek" hoşlanmaz. Bu yüzden zordur insan hakları mücadelesi. Kimseye yaranamadığınız gibi, baskılara da maruz kalırsınız. Nitekim 28 Şubat darbe dönemleri de kolay değildi; darbecilerin yargı ve sivil ayakları tarafından MAZLUM-DER birçok baskıya maruz bırakıldı, baskına uğradı.

15 Temmuz darbe teşebbüsünde de MAZLUMDER, daha siyasiler bile açıklama yapmamışken, darbeye karşı sosyal medyadan ilk tepki gösteren kurumlardan birisi olma gururunu taşımaktadır.

OHAL ilanıyla birlikte 15 Temmuz farklı bir sürece girmiş oldu. KHK'larla birçok kimse görevine son verildi, gözaltına alınanlar oldu. Şartlar oluştuğunda OHAL ilan etmek, uluslararası hukukun devletlere tanıdığı hukuki bir uygulama idi. Ancak FETÖ/PDY isnadıyla tutuklanan veya görevden alınanlar arasında ilgisiz, alakasız birçok insanın da bulunduğunu gördük. Genel Başkanımız Ramazan Beyhan ve Genel Sekreter yardımcımız Nuri Yılmaz'la birlikte İslami camianın birçok STK'sını ziyaret ettik, oralardaki durumu sorup istişarelerde

bulunduk. Tutuklanan veya görevden alınanlar arasında onların da yakından tanıdığı birçok alakasız isim olduğunu öğrendik. Neticede adil duruş ve hakka şahitlik adına bir rapor hazırlamanın gerekli olduğuna karar verdik.

İlk düşüncemiz mağduriyet hikâyeleri üzerinden OHAL'in "öteki" yüzüne dikkat çekmek ve iktidarı hukuk içerisinde kalmaya davet etmektir. Ama insanlar korkuyorlardı. Hikâyeleri yayınlanırsa işe dönme ihtimallerinin sıfırlanacağını düşünerek yazmak istemediler.

Bu durumda düşüncemizi değiştirip, İnsan Hakları bağlamında KHK'ları ve OHAL dönemindeki hak ihlallerini raporlaştırmaya karar verdik.

Türkiye Cumhuriyeti hukuk sistemi, darbelerin, takriri sükûnların ve İstiklal Mahkemelerinin gölgesinde bugüne gelmiştir. Mahkemeler çoğu zaman brifinglerle dizayn edilmiş ve hukuk, "ADALET" kavramı ayaklar altına alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden de bu ülkede, (zaman zaman azalsa da) daima bir yargı sorunu olmuş, yargı kararları hep tartışılmıştır. Brifingler sonrası alınan kararların haksızlığı ve tarafgirliği, halkın yargıya olan güvenini zedelemiştir.

Bu ülkede hukuk, iktidarda olan bir partiye (AK Parti) kapatma davası açılarak, yeri geldiğinde siyaseti dizayn etme aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle darbe dönemlerinde, yargı tamamen darbecilerin hizmetine girmiştir.

OHAL'e gelince!

Aslında bu uygulama felsefi ve sosyolojik açıdan tartışması tamamlanmış bir konu değildir.

Mesela Carl Schmitt bile Siyasi İlahiyat kitabında; "*Egemen, olağanüstü hale karar verir*" diyerek OHAL'in meşruiyetini kabul eder. Ancak, "*olağanüstü hal, olağanüstü önlemlerin uygulanmasını gerektiren her türlü ciddi ekonomik ve siyasi karışıklığı içerir. Olağanüstü hal, düzeni ve istikrarı yeniden sağlamak için krizle nasıl başa çıkılması gerektiği konusundaki prensipleri belirleyen anayasal bir düzeni öngörürken, sıkıyönetim olmazsa olmaz (necessitas non habet legem) kuralı gereği bir referans noktası olarak mevcut bir düzene ihtiyaç duymaz*" diyerek uarmayı da ihmal etmez. Kitapta dipnot olarak yer alan bu cümleler hükümetleri, OHAL'in bir Sıkıyönetim düzenine dönüşmemesi için gayret göstermeye çağırır.

OHAL'in gerekliliği, süresi ve niteliği elbette tartışılması gerekli bir konudur. Fakat bu rapor OHAL'i bir veri olarak kabul eder.

OHAL, Anayasa tarafından düzenlenmiş olağanüstü hal yönetim usullerinden birisidir. Savaş ve afet gibi olağanüstü kriz anlarında kullanılmak üzere tanımlanmış, uluslararası meşruiyeti bulunan bir haktır. Olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek koşuluyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir. Ancak OHAL'i düzenleyen maddenin ikinci fıkrasına göre *"...savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler... dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."* Dolayısıyla (anayasaya göre) OHAL yetkisi, savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde dahi sınırlandırılması mümkün olmayan "çekirdek haklar"ı ihlal edemez.

Bu açıklamalar çerçevesinde raporun çıkış noktası, 15 Temmuz'dan sonra ilan edilen **OHAL dönemi uygulamalarını hukukun temel ilkeleri ile temel hak ve öz-gürlükler bağlamında değerlendirmektir.**

Arkadaşlarımız, uzun ve titiz bir çalışma yaparak nitelikli bir rapor hazırladılar. Nuri Yılmaz Koordinatörlüğünde; Av. Ahmet Sait Öner, Bilal Balcı, Bilal Topaloğlu, Av. Elif Buyruk, Fatih Akpınar, Fuat Evsen, Gülru Hacıoğlu, Hacer Korkmaz, Hüseyin Sevim, Av. İbrahim Talo, Av. Kaya Kartal, Av. Mahir Orak, Av. Merve Talo, Av. Mevla-na Asım İbrahim Bilir, Av. Rumeysa Kılıç, Av. Semih Biten, Av. Yasin Dıvrak, Zeynep Kuruçaylı bu çalışmada görev aldılar.

Bu uzun ve uğraştırıcı çalışmayı başarıyla tamamlayan arkadaşlarımıza teşekkür ediyor hak ve adalet merkezli bir anlayışı tetikleyeceğini umarak hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Ali ÖNER

MAZLUMDER

İstanbul Şube Başkanı

15 Temmuz 2016.

Boğaziçi Köprüsü'nün askerlerce tutulduğu bilgisi ana haber bültenlerinde paylaşıldığında, ilk anda kimse ne olduğuna anlam verememişti. Ama çok geçmeden re-sim tamamlanacak ve bir askeri darbe teşebbüsü ile karşı karşıya bulunduğumuz anlaşılacaktı.

Türkiye Cumhuriyeti, halkın seçmiş olduğu iktidarların, darbe, muhtıra ve “balans ayarlarıyla” alaşağı edildiği bir tarihe sahiptir. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte 1946 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 yılında, ordu için-deki 37 subay tarafından planlanan ve akabinde tüm ordunun iştirak ettiği darbe ile iktidardan indirilmiştir. Darbecilerin kurduğu mahkemelerde yargılanan dönemin başbakanı Adnan Menderes ve iki bakan, haklarında verilen idam kararıyla mahkûm edilmiş ve infazları gerçekleştirilmiştir. Seçilmiş bir başbakanının idam görüntüleri, aradan geçen onlarca yıla rağmen hafızalarda halen tazeliğini korumaktadır. Darbe sonrasında Anayasa, darbeciler eliyle baştan aşağı değiştirilmiştir. 1961 darbesi sonrasında kendi Anayasalarını hazırlatan darbeciler, gücün kendi tekellerinde olması arzusunu hiçbir zaman yitirmemişlerdir. Nitekim aradan 10 yıl gibi bir zaman geçtiğinde askeri vesayet yeniden harekete geçmiş, 12 Mart 1971 tarihinde dönemin iktidar partisi, verilen muhtıra ile istifa etmek mecburiyetinde bırakılmıştır.

1980 yılına gelindiğinde ise asker, dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren öncülüğünde ve emir komuta zinciri içerisinde yönetime el koymaktan çekinmemiştir. Bu dönemde tüm siyasi partiler kapatılmış, siyasi parti liderleri ya sürgüne gönderilmiş veyahut göz hapsine alınmıştır. Darbecilerin bu seferki bahaneleri ülkede baş gösteren kaos ortamı ve iç çatışmalar olmuştur. Darbecilerin iktidarda kaldığı dönem boyunca hukuk büyük ölçüde askıya alınmış, temel hak ve özgürlükler yönünden çok ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Farklı ideolojik çevrelerden binlerce insan işkenceli sorgulamalar neticesinde darbecilerin kontrolündeki mahkemelerce yargılanmış, hiçbir delil olmamasına rağmen idam kararları verilerek insanların yaşamları hukuk eliyle sonlandırılmıştır.

1997 yılına gelindiğinde bu sefer irtica bahane edilmiş, askeri vesayet dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'ı hedef almıştır. Yapılan dayatmalar çerçevesinde yüzbinlerce insan, sırf dini kimlikleri ya da başörtüsü nedeniyle devlet görevinden ihraç edilmiş, eğitim hakları ellerinden alınarak okullara sokulmamıştır. Darbecilerin deyimiyle bu dönemde “*demokrasiye balans ayarı*” verilmiştir. Bu dönemde birifingli yargı kararları ile binlerce insan hapse atılmıştır ve 600'e yakın Müslüman siyasi mahpus bu dönemin eseri olarak halen mahpustur.

Katsayı uygulaması ile İmam Hatip okullarının önü kapatıldığı gibi, birçok vakıf ve dernek “irtica” bahanesi ile kapatılarak mal varlıklarına el konulmuştur.

15 Temmuz gecesi de darbeler tarihine bir yenisi eklenmek istenmiştir. Halkın iradesini hiçe sayan bir grup, ülkenin seçilmiş iktidarını devirmek amacıyla harekete geçmiştir. Fakat bu defa tarih tekerrür etmemiş, darbelerden ve darbelerin ortaya çıkardığı baskı rejimlerinden fazlasıyla sıkıntı çekmiş olan halk, dünya tarihinde örneğine az rastlanır bir kahramanlıkla darbecilere karşı destansı bir mücadele vererek darbeyi engellemiştir. O gece 250 vatandaşımız şehit olmuş, binlercesi de darbecilerin açtıkları ateş nedeniyle yaralanmıştır.

Darbe dönemleri, başta temel hak ve özgürlükler olmak üzere, Anayasa da dâhil tüm hukuk sisteminin askıya alındığı, elinde silahı olanın hukuku istediği gibi belirlediği, temel hak ve özgürlüklerin hiçbir güvencesinin olmadığı dönemlerdir. Elbette ki darbeciler kendilerine meşruiyet sağlamak için ülkedeki çatışmaları bahane olarak kullanmışlar, kaos ve kargaşa sebebiyle işlemeyen temel hak ve özgürlükleri geri kazandırma taahhüdünde bulunmuşlardır. Ancak gücü ele geçirdiklerinde vaatler ortadan kalkmış, dikta rejimleri, ülke tarihinde kara bir leke olarak duran birçok yargısız infaza imza atarak temel hak ve özgürlükleri askıya almışlardır.

Darbe dönemleri hak ihlallerinin en çok yaşandığı dönemlerdir. Darbelerden fazlasıyla mağdur olmuş halk, 15 Temmuz’da darbeye geçit vermeyi reddetmiştir. Hem kendi iradesiyle seçtiği iktidara sahip çıkmak, hem de hukukun askıya alındığı, insanca yaşama hakkının yok sayıldığı bir durumla karşı karşıya kalmamak için ölü-mü pahasına darbeye karşı durmuştur.

***

15 Temmuz darbe girişiminin ardından, darbecilerle etkin mücadele etmek adına, 20 Temmuz 2016 tarihinde, 21 Temmuz 2016’den başlamak üzere tüm ülkede, 90 gün süre ile olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiştir.

OHAL, Anayasa tarafından düzenlenmiş olağanüstü hal yönetim usullerinden birisidir. Savaş ve afet gibi olağanüstü kriz anlarında kullanılmak üzere tanımlanmış, uluslararası meşruiyeti bulunan bir haktır. (Anayasanın 15 inci maddesinin birinci fıkrasına göre) Olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek koşuluyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir ya da bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir. Ancak aynı maddenin ikinci fıkrasına göre “... savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ... dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dola-

yı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanuncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

Dolayısıyla (Anayasaya göre) OHAL yetkisi, savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde dahi sınırlandırılması mümkün olmayan “çekirdek haklar”ı ihlal edemez.

Anayasaya göre OHAL yetkisi, savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde dahi temel insan haklarını ihlal etmek için kullanılamaz

(Anayasanın 121 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında) OHAL süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararnameler (KHK) çıkarma yetkisi verilmiştir. OHAL KHK’ları, Anayasanın 91 inci maddesine göre çıkarılan olağan dönem KHK’larından çok farklı bir hukuki rejime tabidir. (1) TBMM’nin hükümete yetki vermesi gerekmez, (2) OHAL’e konu olan mesele çerçevesinde kişi hakları ve ödevleri ile siyasal hak ve ödevler düzenlenebilir ve (3) bu KHK’lar, (Anayasa’nın 148/1 inci maddesi gereği) Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değillerdir ve bunların Anayasa’ya aykırılığı ileri sürülemez. OHAL süresince çıkarılacak kararnameler, Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Görüleceği üzere OHAL yetkisi, sınırlara riayet edilmediği ve çok hassas kullanılmadığı durumlarda ciddi hak ihlalleri üretecek potansiyele sahiptir.

Sınırlara riayet edilmediği ve çok hassas davranılmadığı durumlarda OHAL, ciddi hak ihlalleri üretecek potansiyele sahiptir.

Türkiye insanı darbelere alışık olduğu gibi 1990’lı yıllarda uygulanan bölgesel OHAL uygulamaları sebebiyle OHAL’lere de alışıktır. İnsanımız, darbelerden çektiği kadar OHAL uygulamalarından da çekmiştir. O dönemde insan hakları yönünden iyi bir sınav verilememiş, terör bahane edilerek köyler göçe zorlanmış, faili meçhul cinayetler ve “Beyaz Toros”larla kaçırmak suretiyle yargısız infazlar yapılmış, ülkenin doğu coğrafyası bir korku imparatorluğuna dönüştürülmüştür. Ülke tarihinde böyle bir tecrübe yaşanmışken bu defa da 15 Temmuz darbe teşebbüsü sebebiyle tüm ülke çapında OHAL ilan edilmiştir.

OHAL ilan edilirken dönemin başbakanı (Binali Yıldırım) “OHAL’i vatandaş için değil kendimiz için ilan ettik” diyerek ümit veren bir konuşma yapmıştır. Ancak bu raporun yayımlandığı tarih itibariyle en son 19 Ocak 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere OHAL altıncı kez uzatılmıştır. Geçen süre zarfında ise KHK’lar yoluyla on binlerce insan kamu görevinden ihraç edilmiş, birçok vakıf, dernek STK kapatılarak malvarlıklarına el konulmuş,

birçok temel kanunda değişiklik yapılmış, ülke adeta KHK'lar ile yönetilir hale gelmiştir. Darbe sonrasında başlatılan ve yer yer cadı avına dönüştürülen soruşturmalar ile sırf ihbarlara dayanılarak binlerce insan özgürlüklerinden mahrum bırakılmış, somut delil olmaksızın birçok kimse hakkında (darbeci) rgt yeliği nedeniyle hukuki takibat yapılmıştır.

Gerek doğrudan KHK ile haklarında işlem yapılanların yaşadıkları mağduri-yetler, gerekse de yargısal süreçlerde yaşanan ihlaller, 21 Temmuz 2016 tarihinde y-rrlğe konulan ve ne zaman sona ereceği kestirilemeyen **OHAL Döneminin** insan hakları yönü ile değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bir insan hakları kuruluşu olan MAZLUMDER, işte bu gereklilik çerçevesinde ve adil bir şahitlikte bulunmak üzere "OHAL RAPORU" başlıklı bu raporu hazırlamıştır.

Yaşanan süreç OHAL döneminin insan hakları yönünden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır

Raporumuz üç ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde OHAL'in ve KHK'ların anayasal erevesi değerlendirilmekte ve KHK'lar insan hakları yönünden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Anayasal sınırların aşılmasıyla birlikte ortaya çıkan sosyal maliyet (mağduriyetler) ele alınmaktadır.

İkinci bölümde OHAL döneminde yaşanan soruşturma ve kovuşturma süreçleri değerlendirilmekte, KHK'lar ile işten atılmaların, uzun gözaltı ve tutukluluk sürelerinin, mal varlıklarına tedbir konulmasının, iddianamelerin gecikmesinin yol açtığı mağduriyetler ele alınmaktadır. Darbeci ya da darbeye kalkışanlarla ortak hareket eden muhtemel kişileri belirlemek üzere oluşturulan şüphe kriterlerinin, yeterince delil oluşturulmadan suç isnadına dönüştürülmesi sonucu oluşan hak ihlalleri incelenmektedir.

nc bölümde ise OHAL döneminde yoğunlaşan hak ihlali iddialarına kategorik başlıklar halinde değinilmiştir. Bu bölümde doğrudan OHAL dönemi karar ve uygulamalarından kaynaklı ihlaller ile OHAL nedeniyle yoğunlaşan insan hakkı ihlallerine yer verilmiştir. Değerlendirmelerimizi yaparken gerek derneğimize gelen başvurularda dile getirilen gerekse de basın yayın organları ve sosyal medyaya yansayan ihlal iddiaları esas alınmıştır.

Raporun eki niteliğindeki bölümde ise KHK düzenlemeleri ayrıntılı olarak ele alınmış, bugüne dek yayınlanan KHK'ların içerikleri, etki alanları da dikkate alınarak belirli başlıklar altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1. OHAL KHK'LARI

KHK'ların insan hakları yönünden değerlendirilmesi ve sebep olduğu sosyal maliyet.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından (20 Temmuz 2016 tarihinde), 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Anayasanın 120. maddesi uyarınca “şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması” sebebiyle tüm ülkede 21 Temmuz 2016'dan başlamak üzere 90 gün süre ile olağanüstü hal ilan edilmiştir.

“Olağanüstü hal rejimi” temel insan hak ve hürriyetleri yönünden ciddi kısıtlamalar getirmekte, anayasal güvenceye bağlanan bazı temel hak ve özgürlükler bu dönemde askıya alınmaktadır.

Hükümet yetkilileri kamuoyuna yaptıkları açıklamada, olağanüstü halin 3 ay süre ile ilan edilmiş olmasına rağmen, bir - bir buçuk ay gibi kısa bir sürede tüm işlemlerin sonuçlandırılmasının ve ülkenin normale döndürülmesinin amaçlandığını söylemişlerdir. Bununla birlikte raporun yayınlandığı tarih (Mart 2018) itibariyle OHAL halen devam etmekte, bitimine dair bir tarih verilmemektedir.

1.1- ANAYASA'DA OHAL DÜZENLEMESİ

Olağanüstü hal (OHAL), Anayasada düzenlenmiş bulunan olağanüstü hal yönetim usullerinden birisidir. Anayasanın 15 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek koşuluyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması Kısmen veya tamamen durdurulabilir ya da bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre ise; *“Birinci fıkrada belirlenen durumlarda, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (... ..) dışında kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”*

Görüldüğü üzere Anayasanın 15 inci maddesinin birinci fıkrasında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma biçimi düzenlenmiş, ikinci fıkrada ise savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde dahi sınırlandırılması mümkün olmayan “çekirdek haklar” a yer verilmiştir.

Anayasanın *“Olağanüstü hallerle ilgili düzenleme”* başlıklı 121 inci maddesinde ise *“Anayasanın 15 inci maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya nasıl durdurulacağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alın-*

cağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir” denilerek ülkemizde halen yürürlükte olan ve 12 Eylül askeri yönetimi tarafından çıkarılan 25/10/1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’na atıf yapılmıştır.

Anayasanın 121 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararname yetkisi verilmiştir. OHAL süresince çıkarılacak kararname, Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Bu dönem KHK’larının onay süreci normal dönem KHK’larından farklı olarak Meclis İçtüzüğüne tabidir.

Olağanüstü hal kanun hükmünde kararname Anayasanın 91 inci maddesine göre çıkarılan olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinden çok farklı bir hukuk rejimine tabi tutulmuştur. OHAL KHK’larının çıkarılabilmesi için (olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinden farklı olarak) TBMM’nin bir yetki yasası ile vereceği yetkiye gerek olmadığı gibi, bu kararnamelerle Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasal hak ve ödevler de düzenlenebilir. Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerini olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinden ayıran belirgin farklardan bir tanesi de Anayasanın 148/1 inci maddesi gereği Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olmamaları ve bunların Anayasaya aykırılığının ileri sürülememesidir.

OHAL KHK’ları Anayasa mahkemesinin denetimine tabi değildir.

1.2- OHAL KARARNAMELERİNİN HUKUKİ DENETİMİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 148 inci maddesi, OHAL KHK’ları aleyhine, hukuka aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamayacağı hüküm altına almıştır.

Anayasa’nın bu hükmü karşısında OHAL KHK’larının hukuki denetimi, geçmişten bu yana hukuki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Hukuk devletinin en temel özelliği, idarenin her türlü eylem ve işleminin hukuki denetime tabi olmasıdır. Bu hükmün OHAL KHK’larına bir istisna mı tanıdığı, yoksa belirli ölçütler içerisinde bir denetlemenin söz konusu olup olmadığı hususunda, karar verici merci durumundaki Anayasa Mahkemesinin farklı zamanlarda verilmiş farklı kararları mevcuttur.

20 Temmuz 2016 tarihinden sonra çıkarılan KHK'ların Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yapılan bir başvuru karşısında Anayasa Mahkemesi: *“Anayasa'nın 121. maddesi uyarınca çıkarılan dava konusu KHK hükümleri-nin, Anayasa'nın 148 inci maddesinin birinci fıkrasının üçüncü cümlesinde yer alan ... olağanüstü hallerde, sıkı-yönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımın-dan Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz' hükmü karşısında, esasa geçilerek yargısal denetiminin yapılmasının mümkün olmadığı ve iptal taleplerinin yetki-sizlik nedeniyle reddedilmesi gerektiği”* şeklinde bir gerekçeyle başvuruyu reddetmiştir.

Bu karar, OHAL dönemi KHK'larının *“Anayasa'ya aykırılık”* sebebiyle iptalinin önünü kapatmış, KHK'lara *“denetlenemezlik”* zırhı giydirmiştir. Oysa Anayasanın bahse konu (148 inci) maddesi her ne kadar *“KHK'ların hukuka aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne götürülemeyeceği”* düzenlemesini amir ise de, çıkarılan bir KHK'nın Anayasanın 121 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında çizilen çerçeveye uyup uymadığının denetlenebilmesi icap eder. Bir başka ifadeyle Anayasa Mahkemesi, KHK'ların *“konu”* ve *“amaç”* yönünden OHAL'in gerekli kıldığı konularla sınırlı olup olmadığını denetlemelidir. Aksi halde keyfî uygulamala-rın önüne geçme imkânı kalmaz.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, 1991 yılında yapılan başvurularda OHAL KHK'larının iptal davasına konu olabileceğini kabul etmiştir. Mahkeme, bu kararları ile OHAL KHK'larının hukuka uygunluğu bakımından konu, yer ve zaman şeklinde belirli ölçütler ge-tirmiştir. Mahkemeye göre Anayasa'nın 91 inci maddesinde konu bakımından bir sınırlama yokmuş gibi gözükse de, OHAL KHK'ları ile *“yalnızca olağanüstü hal ilanını gerektiren nedenler gözetilerek bu nedenlerin ortadan kaldırılması için o duruma özgü kimi önlemler”* alınabilir ve *“olağanüstü halin gerekli kıldığı konular, olağanüstü halin neden ve amaç öğele-riyle sınırlıdır.”* Mahkemeye göre aksi bir durum, yasama yetkisinin devredilmezliği, kuvvet-ler ayrılığı ve Anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkelerine aykırılık oluşturacaktır.

Mahkeme bu kararlarında, *“olağanüstü halin veya sıkıyönetimin, gerekli kıldığı konu-larda çıkartılan KHK'ler, bu hallerin ilan edildiği bölgelerde ve ancak bunların devamı süresin-ce uygulanabilirler”* diyerek, ayrıca *“zaman”* vurgusu da yapmıştır. Mahkemeye göre OHAL KHK'larının OHAL'in sona ermesinden sonra uygulanmalarına devam edilmesi Anayasa tarafın-dan *“olağanüstü halin gerekli kıldığı konular”* biçiminde çizilen sınırın aşılması anlamına gelmek-tedir. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da OHAL KHK'ları ile -OHAL ortadan kalktıktan sonra yürürlüğü devam edeceğinden- kanunlarda değişiklik yapılması mümkün değildir.

OHAL KHK'larının iptal başvuruları karşısında anayasa mahkemesinin kararı:

1991: KHK'lar sadece OHAL'in gerekli kıldığı alanlar için çıkarılabilir, aksi halde iptal edilebilir.

2016: OHAL KHK'larının iptali için Anayasa mahkemesine dava açılmaz.

Anayasa Mahkemesi'nin son kararı ile OHAL KHK'larının yargısal denetim dışına çıkarılması, Anayasanın 15 inci maddesinde güvence altına alınan "temel çekirdek haklar"ın ve "uluslararası hukuktan doğan yükümlükler"in ihlal edilip edilmediğinin hiçbir organ tarafından denetlenememesi anlamına gelmektedir. Anayasal güvence ile teminat altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğinin denetlenemez oluşu hukuk devleti açısından kabul edilebilir bir durum değildir.

OHAL KHK'larının anayasal denetim dışında tutulacağı süre, TBMM gündemine sunulması halinde kanunlaşacağı zaman dilimi ile sınırlıdır. Bu KHK'ların TBMM tarafından görüşülerek onaylanması durumunda ise KHK'lar artık kanuna dönüşeceğinden, bunlar aleyhine Anayasa Mahkemesine iptal davası açılabilir. Ancak KHK'ların meclis gündemine getirilmesiyle ilgili belirsizlik ve kanunlaşacağı süreye kadar geçecek zaman diliminde oluşturabileceği mağduriyetler düşünüldüğünde, bunların (Anayasa Mahkemesi'nin 1991 kararında olduğu gibi) en başından "denetlenebilir" kabul edilmesi hukuk devletinin bir gereğidir. OHAL'i takip eden günlerde KHK'ların çok az bir kısmı TBMM tarafından onaylanarak kanunlaşmış, tüm KHK'ların kanunlaşma süreci ise raporun yayınlanmasından kısa bir süre önce tamamlanmıştır. OHAL ilanından bugüne kadar geçen süre dikkate alındığında bu süreçte KHK'ların (denetimsizlik nedeniyle) oluşturduğu hak ihlallerinin önüne geçmek mümkün olamayacaktır.

OHAL KHK'ları ile ilgili bir başka yargısal denetim yolu, KHK'lar sonucu tesis edilen idari eylem ve işlemlerin idari yargı yoluyla denetimidir.

Nitekim KHK'larla kamu görevinden çıkarılan kişiler, bu işlemler aleyhine idare mahkemelerine veya doğrudan Danıştay'a dava açmışlardır. Danıştay verdiği kararlarda bu tür bir işlem için görevsiz olduğuna hükmetmiş ve dosyanın ilgili idare mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir. Bu kararları verirken de yalnızca, Danıştay Kanunu'nun (Danıştay'ın görevini düzenleyen) 24. maddesine gönderme yapmış, OHAL KHK'larının Danıştay önünde davaya konu olabilecek Bakanlar Kurulu kararlarından birisi olmadığını belirtmekle yetinmiştir. OHAL KHK'ları aleyhine idari yargıda dava açılıp açılmayacağına dair açık bir saptamada bulunmayarak, dosyaların yerel idare mahkemelerine gönderilmesine karar vermiştir.

685 sayılı KHK'nın yayınlandığı tarihten önce yerel mahkemelerde açılan davalarda da KHK'ların bir yasama tasarrufu olduğu gerekçesiyle idari davaya konu edilemeyeceğine ilişkin kararlar verilmiştir. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi'ne ve AİHM'e yapılan bireysel başvurular da “iç hukuk yollarının tüketilmediği” gerekçesiyle reddedilmiştir.

KHK'larla hakkında işlem yapılanların, OHAL komisyonu oluşana kadar başvurabilecekleri bir merci yoktu

OHAL KHK'ları ile haklarında işlem tesis edilen kişilerin başvurabilecekleri herhangi bir merciinin olmayışı bu dönemde ciddi mağduriyetler oluşturmuştur. 685 sayılı KHK ile “OHAL Komisyonu”nun kurulması kararlaştırılarak, ilgili KHK yayınlanmadan önceki huku-ki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır.

1.2.1- OHAL İnceleme Komisyonu

Anayasa mahkemesi ve Danıştay'ın davaları reddetmesi, başvurulacak bir merci kalmamasına yol açıp, bu alanda uzun dönem bir boşluk yaşanınca, bu boşluk Olağanüstü Hal İşlemlerini İnceleme Komisyonu ile doldurulmaya çalışıldı.

Bu komisyon, terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara; üyeliği, mensubiyeti, aidiyeti, iltisakı veya bunlarla irtibatı olduğu gerekçesiyle başka idari işlem tesis edilmeksizin doğrudan KHK'larla hakkında işlem yapılanların başvurularını değerlendirmek üzere ihdas edilmiştir.

Komisyonun görev süresi iki yıl olacak ve bu süre Bakanlar Kurulu kararıyla birer yıllık sürelerle uzatılabilecektir. Komisyona başvuru süresi 60 gündür. Bu süre komisyonun kurulmasından önceki işlemler için Komisyonun başvuruları alma tarihinden itibaren; bu tarihten sonra yürürlüğe sokulacak kararnamelerle ilgili olarak ise kararnamelerin Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır. KHK'lar yoluyla tesis edilen işlemler hakkında yapılacak başvuruları değerlendirip karara bağlayacaktır.

(KHK ile değil) Bir idari karar ile tesis edilmiş olan ihraçlar komisyonun görev alanı dışında kalmaktadır. Bu şekilde hakkında bir karar bulunanlar komisyonlara başvuru yapamayacaklardır. Ancak Komisyon tarafından başvuruları reddedilenler, komisyon kararına karşı HSYK tarafından belirlenecek Ankara İdare Mahkemesinde iptal davası açılabilecektir.

Komisyon başvuruları dosya üzerinden incelemektedir. Şu ana kadar yapılmış on binlerce başvuru bulunmaktadır ve Komisyonun, görev süresi içerisinde bu başvuruları sağlıklı bir biçimde ele alması, makul sürede sonuçlandırması fiilen mümkün görünmemektedir.

Komisyon bir başvuru hakkında olumlu karar verdiğinde, hak sahibi, Devlet Personel Başkanlığınca tesis edilecek bir “açıktan atama” işlemi ile görevine iade edilecektir. Böylece başvuru tarihinden tekrar atamasının yapılacağı tarihe kadar geçecek sürede uğradıkları hak kayıplarının telafisi mümkün olmayacaktır.

OHAL komisyonları aracılığıyla görevine iade edilenler, işsiz kaldıkları süre zarfındaki haklarını geri alamamaktadırlar

Komisyonun üye sayısı, bu üyelerin seçilme usulleri ve yapılan başvuru sayısı birlikte değerlendirildiğinde, Komisyonların çok da etkili bir mekanizma olmadığı söylenebilir. Ayrıca, Komisyon kararı sonrasındaki bir yargısal iptal kararının ya da açıktan atama işleminin, ihraç edilenlerin mağduriyetlerini tam olarak karşılayamayacağı ortadadır.

1.3- OHAL KHK’LARININ İNSAN HAKLARI YÖNÜ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

- Anayasa’nın 15 inci maddesi olağanüstü dönemlerde anayasal güvence altındaki bazı temel hak ve özgürlüklerin olağan dönemden farklı olarak tümüyle askıya alınabileceğini veyahut kullanımının belirli ölçülerde kısıtlanabileceğini hüküm altına almıştır.

- 15 inci maddesinin birinci fıkrası, savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabileceğini veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceğini öngörmektedir.

- *İkinci fıkrada ise, olağanüstü hallerde dahi kişinin yaşam hakkı, maddî ve manevî varlığının bütünlüğünün dokunulmazlığı, kimsenin din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı ve bunlardan dolayı suçlanamayacağı, suç ve cezaların geçmişe yürütülemeyeceği ve nihayetinde suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağı hüküm altına alınmıştır.*

Yukarıda belirtilen maddeler incelendiğinde Anayasanın, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması noktasında yönetenlere belirli yetkiler verdiği, ancak keyfi kullanımının önü-

ne geçmek adına verilen yetkinin çerçevesinin çizildiği görülmektedir. Bu çerçeveyi oluşturan üç temel sınırlama mevcuttur:

- 1) Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler,
- 2) Ölçülülük ilkesi,
- 3) Çekirdek haklara dokunma yasağı OHAL yetkisini sınırlar

1.3.1- Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülükler

Uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler denilince ilk akla gelen ve bu konuda belirleyici nitelik taşıyan sözleşmeler, Türkiye'nin taraf olduğu ve aynı zamanda Anayasanın 90 ncı maddesi gereği bir iç hukuk normu haline gelen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS)'dir. OHAL döneminde yapılacak tüm düzenlemelerin sınırını bu milletlerarası sözleşmeler belirleyecektir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 15 inci maddesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHUS) 4 üncü maddesi, olağanüstü dönemlerde taraf devletlerin sözleşmeler ile uymayı taahhüt ettikleri yükümlülükleri ne surette askıya alabileceklerini düzenlemektedir.

Bu (AİHS 15 ve MSHUS 4) maddeler incelendiğinde, Anayasanın 15 inci maddesine paralel bir düzenleme içerdikleri; yükümlülükleri askıya alma hakkının (bildirimde bulunmak kaydıyla) yalnızca acil durumlarda geçerli olduğu, alınacak tedbirlerin yalnızca duruma ait zaruretlerin kati olarak gerektirdiği ölçü ve kapsamda olabileceği ve bazı hakların hiçbir surette askıya alınamayacağı görülecektir.

AİHM kararlarında ve Birleşmiş Milletler uygulamalarında, Anayasanın 15 inci maddesindeki dokunulamaz haklara ek olarak başkaca dokunulamaz alanların da belirlendiği görülmektedir. Bu kapsamda, kölelik ve kulluk yasağı, borç yüzünden hapsedilme yasağı, hukuk önünde kişi olarak tanınma hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, din, ırk veya cinsiyete dayalı olarak ayrımcılık yasağı da mevcut sözleşmeler uyarınca Türkiye'nin uyması gereken yükümlülükler olup hiçbir şekilde aksine düzenleme ve uygulama yapılamayacağı sıkça vurgulanmaktadır. OHAL dönemi KHK'ları yalnızca dokunulmaz çekirdek haklara değil uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerle de aykırı olmamalıdır.

Darbe teşebbüsü sonrası Türkiye, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi yükümlülüklerinin kısıtlanabileceğine ilişkin bildirimini 21 Temmuz 2016 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine yapmıştır. Bu bildirimde, Sözleşmenin 2/3, 9 10, 12, 13,

14, 17, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27 inci maddelerindeki yükümlülüklerle yönelik kısıtlama yapılacağı belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yönünden ise Türkiye, Avrupa Konseyi'ndeki Daimî Temsilcisi kanalıyla Genel Sekretere yolladığı 21 Temmuz 2016 tarihli bir mektupla bildirimde bulunmuştur. Bu mektupta, darbe girişimi ile ulusun yaşamına yönelen bir tehdidin oluştuğunu belirterek olağanüstü hal kanunu hakkında bilgi vermiş ve AİHS'den kaynaklanan yükümlülükleri, sözleşme izin verdiği ölçüde kısıtlayabileceğini bildirmiştir.

OHAL döneminde çıkarılan KHK'lar, insan hakları yönü ile yalnızca iç hukukta değil aynı zamanda uluslararası hukuk bağlamında da denetime tabidir. MSHUS gereği Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, taraf devletlerce yapılan düzenlemelerin 4 üncü madde ile uyum içinde olup olmadığını denetleme görevine sahiptir. Alınan tedbirlerin AİHS'e uygunluk denetimini ise Avrupa Konseyi yapmaktadır.

Çıkarılan KHK'lar bu yönüyle değerlendirildiğinde Anayasa'nın 15 inci maddesi ile paralel içerikteki dokunulmaz haklar içeren uluslararası sözleşmelerin ihlal edildiğini söylemek mümkündür. Uluslararası uygulamada ve AİHM kararlarında dokunulmaz haklar yanında bu haklar ile ilintili sayılabilecek bazı temel hakların ihlalinin de sözleşmelerin ihlali şeklinde değerlendirildiği, dokunulmaz hakların geniş yorumlandığı görülmektedir.

1.3.2- Ölçülülük İlkesi

1982 Anayasasının 15 inci maddesinin 1'inci fıkrası, olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin, ancak "*durumun gerektirdiği ölçüde*" sınırlandırılabilmesini öngörmüştür. Ölçülülük ilkesi olarak da adlandırılabilen bu ilkeye göre idare, olağanüstü hal ilanını gerekli kılan sebebe dayalı olarak ve bu durumun ortadan kaldırılması amacı ile temel hak ve özgürlükleri -orantılı tedbirlere başvurmak suretiyle kısıtlayabilecektir.

OHAL dönemi KHK'larına ilişkin olarak ise 121 inci maddede konu sınırı getirilmiştir. Buna göre OHAL KHK'ları ancak olağanüstü halin gerektirdiği konularda çıkarılabilir. Aynı maddenin KHK'lara ilişkin koyduğu başka bir sınır ise süre sınırıdır. Nasıl ki OHAL Kanunu ancak olağanüstü hal süresinde uygulanabilecek ise, OHAL KHK'ları da olağanüstü hal süresince uygulanabilecek ve OHAL kalktıktan sonra uygulamadan kalkacaktır. Bir başka ifadeyle, OHAL KHK'larında OHAL süresinden sonra da uygulanabilecek düzenlemelere yer verilemeyecektir. Yürürlükte bulunan kanunların, olağanüstü hal sona erdikten sonra da yürürlüğünü koruyacak biçimde KHK'larla değiştirilmesi ya da yürürlükten kaldırılması, doğal olarak mümkün değildir.

Ancak bu dönemde çıkarılan KHK'lar incelendiğinde, onların bu kriterlere uymadığı görülmektedir.

Bu dönemde çıkarılan KHK'larla binlerce kişi, "Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğunun tespit edilmesi" gerekçesiyle toplu bir listeye bir daha geri dönmek üzere görevlerinden ihraç edilmiştir. Bu kişilerle ilgili bir daha devlet görevinde istihdam edilememe, pasaport, unvan vb haklarının geri alınması gibi ek tedbirlere yer verilmiştir. İlgili tedbirler olağanüstü halin sona ermesinden sonra da uygulama alanı bulacağından, süre koşulu, yani orantılılık ilkesi ihlal edilmiştir.

Aynı yöntem, yüzlerce dernek, STK ve vakfın kapatılması işlemlerinde de kullanılmış, kapatılan kurumların malvarlıklarına el konulmuştur.

Çıkarılan KHK'lar incelendiğinde olağanüstü hal ilanına gerekçe teşkil eden konularla uzaktan yakından ilgisi olmayan düzenlemeler derhal göze çarpar.

Örneğin:

- 674 sayılı KHK ile 2577 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda, araştırma görevlileriyle ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır.

- 676 sayılı KHK ile rektör seçimine ilişkin düzenleme yapılarak üniversite öğretim üyelerince yapılan seçim kaldırılmış ve rektör seçimi yetkisi YÖK ve Cumhurbaşkanına verilmiştir.

- 687 sayılı KHK ile 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa 65/A maddesi eklenmiş ve yolcu ve eşya taşımacılığında kullanılan araçlar için kış lastiği zorunluluğu getirilmiştir.

- 696 sayılı KHK ile taşeron işçi düzenlemesi yapılmıştır. İlgili KHK incelendiğinde OHAL ile ilgisi olmayan kanuni değişikliklere yer verildiği görülmektedir.

Bunların dışında KHK'larla kişi temel hak ve özgürlüklerini yakından ilgilendiren bazı temel kanunlarda da esaslı değişiklikler yapılmıştır.

- 680 sayılı KHK ile 357 sayılı Askeri Hâkimler Kanunu, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu değiştirilmiş,

- 23 Ocak 2017 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 682 sayılı KHK ile ise 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi ve Anonim Şirketi kurulmuştur.

Kanunlarda yapılan değişiklikler olağanüstü halin sona ermesinden sonra da yürürlüğü-
nü devam ettireceğinden, bu düzenlemeler ile Anayasa Mahkemesinin eski kararlarında vur-
guladığı, “*olağanüstü dönem KHK’ları ile yasal düzenleme yapılamaz*” kuralı ihlal edilmiştir.

1.3.3- Çekirdek Haklara Dokunma Yasağı

Anayasanın 15 inci maddesinin ikinci fıkrasında olağanüstü dönemlerde dahi bazı temel
hak ve özgürlüklerin hiçbir surette sınırlandırılmayacağı öngörülmüştür. Türkiye’nin taraf
olduğu AİHS 15 inci maddesi ve MSHUS 4 üncü maddesi de benzer hükümlere sahiptir. Ola-
đanüstü dönemlerde dahi dokunulamayacak bu haklara, çekirdek haklar denmektedir.

Gerek anayasanın ilgili maddesi, gerekse de uluslararası sözleşmeler incelendiğinde,
dokunulamayacak hakların başında kişinin yaşam hakkı gelmektedir. Yaşam hakkı ile birlikte
kişinin maddî ve manevî varlığının bütünlüğünün dokunulmazlığı da korunması gereken diğer
bir haktır. AİHS ve MSHUS bu hakları geniş olarak yorumlamakta, işkence yasağı, ayrımcılık
yasağı, zalimane, insanlık dışı, küçük düşürücü muamele ya da bu şekilde cezalandırmayı da
bu hakların ihlali olarak görmektedir.

Kimsenin din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaması ve bu yüzden
suçlanamaması da, bu dönemlerde bile korunması gereken haklardandır. Ayrıca masumiyet
karinesinin, yani bir kimsenin suçluluğu mahkeme kararı ile saptanın-caya kadar suçlu sayı-
lamayacağı ilkesinin ihlali de mümkün değildir.

Olağanüstü dönem KHK’ları incelendiğinde, bu KHK’lar ile masumiyet karinesinin ih-
lal edildiği görülmektedir.

Devletin değişik kademe ve kurumlarında görev yapan binlerce kişi, “*örgütle iltisaklı
olduğu*” gerekçesi ile bir daha geri dönmek üzere ihraç edilmiştir. İhraç başlı başına bir
cezalendirme yöntemidir. Bu kişiler, memuriyetten çıkarma cezası ile cezalandırılırken ilgili
kanunlardaki savunma hakları kullandırılmadığı gibi, (685 sayılı KHK ile) Olağanüstü Hal
İşlemlerini İnceleme Komisyonu kurulana dek bu kararlara karşı başvurabilecekleri bir yargı
mercii de gösterilmemiştir. Mağdurların, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve idare mahkemele-
rine, komisyon kurulmadan önce yaptıkları müracaatlar, değişik gerekçelerle reddedilmiştir.

Çıkarılan KHK’larla kişiler, savunması dahi alınmadan ihraç işlemine tabi tutul-
muşlardır. Mahkûmiyet kararı aranmaksızın askeri rütbe ve memuriyetleri ellerinden alınmış-
tır. Bir daha kamu hizmetinde istihdam edilememe, uhdelerinde bulunan her türlü müteveli
heyet, kurul, komisyon, yönetim kurulu, denetim kurulu, tasfiye kurulu üyeliği ve sair görev-

lerini kaybetme durumuyla karşılaşmışlardır. Silah ruhsatları ve pilot lisansları iptal edilmiş, oturdukları kamu konutlarından veya vakıf lojmanlarından on beş gün içinde tahliyeleri istenmiştir. Özel güvenlik şirketlerinin kurucusu, ortağı ve çalışanı olamamaları gibi ek tedbirlere hükmedilmiştir.

Bu kişilerle ilgili alınan ek tedbirler de düşünüldüğünde, masumiyet karinesinin ihlal edildiği açıktır. Zira masumiyet karinesi gereği hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunmadıkça herkes masum olarak kabul edilir. Ne var ki ihraç listelerinde adı bulunan kişiler, soruşturma dahi başlatılmamışken örgüt üyesi olarak kabul edilmiş ve KHK'larla haklarında işlem yapılmıştır.

696 sayılı KHK ile getirilen tek tip kıyafet uygulaması, doğrudan masumiyet karinesinin ihlalidir. Henüz suçluluğu sabit olmayan kişilere yönelik uygulanacak bu tedbir ve tedbire uymayanlara ilişkin öngörülen yaptırımlar, açık insan hakkı ihlalidir. Doğrudan darbeye kalkışan sanıklara dönük bir uygulama gibi kamuoyuna izah edilmeye çalışılan düzenleme, terör suçu şüphesi ile yargılanmakta olan kişilerin tümünü kapsayacak bir yasal değişikliktir. Haklarında iddianame tanzim edilen kişilerin davalarının %50'sinin beraatla sonuçlandığı, birçok kimsenin kolaylıkla "terör suçlusu" olarak itham edildiği ülkemizde, bu düzenlemenin oluşturacağı mağduriyet ortadadır.

KHK'larla ihlal edilen bir diğer hak, masumiyet karinesinin ayrılmaz bir parçası olan savunma hakkıdır. Kişinin masumiyetini ispatı, ancak etkin savunma hakkının kullanılabilmesiyle mümkündür. Savunma hakkını ihlal eden hususlardan ilki, gözaltı süresinin uzunluğudur. 684 sayılı KHK ile 7 güne düşürülene kadar, (667 ve 668 sayılı KHK'ların CMK'da yaptığı değişiklik sonucu) gözaltı süresi 30 gün olarak uygulanmaktaydı. Bu süreçte gözaltına alınan kişiler, gözaltı süresi boyunca masumiyetlerini herhangi bir adli birim önünde izah ve ispat etme hakkından mahrum idiler. Neyse ki bu ihlal, sürenin 7 güne indirilmesiyle dramatik olmaktan çıkarılmış ve daha makul seviyelere getirilmiştir. Lakin Cumhuriyet Savcısı yazılı emri ile bu sürenin 14 gün olarak uygulanmasına da karar verebilecektir. Mevcut durumda gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşmesi, Cumhuriyet savcısının kararıyla 5 gün süreyle kısıtlanabilmektedir. Yine aynı düzenleme (684 sayılı KHK), soruşturmanın amacını tehlikeye düşürecek durumlarda, Cumhuriyet savcısının kararıyla müdafinin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisine kısıtlama getirmektedir.

Örgüt üyeliği suçlamasıyla gözaltına alınan kişilerin avukat görüşmelerinin gün ve saat sınırlanmasına tabi tutulması, avukatın müvekkiliyle görüşmesinin ertelenebilmesi, görüşmele-

rin sesli ve görüntülü kayıt altına alınması, dosyalarda görev alabilecek avukat sayısının kısıtlanması gibi düzenlemeler, şüpheli ve sanıkların avukatlarıyla görüşmelerini kısıtlamakta, bu kişilerin savunma hakkını ihlal etmektedir.

667 ve 668 sayılı KHK'lar ile adil yargılanma hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı gibi haklara sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca savunma hakkının kullanımına ilişkin getirilen kısıtlamaların fiilen yalnızca "FETÖ" suçlamasıyla tutulan kişilere yönelik uygulanması ayrımcılık yasağının da açık ihlalini oluşturmaktadır.

OHAL KHK'ları ile mesleklerinden ihraç edilen kişiler veya mal varlıkları devlete devredilen tüzel kişiliklerin, OHAL komisyonu oluşturulana kadar geçen süreçte herhangi bir kanun yoluna başvuramamaları, bir başka savunma hakkı ihlali oluşturmaktadır.

Savunma hakkı ihlalinin bir diğer boyutu ise insan hakları ihlaline yol açan kamu görevlileri için bir "cezasızlık" zırhı getirilmeye çalışılmasıdır. 667 sayılı KHK'nın 9. Maddesi, ilgili KHK kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin, bu görevleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmayacağını düzenlemiştir. 668 sayılı KHK'nın 37. maddesi de "*15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında karar alan, karar veya tedbirleri icra eden, her türlü adli ve idari önlemler kapsamında görev alan kişiler ile olağanüstü hal süresince yayımlanan kanun hükmünde kararnameler kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu karar, görev ve fiilleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu*" doğmayacağı hükmünü getirmiştir.

696 sayılı KHK ise 667 ve 668. KHK'ların kamu görevlileri için sağladığı "zırhı" sivil vatandaşlara da getirmeyi hedeflemektedir. Muğlak ifadelerle yasalaştırmaya çalışılan bu düzenlemeye göre "*Resmi bir sıfat taşıyıp taşımadıklarına veya resmi bir görevi yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın 15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında hareket eden kişiler*" soruşturma ve kovuşturmadan muaf tutulmaktadır. Düzenlemede açık bir süre sınırı olmadığı gibi, darbe sonrası tüm terör eylemlerini kapsayacak şekilde yorumlanmaya da açıktır. İnsanlık tarihi boyunca var olan ve TCK'da da düzenlenmiş olan "meşru müdafaa" ve "direnme hakkı" gibi (şahsi cezasızlık öngören) düzenlemeler mevcut iken, her türlü yoruma açık biçimde, her an kötüye kullanabilecek bir düzenlemenin yapılması, yol açabileceği ihاللer bakımından kaygı vericidir.

1.4- OHAL DÖNEMİ KHK'LARININ SOSYAL MALİYETİ

OHAL dönemi boyunca, ilki 23 Temmuz 2016 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 667 sayılı KHK, (raporun yayınlandığı tarih itibariyle) sonuncusu 24 Aralık 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 696 sayılı KHK olmak üzere toplam 30 adet olağanüstü hâl KHK'sı yayınlanmıştır. Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayan, dolayısıyla da yasal denetime tabi olmayan bu KHK'larla binlerce insan doğrudan kamu görevinden ihraç edilmiş, yüzlerce kurum-kuruluş kapatılmış, adli-idari birçok konuda insan haklarını yakından ilgilendiren kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmıştır. OHAL KHK'ları incelendiğinde olağanüstü halin gerekli kıldığı konular yanında olağanüstü hal ile doğrudan ilgisi olmayan alanlarda da düzenlemelerin yapıldığı görülmüştür. (Bu duruma ilişkin bütün teknik açıklama ve detaylar raporun "EK 1" bölümünde sunulmuştur)

2016 Haziran itibari ile KHK uyarınca görevlerine son verilmiş kamu personelinin sayısı; bazılarının hizmet sınıfı/ kurumlara göre dağılımı, çalışanların alan bazlı oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Görevine son verilen personelin bazı sınıf/kurumlara dağılımı itibariyle, toplam çalışanlara oranında; ilk sırayı yargı mensuplarının aldığı, yargı mensuplarını mülki idare amirlerinin izlediği görülmektedir. Kamuoyuna yansıyan bilgilerden Dışişleri Bakanlığı meslek memurlarında ise bu oranın % 30'a (686-689 sayılı KHK sonrası %32) ulaşmış olduğu anlaşılmaktadır.

Adalet Bakanlığı verilerine göre FETÖ/PDY olarak adlandırılan soruşturmalar kapsamında, 10.10.2017 tarihi itibarıyla hakkında soruşturma yapılan kişi sayısı 167.000'dir. Bu kişilerden bir kısmı adli kontrol tedbiri uygulanarak, bir kısmı ise herhangi bir koruma tedbiri uygulanmaksızın serbest bırakılmıştır. Yine haklarında soruşturma yürütülen kişilerden bazıları hakkında yakalama/gözaltı gibi adli bir işlem yapılmamıştır. 50.436 kişi hakkında tutuklama tedbiri uygulanmıştır. Tutuklananlar arasında 2 AYM üyesi, 104 Yargıtay üyesi, 41 Danıştay üyesi, 3 HSYK üyesi, 2492 ha-kim/savcı, 7.143 asker (169'u general/amiral) 8.849 polis, 24 vali, 73 vali yardımcısı, 115 kaymakam bulunmaktadır. 8.359 kişi bir süre tutuklu kaldıktan sonra büyük bölümüne adli kontrol tedbirleri uygulanarak tahliye edilmiştir. Tahliye edilenler arasında 8 Yargıtay üyesi, 1 Danıştay üyesi, 2 HSYK üyesi, 208 hâkim/savcı, 1332 asker, 1336 polis, 3 vali, 9 vali yardımcısı, 4 kaymakam da yer almaktadır. 7.605 kişi kaçak durumda olup, haklarında yakalama kararı çıkarılmıştır. Aranılanlar arasında 26 Yargıtay üyesi, 6 Danıştay üyesi, 218 hâkim/savcı, 147 asker, 386 polis, 3 vali yardımcısı ve 9 kaymakam vardır.

1.5- DEĞERLENDİRME

20.07.2016 tarihinde ilan edilen OHAL sürecinde şu ana dek toplam 30 adet olağanüstü hâl KHK'si yayınlanmıştır. Bu KHK'lar incelendiğinde KHK'ların içeriğinde

Anayasa Mahkemesinin geçmişte belirlemiş olduğu “OHAL'in konusu ve süresi”ne dair sınırlamaları aşan düzenlemelerin bulunduğu görülmektedir.

KHK'ların içeriğinde, Anayasa Mahkemesi'nin geçmiş içtihadında belirle-nen sınırları aşan düzenlemeler vardır

İnsan haklarını sınırlayan düzenlemeler yalnızca OHAL süresince geçerli olması gerekirken, kamu görevinden çıkarma, öğrencilikle ilişik kesme, dernek ve vakıfların kapatılması ve mal varlıklarına el konulması gibi düzenlemeler OHAL kalktıktan sonra da uygulanmaya devam edecektir.

İhraç edilen kişilerin sayısal çokluğu ve yapılan başvuruların yüzbinleri bulduğu bir ortamda OHAL Komisyonları'nın sorun çözücü olmasını ve etkili sonuçlar vermesini beklemek çok da gerçekçi değildir. Komisyon üyelerinin sayısı da düşünüldüğünde mağduriyetlerin giderilmesi mümkün olmayacak veya çok uzun bir süre alacaktır. Bu durum düşünülerek etkili çözüm yollarının bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Çıkarılan KHK'lar gereği birçok kamu kurum ve kuruluşu, haklarında somut bir delil olmaksızın, idari bir tasarrufla binlerce kişinin işine son vermiştir. Bu kişilerin hukuki durumları hala belirsizliğini korumaktadır. Üstelik bu işlemleri tesis eden kişiler, düzenlenen KHK'larla hukuk zırhına büründürülmüşler; adeta keyfi davranmalarının önü açılmıştır.

Savunma hakkına getirilen engellerle, suçlanan kişilerin yargı mercileri önünde masumiyetlerini etkin bir şekilde ispat etme olanakları kısıtlanmıştır. Terör şüphesi ile yargılanan kişiler için uygulamaya konulan tek tip kıyafet zorunluluğu, masumiyet karinesinin açık ihlali oluşturmaktadır. İnsanlık dışı uygulamaların ve hak ihlallerinin sembolü haline gelen Guantonamo uygulamasını örnek alan bu düzenlemeden derhal geri dönülmelidir.

Darbenin bastırılması ve darbe sonrası yürütülen işlemlerde görev alan resmi personel ile darbe teşebbüsü, terör eylemleri ve bunların devamı niteliğindeki eylemleri bastırma kapsamında hareket eden sivillere (belirsiz ifadelerle) tanınan hukuki ve cezai sorumsuzluk, keyfi davranışlara sebebiyet verebileceği gibi, yeni insan hakları ihlallerine de kapı aralayan düzenlemelerdir.

Bu dönemde çıkarılan birçok KHK ile OHAL kapsamını doğrudan ilgilendirme-yen birçok alanda düzenleme yapılmıştır. Bu durum, yasama yetkisinin fiilen hükümet tarafından kullanılması anlamına gelmektedir. Geniş bir mutabakatın arandığı yasama faaliyetinin bakanlar kurulunca yerine getirilmesi insan hakları yönünden endişe vericidir.

KHK’larda OHAL sınırlarının aşılması, yasama faaliyetinin Bakanlar Kurulu’nca yapılmasına yol açmaktadır

OHAL ilanını müteakip Başbakan tarafından “OHAL’in devletin kendisine ilan edildiği, vatandaşların bundan etkilenmeyeceği” birçok kez dile getirilmiş olmasına rağmen, geldiğimiz noktada durum hiç de böyle değildir; KHK’larla ve KHK’lara dayanılarak idari tasarrufla ihraç edilen kişiler ve aileleri düşünüldüğünde toplumun büyük bir kısmının bu durumdan etkilendiği açıkça görülmektedir. Üstelik bu kişilere dönük alınan ek tedbirlerle birlikte ihraçlar, aileleri de etkileyen toplu bir cezalandırma aracına dönüşmüştür.

OHAL temel hak ve özgürlükleri askıya alan, onları sınırlayan istisnai bir durumdur. KHK’lar yoluyla Anayasa’nın öngördüğü sınırların aşılması, ciddi insan hakları ihlallerine sebebiyet vermektedir. Yoğun insan hakları ihlallerine yol açan darbe teşebbüsleri, ancak hak ve özgürlüklere azami ölçüde saygı gösterilmesiyle kalıcı olarak engellenebilir. Bu nedenle:

1- Çıkarılan KHK’ların hem uluslararası insan hakları ilkelerine uygun olması, hem de OHAL süresi sonunda yürürlükten kaldırılması büyük önem taşımaktadır.

2- Bu hususun güvence altına alınabilmesi için de Anayasa Mahkemesi’nin KHK’ları en azından temel hak ve özgürlükler bağlamında denetlemesi ve insan hakları ihlallerine yol açan düzenlemeleri iptal etmesi gerekir.

Olağanüstü hâl, Anayasa’da düzenlenmiş bulunan olağanüstü hal yönetim usullerinden biri olup, kamu düzenini korumak ve sağlamak amacıyla kullanılan olağan kolluk yetkilerinin genişlemesine yol açar.

Anayasanın 15 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre, olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek koşuluyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir.

Bununla birlikte, aynı Anayasa maddesinin 2 nci fıkrasına göre, kişinin yaşam hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve

kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmi-
şe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Ancak bu dönemde çıkarılan 30’u aşkın KHK ile kanunlara aykırı olacak şekilde bir-
takım düzenlemeler yapılmış, kişi hak ve özgürlükleri zedelenmiştir.

Raporun bu bölümünde, olağanüstü hâl döneminin ortaya çıkardığı ve adil yargılanma
hakkını ihlal eden yargısal sorunlar gözden geçirilmiştir. Soruşturma ve kovuşturma süreçleri
incelenmiş, gerek doğrudan doğruya KHK’lar ile gerekse de KHK’lara dayanılarak tesis edi-
len işlemlerin oluşturduğu hak ihlalleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Soruşturma ve kovuştur-
ma süreçlerinde adil yargılanma hakkını ihlal eden ve masumiyet karinesini işlevsiz bırakan
meseleler şöyle sıralanmıştır:

1. Kanun hükmünde kararnameyle ihraç tedbiri ve kişilerin kendilerini savunma yolla-
rının (uzun süre) kapalı olmasından kaynaklanan hak ihlalleri
2. Uzun gözaltı sürelerinin yol açtığı hak ihlalleri
3. Uzun tutukluluk sürelerinin yol açtığı hak ihlalleri
4. İddianamelerin gecikmesinden doğan hak ihlalleri
5. Mal varlıklarına tedbir konulmasının yol açtığı hak ihlalleri
6. İşkence ve kötü muameleden kaynaklanan ihlaller
7. FETÖ/PDY Örgüt üyeliği isnadıyla tutuklu bulunanlara diğer suçlardan tutuklu ve
hükümlü bulunanlardan farklı muamele yapılmasından kaynaklanan ihlaller
8. BYLOCK kriteri/delili üzerinden oluşan hak ihlalleri
9. Cezaevinde bulunan hamile kadınlar ve bebeklerle ilgili sıkıntılar
10. Soruşturmanın gizliliği kararlarıyla adil yargılanma ilkesinin ihlali
11. FETÖ örgüt üyeliği isnad edilenleri belirlemek üzere oluşturulan “şüpheli” kriterleri-
nin yol açtığı ihlaller
- 12- Soruşturma ve kovuşturma süreçlerindeki ihlallerin yol açtığı psikolojik travma, in-
tiharlar ve kamuoyuna yansıyan kayıp olayları

Raporun bu bölümünde bu konular tek tek ele alınacaktır.

2.1- KHK İLE İHRAÇ TEDBİRİ ve YARGI YOLUNUN OLMAYIŞI

Olağanüstü hal ilanıyla karşımıza çıkan ilk tedbir, “*terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum ve gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı*” olduğu düşünülen pek çok kamu görevlisinin KHK yoluyla doğrudan ihraç edilmesidir. İhraçlara gerekçe gösterilen iltisak, irtibat ve mensubiyet kelimeleri oldukça geniş yorumlanmış, (1) yeterli inceleme olmaksızın, (2) masumiyet karinesini ihlal edecek düzeyde ve kişilere savunma hakkı tanınmaksızın ihraçlar gerçekleşmiştir. Çeşitli kamu kuruluşlarına personel alımlarında KHK ile getirilmiş olan güvenlik soruşturması uygulaması da savunma hakkına ilişkin sözü edilen mağduriyetin geniş kitleleri ilgilendiren bir başka örneğidir. En son Sağlık Bakanlığı’na gerçekleştirilmesi beklenen doktor atamalarında, yaklaşık 7.000 doktor benzer bir süreci yaşamış ve içlerinde savunmaları alınmaksızın güvenlik soruşturması sonucu atamalarına izin verilmeyen pek çok mağdur olmuştur. Kişilerin kendilerini savunmasına uzun süre olanak tanınmaması, ceza hukukunun olmazsa olmaz ilkelerinden masumiyet karinesini ve adil yargılanma hakkını ciddi şekilde zedelemektedir. Ayrıca, KHK’larda terör örgütü iltisakından bahisle afişe edilen kişilerin “lekelenmeme hakkı” da ihlal edilmiştir. İade KHK’ları listelerin terör örgütü iltisakı anlamında mutlak doğru olmadığını başlıca göstergesidir.

KHK yoluyla gerçekleşen ihraçlar ve yargı yolunun uzun süre kapalı oluşu, masumiyet karinesinin ve adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmıştır

KHK ile ihraç edilen kişiler idari işleme karşı idari dava yoluna gitmişse de, davalar incelenmeksizin esastan reddedilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yoluna gidenlerin talepleri ise “iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması ve OHAL KHK’larının Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülemeyeceği” gerekçesi ile reddedilmiştir.

Bu boşluğu doldurmak üzere 685 sayılı KHK ile Başbakanlık bünyesinde Olağanüstü Hal İnceleme Komisyonu kurulmuş, ancak komisyonlarda biriken dosya yükü, ihlallerin giderilip giderilemeyeceği yönünde ciddi soru işaretleri oluşmasına yol açmıştır.

2.2- UZUN GÖZALTI SÜRELERİ

Olağanüstü Hal yürürlüğe girdiği andan itibaren gözaltı süresi 30 güne çıkarılmış, gözaltına alınanlar 30 gün boyunca hiçbir merci önünde masumiyetlerini ispat etme imkânı bula-

madan gözaltında tutulmuştur. Bu durum kişilerin adil yargılanma hakkını geciktirdiği gibi masumiyet karinesini de ihlal etmiştir.

23.01.2017 tarihine kadar 30 gün olarak uygulanan gözaltı süresi, masumiyet karinesinin ve adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmıştır

30 gün (15+15) olarak belirlenmiş gözaltı süresi, kısa süreli hapis cezalarına denk düşecek bir süredir. Bir yandan ceza hukuku, hapis cezasının sakıncalarını gidermeye yönelik kurumlar ihdas ederken, diğer yandan gözaltı sürelerinin bu kadar uzun tutulması, hukuk düzenini bozan bir çelişki olarak öne çıkmaktadır. Üstelik (yoğunluk-tan dolayı) 5-6 kişilik nezarethanelerde 20-30 kişinin kalması, yatak yetersizliğinden dolayı kişilerin soğuk yerlerde yatması ve banyo yapma imkânlarının olmaması, 30 günlük süreyi adeta bir işkenceye dönüştürmüştür.

684 sayılı KHK ile 23.01.2017 tarihinden önce işlenen suçlar hariç OHAL ilanını gerektiren suçlarda gözaltı süresi 30 günden 7 güne indirilmiştir. Zorunlu hallerde bu süre 7 gün uzatılabilecektir. Ancak uygulayıcının, çok istisnai haller hariç, bu süreyi sonuna kadar kullandığı bir gerçektir.

Uzun gözaltı süresi bir yandan insan onurunu rencide eden, temel hakları ihlal eden, hürriyetleri kısıtlayan bir uygulamadır. Diğer yandan ise tacirlerin ticari hayatlarının baltalanmasına, kişilerin psikolojilerinin bozulmasına ve hukuk düzenine olan güvenin sarsılmasına yol açmaktadır. Bu süreçte aileler maddi-manevi sıkıntılara maruz kalmış ve özellikle çocuklar ciddi travmalar yaşamışlardır.

2.3- UZUN TUTUKLULUK SÜRELERİ

Tutuklamanın bir ceza olmadığı, aksine bir güvenlik tedbiri olduğu klasikleşmiş bir hukuk kuralıdır. Bu vurgunun altında yatan neden tutuklama sürelerinin cezalandırma süreleri gibi uzun olamayacağından bahisle aradaki farkı ortaya koymaktır. Ancak OHAL döneminde tıpkı gözaltı süreleri gibi tutukluluk sürelerinin de uzun olduğu ve hak ihlallerine neden olduğu görülmektedir. Ceza yargılamasında bir tedbir olarak düzenlenen tutukluluk; delillerin toplanması, şüphelinin veya sanığın adaletten kaçmasının engellenmesi amacıyla uygulanan ve kişi hürriyeti ile güvenliği hakkını kısıtlayan en ağır koruma tedbiridir.

Tutukluluk süreleri, ceza süreleri kadar uzun olamaz. Aksi halde kendisi bir cezaya dönüşür

Bu nedenle; (1) mümkün olduğu kadar tutukluluktan kaçınılması, (2) tutukluluğun kısa tutulması, (3) gerekliliği ortadan kalktığı ilk anda sonlandırılıp yerine (tercihen) adli kontrol uygulanması, (4) Ceza Muhakemesi Kanunu 103, 104 ve 108. Maddeler uyarınca mümkün

olan ilk zamanda cumhuriyet savcısının tutuklama kararını re'sen geri alması veya kaldırılmasını hâkimden istemesi, (5) şüpheli veya sanığın veya müdafinin her zaman tutukluluğun sonlandırılmasını talep etme hakkının olması ve nihayetinde hâkimlik veya mahkemece tutukluluğun en geç 30'ar günlük sürelerde incelenmesi usulleri kabul edilmiştir.

23.07.2016 tarihinde yürürlüğe giren 667 sayılı OHAL KHK'sı ("Soruşturma ve kovuşturma işlemleri" başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının (1) bendinde), sınırlı bazı suçlarla ilgili, "tutukluluğun incelenmesi, tutukluluğa itiraz ve tahliye taleplerinin dosya üzerinden karara bağlanabilmesi" gibi bir hüküm getirmiş, böylece tutukluluk incelemelerinin dosya üzerinden yapılmasının yolu açılmıştır. Ancak uygulamada "karara bağlanabilir" ibaresinin bir zorunluluk olarak anlaşıldığı ve tutukluluk incelemelerinin etkisizleştirildiği, şüphelinin, sanığın veya avukatının, tutukluluğun sonlandırılmasıyla ilgili sözlü savunmasına başvurulmadığı görülmektedir. Bu durum, elbette kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını zedelemekte ve masumiyet karinesine, adil yargılanma hakkına zarar vermektedir.

Nitekim OHAL döneminde FETÖ/PDY, el-KAİDE, İŞİD, PKK ya da sair örgüt suçlaması ile tutuklanmış olup da aradan aylar geçmesine rağmen halen hâkim karşısına çıkarılmamış ve savunmaları alınmaksızın, dosya üzerinden maktu gerekçeler yinelenerek tutukluluklarının devamına karar verilmiş birçok şüpheli bulunmaktadır. Cezaevlerinde, 14 – 15 aydır tutuklu bulunup da yargılaması veyahut soruşturması devam eden şüpheliler vardı.

Bir güvenlik tedbiri olan tutuklama müessesesi açısından bu süreler gerçekten de fahiştir ve 2005 sonrasında FETÖ/ PDY'nin yargıya kazandırdığı(!) alışkanlıkları hatırlatmaktadır. Dosyalarının kanun yollarında geçireceği süre de dikkate alındığında, ortada açık bir hukuk kaosu olduğu gözden kaçmamalıdır. Tutuklulukta geçen her gün, adil yargılanma ilkesinin ihlali ve bu ilkenin uygulanmasının geciktirilmesi anlamına da gelmektedir.

2.4- İDDİANAMELERİN GECİKMESİ

Ceza Muhakemesi Kanunu, m.160'a göre, bir suçun işlendiğine dair basit şüpheye ulaşan veya kendisine bu yönde bir ihbar veya şikâyet gelen Cumhuriyet Savcısı, doğrudan veya emrinde bulunan adli kolluk vasıtasıyla delilleri toplar, şüphelinin veya şüphelilerin kim veya kimler olduğunu öğrenmeye çalışır. Buna soruşturma ve araştırma denir. Amaç; maddi hakikate ve adalete ulaşmak, işlenmiş suçu cezasız bırakmamak, ancak şüphelinin de masumiyet/suçsuzluk karinesini ve lekelenmeme hakkını, yani dürüst yargılanma hakkını koruyup gözetmek, haksız ve yersiz yere suçlanıp damgalanmasını önlemektir.

Tutuklu yargılanan şüpheliler, uzun süre hâkim karşısına çıkmayı beklemektedir.

OHAL sürecinde yargılamaların nispeten hızlı ilerlediği kabul edilmektedir. Ancak iddianamelerin hazırlanma sürelerinde aynı tespit yapılamamaktadır. Uzun gözaltı süreleri neticesinde tutuklanan şüpheliler, aylarca hâkim karşısına çıkmayı beklemektedirler. FETÖ/PDY soruşturmasının yoğunluğu, oluşan iş yükü, kısmen mazeret oluştursa da, işletilen hukuki süreçlerden hiç kimsenin mağdur olmaması için gerekli koşulları oluşturmak hukuk devletinin olmazsa olmaz bir gereğidir. İş yükü ve soruşturmanın genişliği gibi mazeretler, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlandığı tutukluluk hallerinde geçerli kabul edilemezler. Kişilere karşı devletin değil devlete karşı kişilerin korunduğu bir sistemde ortaya çıkan bu ve benzeri sorunlarda birey endeksli çözümler üretilmelidir.

Soruşturmaların hızlı ve şeffaf ilerlemesi, şüphelinin sadece aleyhine değil lehine olan delillerin de toplanması adil yargılanma ilkesine de hizmet edecektir. Zira bu safahat yargılama safahatının mayalanması dönemi olarak kabul edilir. Kişi ne ile yargılandığını bilmeli ve savunmasını bu bağlamda etkin bir şekilde yapacağı koşullara ulaşmalıdır. Soruşturma safahatının hızlı neticelendirilmesi, iddianamelerin ivedilikle tanzim edilmesi tüm bu hususların sağlanmasına hizmet eder. İddianamelerin gecikmesi ise savunma hakkının da sürüncemede kalması anlamına gelir. Keza bu durum sadece tutuklu olanlar için değil tutuksuz olarak hakkında soruşturma yürütülenler için de geçerlidir.

OHAL kapsamında iddianamelerin gecikmesinin getirdiği bir diğer hak ihlali de özellikle memur-çalışan kişiler açısından oluşmaktadır. Memur-çalışan olup da tutuklananlar, ya da gözaltına alınıp soruşturması tutuksuz yürütülenler açığa alınmakta, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ibraz edilmediği müddetçe görevlerine dönememektedirler. Bu durumda kişi hukuki bir sürecin içine dâhil edilirken bir nevi sosyal sürecin dışına itilmekle karşı karşıya kalmaktadır. İddianamelerin ivedilikle tanzimi bu tarz hak ihlallerinin bir nebze önüne geçebilecektir.

Örnek: Üniversitede profesör, doçent ve yrd. doçent unvanı ile görev yapan B.Ç, N.S ve E.Y, sadece zayıf ve duyuma dayalı bir beyan üzerine göz altına alındıktan 14 gün sonra serbest bırakılmışlardır. Ancak bu arada çalıştıkları üniversite yönetimi tarafından açığa alınmış, uzun süre görevlerinin başına dönememiş ve maaşlarını kesintili almışlardır.

BYLOCK iddiası ile tutuklanıp da, kamuoyunda “morbeyin” olarak adlandırılan ve iradeleri dışında BYLOCK sunucusuna yönlendirildiği anlaşılarak serbest bırakılan, üstelik haklarında başka bir delil bulunmayan kişiler hakkında halen soruşturmaların devam ettirilmesi ve dijital kayıtların sonucunun beklenmesi de başlık doğrultusunda bir mağduriyet nedeni olarak öne çıkmaktadır.

Örnek: BYLOCK kullandığı iddiası ile tutuklanan ve aleyhinde başkaca hiçbir delil olmayan Z.K, telefonuna iradesi dışında BYLOCK yüklenildiği anlaşılınca serbest bırakılmıştır. Ancak Z.K hakkında hala kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmemiş, dolayısıyla bir anlamda delilsiz kalan dosya soruşturması yürütülmeye devam edilmektedir.

Sonuç olarak uygulamada yaşanan hak ihlallerinin yanı sıra bir de iddianamelerin kısa sürede hazırlanmaması, masumiyet karinesini, hukuki kesinlik ilkesini ve adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir.

2.5- MAL VARLIKLARINA TEDBİR KONULMASI

OHAL sürecinde FETÖ/PDY örgüt üyeliği ile suçlanan kimselerin suç ile bağlantısının olup olmadığı hususunda tam tespit yapılmaksızın mal varlıklarına tedbir konmaktadır. 1982 Anayasası mülkiyet hakkını temel haklar kapsamında kabul ederek himaye ederken, 35. maddede ile ayrıca mülkiyet hakkı ve sınırları tanzim edilmiştir.

Mülkiyet hakkının korunması, himaye edilmesi anayasal bir teminat ile karşımızda dururken bu hakka müdahalenin de anayasal güvence altında olduğu unutulmamalıdır. Mülkiyet hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve uluslararası hukuk düzeyinde de korunan temel haklardandır. Bu hak elbette mutlak dokunulmaz bir hak değildir. Ancak sınırlarının belirlenmesi ve uygulamada bu sınırlara riayet edilmesi olmazsa olmaz bir hukuki gerekliliktir.

Mülkiyete müdahale edilirken Anayasanın 35. maddesi doğrultusunda kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlandırılma yapılacağı kaide altına alınmıştır. Yine müdahalenin orantısal oluşu, müdahalede hukuksal kesinliğin gözetilmesi gereği gözden kaçırılmamalıdır.

Ancak, kişilerin mal varlıklarına OHAL kapsamında tedbir/el konulurken, (1) titiz bir kolluk araştırması yapılmadığı, (2) hukuki kesinlik ilkesi yerine keyfilik ile hareket edildiği, (3) kişilerin tüm mal varlıklarına tedbir konulup, uygulamanın bir nevi ekonomik ambargo boyutuna ulaştırıldığı ve kişilerin ekonomik manevra kabiliyetlerinin yok edildiği ve (4) böylece uluslararası hukuk, Anayasa ve temel haklara aykırı davranıldığı gözlenmiştir. Hak ihlallerinin sadece gerçek kişiler nezdinde değil, şirket mal varlıklarına konulan tedbirlerle tüzel kişi nezdinde de devam edegeldiği görülmüştür.

Merkezi otoritenin ‘kamu yararı’ gerekçesi adı altında bireyi değil de devleti önceleyen bir refleks ile hareket etmesi kabul edilemez. Yargı organlarının temel haklardan olan mülkiyet hakkını gözetecek şekilde, orantısal ve hukuki kesinlik ölçütleri ile hareket etmesi halinde bahse konu hak ihlallerinin önü kesilmiş olacaktır.

2.6- İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE İDDİALARI

AİHS 3. maddesi “Hiç kimse işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muameleyle veya cezaya maruz bırakılmayacaktır” hükmünü havi olup bu maddeye göre, işlediği suçun vasfı ve mahiyetine dahi bakılmaksızın hiç kimsenin işkenceye maruz bırakılmayacağı belirtilmiştir.

Gerek yerel gerekse uluslararası mevzuatta işkence esasen insanlık dışı muamele olarak kabul görmektedir. İşkence hak ihlalleri piramidinde bu nedenle en tepelerde gösterilmektedir. Türkiye 2000’li yıllara kadar yaşanan sistematik işkenceler nedeniyle insan hak ve hürriyetleri bağlamında sınıfta kalmış bir ülke idi. Ancak AK Parti hükümetlerinden sonra bu konuda çok ciddi gelişmeler kaydedilmiş, bir dönem neredeyse sona erdirilmişti. Ne var ki OHAL sürecinde yeni-den işkence ve kötü muamele iddialarının gündem edilmesi endişe vericidir.

15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye’nin bekasına yönelik bir girişim olduğu nettir. Ancak ne olursa olsun hiçbir suç isnadının işkenceyi mazur gösteremeyeceği de bir o kadar kesindir. Bu bağlamda 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında gözaltına alınan veya tutuklanan kişilerin işkenceye ve kötü muameleyle maruz kaldığı hakkında kamuoyuna yansımış birçok haber ve başvuru ile karşılaşmıştır. Nitekim suç işlediği mahkeme kararı ile kesinleşen bir kişinin dahi işkenceye uğramaması uluslararası mevzuatla güvence altına alınmışken henüz savunma hakkını etkin bir biçimde kullanamamış, suçluluğu mahkeme kararı ile kesinleşmemiş bir kişinin işkenceye maruz kaldığı iddiası bu konunun önemle üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Türkiye’de son yıllarda dillendirilen işkence ve kötü muamele iddialarının ciddiyetle takibi elzemdir. Kamu eliyle başta cezaevleri olmak üzere, nezarethanelerde, operasyonlarda ve ev baskınlarında kolluk kuvvetlerinin hukuk ölçüsü çerçevesinde davranmalarının sağlanması gerekmektedir.

Özellikle OHAL kapsamında yapılan baskınlarda titiz davranılmadığı, polisin neredeyse herkese terörist muamelesi yaptığı, insan onurunu rencide edici muamelelerde bulunduğu, gözaltında ve cezaevlerinde bulunan kişilere karşı suçlu olduğu kesinleşmemiş iken terörist muamelesi yapıldığı, şiddete maruz bırakıldığı, gözaltına alınan kişinin ailesine dahi kötü muamelede bulunduğu yapılan başvurulardan ve kamuoyuna yansıyan haberlerden görülmektedir.

2.7- ÖRGÜT ÜYELİĞİ İSNADIYLA TUTUKLU BULUNANLARA DİĞER SUÇLARDAN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜ OLANLARDAN FARKLI MUAMELE YAPILMASI

Olağanüstü hal kapsamında çıkarılan KHK’larla Ceza Muhakemesi Kanunu’nda köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bir kısmı örgüt üyeliği gerekçesiyle gözaltında

bulunan veya tutuklu kişilerin diğer suçlardan tutuklu ve hükümlü bulunan kişilerden ayrı muameleye tabi tutulmasına ilişkindir. Henüz suçluluğu kanıtlanmamış ve savunma hakkını dahi kullanamamış kişilerin, gözaltında olan, tutuklu veya hükümlü bulunan diğer kişilerden farklı bir uygulamaya tabi tutulması, adil yargılanma hakkını zedelemektedir.

Örgüt üyeliği isnadıyla tutuklu bulunan kişilerin cezaevi uygulamaları çok sıkı tedbirlere bağlanmıştır. Şüphelilerin gözaltında buldukları süre boyunca avukatlarıyla görüşmesi kısıtlanmakta, tutuklu, avukatı ile yalnız görüştürülmemekte, avukatlar soruşturma dosyasını görmeden savunma yapmak zorunda kalmakta ve tutukluların yakınları ile görüşmesi kısıtlanmaktadır. OHAL KHK'ları tutuklunun avukatı ile görüşmesine, “*soruşturma konusu suç teşkil eden fiilleri oluşturması, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürmesi, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık etmesine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde*” kısıtlama getirirken, bu şartın gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın örgüt üyeliği isnadıyla tutuklu herkes bu kısıtlamaya tabi tutulmaktadır.

Cezaevlerinde yapılan avukat görüşmelerinin kayda alınması, belge alışverişinin engellenmesi veya kısıtlanması gibi muameleler, henüz suçluluğu bir mahkûmiyetle kesinleşmemiş kişiler için geçerli olan masumiyet karinesinin ihlali anlamına gelmektedir. Cezaevlerinde başka suç isnatlarından dolayı tutuklu olan sair kişilere yönelik uygulama esnetilirken örgüt üyeliği isnadıyla tutuklu bulunan şüphelilere karşı -düzenlemedeki şartların gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın- katı bir uygulama yapılması eşitlik ve adil yargılanma ilkelerine aykırı düşmektedir.

2.8- BYLOCK DELİLİ ÜZERİNDEN OLUŞAN HAK İHLALLERİ

BYLOCK, Google Play ve App Store üzerinden 2016 yılı Ocak ayına kadar indirilebilen, özel iletişim için kullanılan kriptolu bir bilgisayar programının adıdır. Bu uygulamanın en belirgin özelliği, diğer mesajlaşma uygulamalarından farklı olarak mesajların kayıt altına alınmaması ve adres defterindeki kişilerin ancak rumuz olarak eklenebildiği, herkes tarafından indirilse dahi referans/onay kodu olmaksızın giriş yapılamamasıdır.

Birçok kimsenin iradesi dışında BYLOCK sunucusuna yönlendirildiği “Mor beyin” olayıyla ortaya çıkmıştır. FETÖ kriterlerinin “en kesin” delilinin bile böyle olması, soruşturma ve kovuşturmanın ne kadar dikkatli yürütülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır

”FETÖ/PDY örgüt yapılanmasına yönelik iddianamelerde”, BYLOCK programının FETÖ/PDY yapılanması tarafından örgüt içi iletişimde kullanılan bir iletişim aracı olduğu ve

bu programı kullanan herkesin FETÖ/PDY yapılanması üyesi olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla ile BYLOCK kullanımı örgüt üyesi suçlamasında temel bir kriter olarak ele alınmakta ve yeterli dijital veri elde edilmeksizin tutuklamalara ve mahkumiyetlere karar verilmektedir.

Suç örgütlerinin gizliliği esas aldıkları ve özel iletişim yöntemlerine başvurdukları bilinen bir gerçektir. FETÖ/PDY iddianamesine göre, bu örgüt de özel haberleşme aracı olarak BYLOCK programını kullanmıştır. Bir kişinin BYLOCK kullandığı adli makamlarca tespit edilip hukuka uygun delillerle delillendirildiğinde, örgütü üyeliği için etkin bir şüphe ortaya çıkmış olur. Ancak tek başına şüphe bir kişiyi doğrudan örgüt üyesi yapmaz. Kişinin gerçekten bilerek ve isteyerek ve de örgüt bünyesinde, örgütün amaçları doğrultusunda BYLOCK kullandığının ispatı gerekir.

‘Mor Beyin’ olayı¹ birçok kimsenin, iradesi dışında BYLOCK sunucusuna yönlendirilmiş olduğunu göstermiştir. Gerekli araştırmaya gidilmeden ivedilikle operasyonlar yapılması mağduriyetlere yol açmaktadır. Soruşturmalardaki özensizlik, kolluk kuvvetlerinin bu konuda ayrıntılı araştırma yapmaması hak ihlallerinin sayısını açık bir şekilde arttırmaktadır. Nitekim Ankara Cumhuriyet Savcılığının hazırlamış olduğu liste ile tutuklu binlerce kişinin Bylock kullanıcısı olmadığı, bu nedenle tutuklu bulunanların derhal tahliyesine karar verildiği geçtiğimiz günlerde kamuoyuna yansımıştır. Sırf bu liste dahi bugüne kadar yalnızca HTS kayıtları ile Bylock kullandığı gerekçesiyle tutuklanan birçok kişinin yeni hazırlanacak listelerle tahliye edilebileceğini göstermektedir. Bu olay adil yargılanma hakkı ve masumiyet karnesinin ihlal edildiğinin en açık örneklerindedir.

Örnek: Restaurant-Kahve sahibi A.K’nın bir müşterisi Wi-Fi hizmetinden faydalanarak BYLOCK kullanmış ve A.K’nın ne iş yaptığı araştırılmadan kendisi gözaltına alınmıştır. A.K’nın 15 Temmuz darbe girişimi gecesini tankları ilk durduran kişilerden olduğu belgelenince ve BYLOCK kullanımının Wi-Fi hizmeti neticesinde olduğu anlaşılınca A.K serbest bırakılmıştır. Oysa A.K hakkında yapılacak basit bir kolluk tahkikatı bile, mağduriyetin önüne geçmek için yeterli verileri sağlayabilirdi.²

BYLOCK delili karşısında kişinin lehine olan delillerin dikkate alınmaması:

Salt BYLOCK delilinin genel geçer bir tutuklama nedeni sayılması ve böylece özgürlüklerin kısıtlanması hukuka ve insan haklarına aykırıdır. Lehe olan delillerin varlığına rağmen

¹ Müzik indirilen veya namaz vakitleri öğrenilen bazı uygulamalar aracılığıyla, buralara bağlanan kimselerin, farkında olmadan BYLOCK sunucusuna yönlendirilmesi;

² A.K. ile ilgili örnek kendisinin bilgisi ve rızası dâhilinde verilmiştir. Gerek görüldüğünde kimliğinin paylaşılmasına müsaade etmiştir.

men, aleyhe görülen bir delilin varlığının tek başına yeterli görülmesinin hukukun genel ilkelere aykırılık oluşturacağı tartışmasızdır. Uygulamada böyle örneklerin sıklıkla yaşandığı görülmektedir.

Örnek: 19 yaşındaki üniversite öğrencisi Z.K 2014’te 16 yaşında İmam-Hatip Öğrencisi iken BYLOCK kullandığı gerekçesi ile tutuklanmıştır. Suç isnadının yapıldığı tarihte Z.K hukuken çocuktur. 15 Temmuz darbe girişimi gecesi meydanlarda olduğunun belgelenmesine, gerek İmam-Hatip Lisesi ve gerekse üniversitede bağlı olarak çalıştığı STK’ların belgelenip soruşturma dosyasına konmasına rağmen tutuklanması, hem ceza tekniği açısından (yaş küçüklüğü) hem de hukukun temel ilkeleri açısından sıkıntılıdır. Z.K’nın lehe olan delilleri dikkate alınmadan özgürlüğü kısıtlanmıştır.³

2.9- CEZAEVİNDE BULUNAN AĞIR HASTALAR, HAMİLE KADINLAR ve BEBEKLERLE İLGİLİ SIKINTILAR

Eksik ve özensiz soruşturmaların belki de en önemli mağdurları hamile kadınlar ve bebeklerdir.

Tutuklama tedbirine başvurulurken kişilerin sosyo-ekonomik durumlarının, yaşlarının, hamilelik, hastalık ve yaşlılık gibi özel hallerinin dikkate alınabileceği, bu konuda hâkimin takdir hakkı kullanabileceği, hukuk düzeni içerisinde öngörülmüş bir meseledir. Fakat buna rağmen OHAL döneminde gereken titizlik gösterilmemekte, kolayca tutuklama kararları verilmektedir.

Adli kontrol gibi daha ölçülü bir tedbir imkânı varken, hamile kadınları ve çocukları cezaevi ortamına sokmak anlaşılır değildir

Cezaevi koşullarının, hamile kadın ve emzikli çocuklar için bir hayli sakıncalı olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerektir. Hatta emzikli çocuk ve hamile kadınların mağduriyetleri ve maruz kaldıkları kötü muamele bağlamında Bakırköy Kadın Kapalı Cezaeviyle ilgili kamuoyuna yansımış haberler bulunmaktadır. Bu cezaevinde tutuklu kalan, daha sonra tahliye edilip hakkında “kovuşturulmasına yer olmadığı”na dair karar verilen Z.K ile yaptığımız mülakat ve kendisinin aynı içerikli basına verdiği röportajda Z.K şöyle demektedir:

³ Z.K ile ilgili örnek kendisinin bilgi ve rızası dâhilinde verilmiştir. Gerek görülmesi halinde kimliğinin paylaşılmasına müsaade etmiştir, Z.K, bu raporun hazırlandığı dönemde BYLOCK uygulamasının iradesi dışında yüklendiğinin tespiti ile 3 aylık tutukluluk süresinden sonra tahliye edilmiştir. Ancak Z.K, üniversitede sınavlarına giremediği için dönem kaybına uğramıştır.

“Karşılaştığım yetkililerin hepsi oldukça sertti. Hakkımda ispat edilmiş bir şey yokken gözaltında kadın memurların sanki azılı bir militanmışım gibi azarlamalarıyla karşılaştım. Çevik kuvvet polisleri tarafından bizzat şahsıma «FETÖ’cü» diye itham da oldu. Bu görevlilerin sürecin nasıl işlediğini bilmemeleri ve daha yargının vermiş olduğu bir karar yokken böyle davranmaları beni şaşırttı ve keyfi muameleler ile karşı karşıya olduğumu anladım.

Kaldığım koğuştta iki tane de bebek vardı, onların beslenmesi ve zihin gelişimi için yeterli şartlar sağlanmış değildi, oyuncak için kısıtlama vardı. İçeride defalarca sinir krizi geçiren insanlar oldu. Ortamın psikolojik havasından oldukça yıpranmış ve incinmiş kadınlar vardı.”

Cezaevlerinde tutuklu olan kadın ve onlarla beraber bulunan çocuk, emzikli bebeklerin yaşadıkları mağduriyetlerin sadece bireysel boyutu bulunmamaktadır. Kadın ve çocukların yaşadıkları travmaların toplumsal hayatta menfi etki yaratacağı, bu durumun da uzun vadede kamu düzenini ilgilendirdiği dikkate alınmalıdır. Adli kontrol gibi daha ölçülü bir tedbir yolu dururken tutuklama tedbiri ile kadın ve çocukların cezaevi koşullarında tutulmaları, onların ruh sağlığını olumsuz etkilemekte, oluşan hak ihlalleri, ceza ve tutuklama ile güdülen gayeye de aykırılık oluşturmaktadır.

2.10- SORUŞTURMANIN GİZLİLİĞİ KARARLARI

Soruşturmanın öznesi olan kişilerin ifadelerini içeren tutanak ve bilirkişi raporları ve şüphelinin hazır bulunmaya yetkili olduğu diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar gizli tutulamaz. CMK’nun 153. maddesindeki düzenleme başlı başına savunma hakkının ihlali niteliğinde bir düzenleme iken 668 sayılı KHK ile gizlilik kararının kapsamı genişletilmiş, daha önceden sulh ceza hâkimi de olan gizlilik kararı verme yetkisi cumhuriyet savcısının inisiyatifine bırakılmıştır.

Kanun ve KHK’daki düzenleme gereği müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecekse gizlilik kararı verilebilecekken, örgütlü suçlarla ilgili yürütülen tüm soruşturmaların hemen hepsinde bu kiritere bakılmaksızın doğrudan doğruya gizlilik kararı verilmektedir.

Bu uygulama, savunma hakkının kısıtlanmasını doğurmakta, hatta kimi durum-larda tamamen ortadan kaldırmaktadır. Şüpheli ve müdafii üzerine atılı suçla ilişkin delilleri bilemeyince, masumiyetini ispat edecek delilleri sunamamakta, etkili bir savunma yapamamaktadır. Yetersiz savunma ise haksız bir tutuklama ile sonuçlanabilmektedir.

Daha da vahimi, bazı durumlarda şüphelinin bile haberdar olmadığı dosyaların medyaya sızmasıdır ki, bu durum hem yargı üzerinde baskı oluşturmakta hem de şüphelinin kamuoyu nezdinde peşinen mahkûm edilmesine yol açmaktadır. Kamuoyu vicdanında mahkûm edilmiş bir kişiye karşı yargı süreçlerinde ne kadar adil davranılabileceği ciddi bir soru işaretidir. Bu durum OHAL öncesinde “cemaat yargısı”nın ihdas ettiği ve OHAL döneminde de tekrarlanan/vazgeçilmeyen kötü bir alışkanlıktır.

Adil bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için OHAL döneminde çıkarılan KHK ile kapsamı genişletilen ve karar verme yetkisi doğrudan soruşturmayı yürüten cumhuriyet savcısının inisiyatifine terk edilen “gizlilik kararları” savunma hakkının ve silahların eşitliği ilkesinin açıkça ihlal edilmesidir. CMK’deki mevcut düzenlemenin tümüyle kaldırılması gerekirken KHK ile kapsamının genişletilmesi kabul edilemez bir durumdur.

2.11- ÖRGÜT ÜYELİĞİ İSNAD EDİLENLERİ BELİRLEMEK ÜZERE OLUŞTURULAN ŞÜPHE KİRİTERLERİ

Ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri belki de en önemlisi kişinin suçluluğun her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı delillerle sabit oluncaya dek o kişinin masum kabul edilmesidir. Yargılama makamları, en ufak bir şüphenin varlığı halinde dahi sanığın lehine yorum yaparak kişiyi cezalandırma yoluna gitmemelidir.

Türk ceza yargısında ise bu ilke geçmişten bu yana tersinden işletilmekte, en ufak şüphe halinde dahi kişiler hakkında gözaltı/tutuklama tedbirlerine hükmedilmekte ve nihayetinde mahkûmiyet kararları verilmektedir.

OHAL döneminde bu kötü alışkanlık artarak devam ettirilmiş, özellikle FETÖ/ PDY soruşturmalarında belli başlı kiriterler belirlenerek bu kiriterlere göre soruşturmalar başlatılmış, kişiler hakkında ceza tayini yoluna gidilmiştir.

FETÖ/PDY soruşturmalarında devlet ve soruşturma makamları tarafından örgüt üyeliğinin tespiti için BYLOCK gibi “kuvvetli şüphe” kriterinden başka kiriterler de belirlenmiştir. Bunlar; cemaate ait olduğu bilinen okul ve dersanelere gitmek veya çocuğunu göndermek, cemaate ait olduğu bilinen yurtlarda kalmak, Zaman Gazetesine ve cemaat dergilerine abone olmak, Aktif Eğitim-Sen isimli sendikaya üye olmak, Bank Asya’ya para yatırmak şeklinde sıralanabilir. Fiil gerçekleştiğinde, devletin denetim ve kontrolünde olan okul, dersane, gazete ve banka gibi kurumlarla gerçekleşen ilişki, “yasadışılık” tespiti yapılmadan suç sayılamaz. Bir şüphe kriteri olabilir, ancak suç isnadı, tutukluluk veya işten atılma için “örgüt üyeliği”ni

ispatlayan somut delille-re ihtiyaç vardır. Aksi halde kişinin, “işlendiği zaman suç sayılmayan bir fiil nedeniyle hiç kimsenin cezalandırılmayacağı” ilkesi ihlal edilmiş olur.

Örgüt üyeliği için belirlenen kriterler “şüpheli” için yeterli olabilir, ancak suç isna ve tutukluk için somut deliller gerekir

Bank Asya, bankacılık yasalarına uygun bir şekilde faaliyet gösteren yasal bir banka iken, 3 Şubat 2015 tarihinde şirket yönetiminin % 63'üne TMSF tarafından el konmuş, 29 Mayıs 2015 tarihinde ise bankanın tamamı TMSF'ye devredilmiştir. Bu bankanın FETÖ/PDY kriteri olarak dikkate alınması, banka üzerinden örgüt kapsamında mali akışın sağlandığı iddiasıdır.

Bankacılık faaliyetinde hangi hareketlerin örgütsel, hangi hareketlerin meşru olduğu kolayca ayırt edilemez. Son tahlilde temel kriter, kişinin hangi saikle hareket ettiği, yani kastıdır. Bir kişinin Bank Asya'da hesaplarının olması, (tek başına) örgüt üyesi olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. Zaten adli merciler de çoğunlukla 17-25 Aralık 2013'ten sonraki 1 yılı dikkate alır görünmektedirler. Ancak o bir yılı aşkın süre boyunca da banka, devlet gözetiminde legal olarak işlemlerini sürdürmekteydi. Bu süreçte birçok kişi söz konusu banka ile ilişkilerini kesmiştir ama bazı kişiler de illegal olduğu kanıtlanmamış ve devletin gözetiminde olan bir bankadan zarar görmeyeceği düşüncesi ile bankadaki hesap işlemlerine devam etmişlerdir.

Bank Asya ile çalışmanın "şüpheli" kriterinden "suç" kriterine dönüştürülmesi ve onun üzerinden adli işlem yürütülmesi, insan haklarına aykırılık teşkil etmektedir. Saiki ortaya çıkarılmadan, örgüt namına bir hesap hareketi tespit edilmeden, salt bir hesap açılmış olmasını suç örgütü üyeliği için yeterli görmek hukuk düzeni ile bağdaşmayan bir uygulamadır. Ne var ki OHAL sürecinde bu kriter ölçsüz bir şekilde geniş tutulmuş ve görevden ihraç işlemlerinde bu kriter de yoğun olarak kullanılmıştır.

Zaman Gazetesi, devletin basımına izin verdiği yasal bir medya organı idi. Cemaatin bizzat siyaset eliyle desteklenerek faaliyet yürüttüğü dönemlerde birçok insan bu gazeteye haberli ya da habersiz abone yapılmıştı. Gazeteye abonelik ile örgüt üyeliği arasındaki bağın ne şekilde kurulacağı oldukça muğlaktır. Hukuk kuralları belirlenebilir ve öngörülebilir ölçütlere dayanmak zorunda olduğundan, gazete aboneliğinin örgüt üyeliğine delil olabilmesi için de net kriterlerin bulunması gerekir. Aksi halde hâlihazırdaki uygulamalarda olduğu gibi haksız tutuklamalara, keyfi muamelelere kapı aralanmış ve hukuk düzeni yara almış olur.

Dernek, vakıf ve sendika üyeliği sosyal haklar kapsamındadır. Bir suç fiiline dönüşmediği müddetçe kimse sosyal ve sendikal haklarının kullanımından mahrum edilemez. Bu hakların kullanımı Anayasal güvence altına alınmıştır. Oysa uygulamada kişilerin

”FETÖ/PDY ile bağlantısı tespit edildiği” iddia edilen bu tarz kuruluşlara üyeliği, örgüt üyeliği gibi kabul edilmekte ve hakkında adli işlem yürütülmektedir. Raporun başından beri dile getirildiği üzere kişinin hangi saik ile hareket ettiği araştırılmadan sırf şekli bir takım gerekçelerle adli işlemler yapılması insan haklarına ve hukuka aykırılıklar oluşturmaktadır.

Aynı durum **okul, dersane ve yurtlar** için de geçerlidir. Devletin izni ve güvencesi altında olan ama bir süre sonra illegal ilan edilen yerlere gitmiş olmak, suç örgütüne üyelik için bir kriter olarak görülemez. Bir dönem hükümet yetkililerinin çoğu bu kurumlar için övücü sözler söylemiş, ziyaretlerine giderek taltif edip yüceltmış ve pek çok insan bu nedenle çocuklarını bu okullara göndermiştir. Eğer ortada bir suç aranacaksa, devlet yetkililerinin vatandaşı yanıltması bir suç olarak ifade edilebilir.

Devlet ve soruşturma makamlarınca belirlenen terör örgütü üyeliği kriterleri yalnızca FETÖ/PDY soruşturmalarına özgü olmayıp, başkaca terör örgütlerine üyelik için de benzer kriterler belirlenmiştir. Belirli dernek veya vakıflara üyelik, terör örgütü kabul edilen oluşumlara yakınlığı ile bilinen internet sitelerinde gezinme, bazı dergi ve kitapların bulundurulması gibi sebeplerle kişiler doğrudan doğruya terör örgütleri ile iltisaklandırılmıştır.

Kişilerin terör örgütleri ile bağlantısının kesin ve inandırıcı delillerle ortaya konulmaksızın örgüt üyeliği için şüphe derecesinde dahi delil vasfı olmayacak emarelerle cezalandırılması, geri dönüşü olmayan hak ihlallerine sebebiyet verecektir.

OHAL döneminde yargının, insan hakları açısından kabul edilemez boyutta devletçi bir refleksle geçmişten gelen kötü alışkanlıklarını aynen devam ettirdiği, birçok kimsenin yeterli delil olmamasına rağmen terör örgütü üyeliği suçlamasına maruz kaldığı görülmektedir. Nitekim çok yakın bir zamanda Furkan Vakfı üyelerine yönelik yürütülen soruşturma, örnek olarak verilebilir. Olağan dönemde dini cemaat, vakıf olarak faaliyetlerini yürüten bu yapı, kamuoyunu tatmin edecek yeterli delil ortaya konmadan terör örgütü suçlamasına maruz bırakılmıştır. Ortaya konan deliller arasında yer alan ve her kurumda bulunma ihtimali bulunan “364.000 TL para” ile isnad edilen suçta karşılığı bulunmayan, sadece itibarsızlaştırmak için araya yerleştirildiği görüntüsü veren “porno film”, suçlamanın niteliği hakkında ciddi şüphe oluşmasına yol açmaktadır. (Böyle bir film gerçekten bulunmuş olabilir ama terör isnadı ile film arasında hiçbir münasebet bulunmamaktadır. Ayrıca bir veya birkaç kişinin hatası bütün kuruma mal edilemez)

GİZLİ TANIK - TANIK BEYANLARI: Ceza yargılamasında gizli tanık deliline başvurabilmek belirli koşullara bağlanmış olup, bu koşullar; bir suç örgütünün faaliyeti çerçeve-

sinde işlenmiş eylem olması, tanığın taraflar huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır tehlike oluşturması ve bu tehlikenin başka türlü önlenemiyor olmasıdır.

Birçok örgütlü suç dosyasında gizli tanık deliline başvurulması usulü yeni değildir. Gizli tanık düzenlemesine ceza yasalarında yer verildiği günden bu yana gizli tanık ifadelerinin bu koşullar olmaksızın ve yalnızca “açığa çıkmamak” düşüncesi ile alındığı gözlenmiştir.

OHAL döneminde de geçmişte olduğu gibi gizli tanık beyanları ile birçok kimse hakkında ceza tayini yoluna gidilmiştir. OHAL sürecinde zaten sıkıntılı olan gizli tanık uygulamasının ciddi mağduriyetlere yol açtığı görülmüştür. Bazı tanıklar hedef saptırmak için alakasız kimselerin isimlerini verme yoluna gitmiş, yargı ise içeriğine bakmaksızın yalnızca verilen isme odaklanarak kişi hakkında soruşturma açmıştır. Tanık tarafından adı verilen kişinin bir ortamda sadece bir kere bulunması dahi soruşturma başlatılması için yeterli olmuştur. Söz konusu soruşturmalar maddi ve manevi hak kayıplarına neden olduğu gibi, adil yargılanma ilkesini çiğnemekte, temel hak ve hürriyetleri de zedelemektedir.

Tanık ve gizli tanık beyanlarının ortaya çıkardığı bir diğer sakınca, vatandaşın jurnalci olmaya teşvik edilmesi ve buna zemin hazırlanmasıdır. Bazı kimseler bu kapıyı bulunduğu kurumdaki rakibini devre dışı bırakma yolu olarak kullanmış, böylece karşımıza milyonlarca üyesi olan bir örgüt çıkmıştır. Bu ise silahlı bir örgütün normal şartlarda ulaşabileceği üye sayısına göre çok çok fazladır. (Eğer çıkan tablo doğruysa bu defa devletin nasıl olup da bunu farketmediği sorunu ortaya çıkar)

Gizli tanıkların mücerret beyanlarının yol açtığı hak ihlallerine örnek:

Üniversitede öğretim görevlisi olan T.K hakkında F.S, FETÖ/PDY örgütü üyesi olduğu şeklinde tanıklık yapmıştır. İddianamenin temel dayanağı olan bu delil üzerine T.K 1 yıla yakın tutuklu kalmış, bu süre zarfında sözleşmesi de yenilenmediği için görevinden alınmıştır. T.K’ın annesi cezaevi ziyareti dönüşü trafik kazasında vefat etmiş, T.K annesinin vefatından sonra tahliye edilmiştir. Bu arada T.K hakkında “FETÖ/PDY örgüt üyesidir” diye tanıklık yapan aynı üniversitede çalışan F.S’nin kripto FETÖ’cü olduğu kuruma gönderilen bir yazı ile belirtilmiş ve F.S hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁴

Bu örnek, somut deliller üzerinden soruşturma açılmamasının nelere yol açtığını göstermesi bakımından önemlidir. Soyut beyanlar ve yüzeysel kriterler üzerinden yürütülen so-

---

⁴ T.K ile ilgili örnek kendisinin bilgi ve rızası dâhilinde verilmiştir. Gerek görülmesi halinde kim-liğinin paylaşılmasına müsaade etmiştir.

ruşturmalarla kişiler mağdur edilmekte ve hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Tanık-gizli tanık beyanlarının ve suç kriterlerinin titizlikle araştırılması somut delillerle desteklendiğinin tespit edilmesi ve buna göre işlem yapılması ortaya çıkan hak ihlallerini azaltacaktır.

2.12- OHAL'DE KAMUOYUNA YANSIYAN İNTİHAR VE KAYIP OLAYLARI

KHK ile ihraçlar ve suçsuzluğu ispat yollarının uzun bir süre kapalı kalmış olması, mağdurlarda maddi sıkıntılar yanında ciddi psikolojik sıkıntılara da yol açmıştır. OHAL sürecinde soruşturma ve kovuşturmaya uğrayan bazı kimselerin intihara yöneldiği gözlemlenmiştir. Medyaya yansıyan intihar sayısı (raporun yayınlandığı tarih itibariyle) 35 kişi olarak kayda geçmiştir. İntiharların sebepleri arasında örgüt üyelerinin (darbe teşebbüsü ve sonrasındaki) başarısızlıktan doğan hayal kırıklığı buluna-bilir. Ancak suçlu muamelesi ile karşılaştığı halde savunma hakkını kullanamamanın yol açtığı psikolojik bunalım ihtimali de üzerinde durulması gereken ciddi bir konudur. Bu olasılık, asla dokunulamayacak bir hak olan “yaşam hakkı”nın ihlali anlamına gelir. En son yaşanan denizde boğulma hadiseleri de göstermektedir ki insanlar, üzerlerindeki dava ve soruşturma tehdidi nedeniyle bir nevi intihar mahiyetinde olan emniyetsiz bir yöntemle yurt dışına kaçmaya çalışmakta; bu süreçlerin bazıları içinde masum çocuklarında olduğu ölümlerle sonuçlanmaktadır.

Yaşam hakkı ihlali kaygısı duymayı gerektiren bir diğer mesele ise kayıp vakalarıdır. 90'lı yıllarda ve 28 Şubat döneminde “Beyaz Toros”larla şüphelilerin kaçırıldığı, işkence altında sorgulanıp infaz edildiği olayları akla getiren bu gelişme fazlasıyla endişe vericidir. Medyaya yansıyan kayıp bildirimini (raporun yayınlandığı tarih itibariyle) 11 kişiden oluşmaktadır. Bunlardan bazıları, hakkında soruşturma veya kovuşturma açıldığı için izini kaybettirmek isteyen kimseler olabilir, ancak yargısız infaz ihtimali de asla gözardı edilemez. Hukuk devletine düşen, ihtimali bile tüyleri diken diken etmeye yeten bu iddiaları aydınlığa kavuşturup adını temize çıkarmaktır.

Tabii intihar ve kaçırılma olaylarını sona erdirmenin en kesin yolunun, suç isnatlarının sağlam delillere dayandırılması, sadece şüphe ile insanların cezalandırılmaması, soruşturmalara hızlı ve etkili bir şekilde yürütülmesi ve yargı süreçlerinin hızlandırılması olduğunu da eklemeliyiz. Aksi halde en temel insan haklarına kadar uzanan ihlallerin önü alınamayacaktır.

OHAL döneminde medyaya yansıyan ya da derneğimize ulaşan ihlal iddialarına bakıldığında normal dönemlerden farklı olarak bazı ihlallerin yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle, yaşam hakkı ihlalleri, düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik ihlaller, adil yargılanma hakkı ihlalleri, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin valilik kararlarıyla il genelinde yasaklanması, yapı-

lan toplantılara polisin sert müdahalesi, güvenlik güçlerinin vatandaşa ve gözaltındaki kişilere yönelik kötü muamelesi ilk anda göze çarpanlar arasında sayılabilir. Kimi kamu görevlilerinin OHAL'in oluşturduğu atmosferden etkilenerek gerek sokakta, gerek emniyet binalarında, gerekse de cezaevi gibi kapalı alanlarda vatandaşa daha sert davrandığı, aşırı tepkili hareket ettiği gözlemlenmiştir. Darbe girişiminde bulunanların yargılandığı bir davanın duruşmasına, üzerin-de “hero” yazılı tişörtle gelen sanık ve sonrasında yaşanan olaylar bu duruma örnek olarak verilebilir. Görüntülerin medyaya yansımaları üzerine, “hero” yazılı kıyafet giyen ilgili ilgisiz, genç-yaşlı onlarca kişinin, hatta çocukların bile gözaltına alındığı haberleri basına yansımıştır. OHAL gerekçe gösterilerek grevlerin yasaklanması, pasaportlara el konulması da bu dönemde en çok göze çarpan ihlaller arasındadır. Bu gibi nispeten “keyfi” sayılabilecek örneklerin dışında, mesela KHK ile düzenlenmiş bazı meselelerin uygulamasında da benzer sıkıntılar göze çarpmaktadır. Herhangi bir yargı sürecinden geçirilmeden, darbecilerle ilgili olup olmadığına bakılmaksızın, dernek ve vakıfların kapatılması, radyo ve televizyon kanallarına el konulması, belediyelere kay-yum atanması, mültecilerin geri gönderilmeme güvencelerinin ortadan kaldırılması gibi olaylar bu kapsamda örnek olarak verilebilir. KHK'ların uygulanmasında da ciddi hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır. OHAL dönemi, cezaevlerindeki koşulların daha da kötüleştiği, doluluk oranları nedeniyle zaten kısıtlı olan kimi imkânların neredeyse tümünden ortadan kalktığı, hemen her gün hak ihlali iddialarının gündeme geldiği bir dönem olmuştur.

Raporumuzun bu bölümünde OHAL döneminde “hak ihlali” iddialarına konu olan alanlar başlıklar halinde ele alınacaktır.

3.1- YAŞAM HAKKI İHLALLERİ

Bütün hakların onun karşısında ikincil hak konumunda olduğu yegâne hak, yaşam hakkıdır. Yani diğer bütün hakların varlığı, yaşam hakkının varlığı ile mümkündür. Bu münasebetle sahip olunabilecek bütün özgürlüklerin ilki ve vazgeçilmezidir. Bütün kutsal metinlerde korunmuş, büyük mücadeleler ardından, günümüzün ulusal ve uluslararası pek çok metninde de yer almıştır.

İnsan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmenin mümkün olması için kişinin, (1) doğuştan getirdiği, (2) dokunulamaz, (3) bölünemez, (4) devredilemez ve (5) vazgeçilemez haklarının, var olan hukuk sistemince tanınması ve bu hakların devlete, üçüncü kişilere ve hatta hak sahibinin kendisine karşı en iyi şekilde korunması gerekmektedir.

Yaşam hakkı bütün temel metinlerde korunduğu gibi iç hukukumuzda da anayasal güvence altına alınmış ve devlete bu hakkı koruma ve geliştirme sorumluluğu yüklenmiştir. Bu-

nunla da yetinilmemiş yaşam hakkını teminat alan pek çok uluslararası belge de ülkemiz tarafından onaylanmıştır.

OHAL'in ilanına da gerekçe gösterilen 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi üzerine sokağa çıkan halk açıkça darbecilerin hedefi olmuş ve 250 insanımız darbeciler tarafından katledilmiştir. Aynı zamanda 2196 kişinin de yaralandığı girişim bastırıldıktan sonra darbe girişiminin Türkiye tarihinin en kanlı darbe girişimi olduğu anlaşılmıştır. Devletin tanıdığı olanaklarla ve halkını korumak için verdiği silahlarla vatandaşlarımızı katleden darbeciler, tek amaçları darbeyi engellemek olan insanımızın yaşam haklarını elinden almışlardır.

OHAL sonrası yapılan operasyonlar neticesinde ise tarih öğretmeni Gökhan Açikkollu örneğinde de görüldüğü üzere gözaltında ölüm vakaları yaşanmıştır. Gökhan Açikkollu, cezaevindeki kötü koşullar (ve belki de kötü muamele) sonucu, gözaltına tutulduğu 13'üncü gün fenalaşmış, hastaneye kaldırılmış ancak kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmiştir. Yeterli tedavi imkânından yararlandırılmama sonucu gerçekleşen bu ölüm olayından başka, ağır hastalığına rağmen "tutuklu yargılamada" ısrar edildiği ya da infazı ertelenmediği için kimi mahkûmlar cezaevinde vefat etmektedirler. Bazı mahpuslar hastalığı son raddeye varmasına, hatta haklarında doktor raporu bulunmasına rağmen cezaevlerinde tutulmaya devam edilmektedirler.

Gözaltında ve cezaevinde gerçekleşen ölüm vakalarının bir kısmı doğal ölüm şeklinde gerçekleşse de, bir kısmıyla ilgili ciddi şüpheler oluşmaktadır.

Gözaltında ve cezaevinde gerçekleşen ölüm vakalarının bir kısmı doğal ölüm şeklinde iken bir kısmıyla ilgili de ciddi şüpheler oluşmaktadır. Bu tür olaylarda özellikle yetkili kurumların adil ve şeffaf bir soruşturma ile kamuoyunu aydınlatması gerekmektedir. Doğal olmayan bir ölüm tespit edildiğinde, gerekli idari ve adli süreçler hiçbir zafiyet gösterilmeden yürütülmeli ve sorumlular cezalandırılmalıdır. Aksi halde benzer olayların yaşanması engellenemez.

Gözaltında ve cezaevinde gerçekleşen ölüm vakalarının bir başka vahim boyutu ise intihar olaylarıyla kendisini göstermektedir. Operasyonlar neticesinde yakalanan, gözaltına alınan veya tutuklananlar; (1) kimliği ve eyleminden bağımsız olarak adil yargılanma, (2) lekelenmeme, (3) kendini aklama imkânlarından yararlandırılmama, suçların kişiselliği çerçevesinde aile ve çocuklarının lekelenmemesi gibi haklardan yeterince yararlanamadıkları için, suçlamanın ağırlığına dayanamayan bazı tutuklular intihar yolunu seçmektedirler. TBMM Koruma Daire Başkanlığı'nda görevli iken açığa alındıktan hemen sonra intihar eden H.E. isimli polis memuru, meslekten ihraç edildikten sonra intihar eden öğretmen M.G., FETÖ/PDY soruştur-

ması kapsamında tutuklandıktan sonra cezaevi tuvaletinde kendisini asarak intihar eden cumhuriyet savcısı Seyfettin Yiğit bunlardan sadece bir kaçıdır.

Haklarında soruşturma yürütülen bazı kişilerin aklanma imkânlarından umut kestikleri için ölümü dahi göze alarak kaçak yollarla yurtdışına çıkma çabaları ve bu esnada yaşanan aile boyu ölümler ise meselenin bir başka yüzüdür. Ege Denizi, Midilli Adası yakınlarında botlarının alabora olması sonucu 5 kişilik Maden ailesi boğularak can vermiştir. Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışan iki aileden, ikisi çocuk 3 kişinin öldüğü 5 kişinin de kayıp olduğu bilgisi medyaya yansımıştır.

3.2- DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE BASIN VE YAYIN ALANINDA YAŞANAN İHLALLER

Birçok özgürlük, düşünce ve ifade özgürlüğü için aracı bir işlev görmektedir. Ayrıca düşünce ve ifade özgürlüğünün kendisi de diğer hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı için besleyici bir kaynak oluşturmaktadır. Bu yüzden düşünce ve ifade özgürlüğü eksen bir özelliğe sahiptir. Ve bu konuda cari olan hukuksal rejim, diğer hak ve özgürlükleri doğrudan etkiler. Bu önermenin tersi de doğrudur: Düşünce ve ifade özgürlüğünün bir yansıması olan diğer hak ve özgürlüklerin ihlali, aynı zamanda düşünce ve ifade özgürlüğünün de ihlali sonucunu doğurur.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü'ne müdahale olarak gördüğümüz bazı olaylar OHAL döneminde artarak devam etmiştir. Bazı kitaplar toplatılmış, sadece ifadelerinden ötürü gazeteciler, yazarlar ve dernek yöneticileri hakkında davalar açılmış, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine hukuksuz müdahaleler olmuştur.

Yine KHK'lar neticesinde örgüte ve suça bulaşmamış basın yayın organlarının çeşitli yanlış anlaşılmalara ya da kötü niyetli yönlendirme ve ihbarlar neticesinde darbeci yapı ile aynı çerçeveye konularak kapatılması; hükümeti ve uygulamalarını eleştiren bazı gazetecilerin tutuklanması; çeşitli bildirimlere imza atan kamu görevlisi ya da akademisyenlerin ihraç edilmeleri; internet sitelerine yönelik yasaklamalar; çok sayıda insanın sosyal medya paylaşımları nedeniyle soruşturmaya tabi tutulması ya da tutuklanması; bazı kitap ve dergilerin daha önce yasak kapsamında bulunmamasına rağmen son dönemde yasaklı yayın kategorisine alınarak toplatılması; Atatürk Aleyhine İşlenen Suç-lar Hakkında Kanun'a dayanılarak açılan soruşturmalar ve neticesinde bazı gazeteci ve TV yorumcularının tutuklanması, haklarında dava açılması; TCK'nın 301. madde-sine dayanılarak çeşitli kişi ve kurumların bir eski Türkiye alışkanlığı olarak doğrudan TSK tarafından savcılıklara ihbar edilmesi, bu konuda örnek olarak zikredilebilir.

Bu meselenin bir başka yönü ise 28 Şubat'ın brifingli yargısı ve “paralel” yargı tarafından haksız bir şekilde hükme bağlanmış olan kimi davaların, yargı yükü mazeretinin arkasına sığınarak OHAL yargısı tarafından da onanmasıdır.

Mesela gazeteci Hayrettin Soy-kan örneğinde, brifingli yargı kararlarıyla hapis yatar-ken, (1999 yılında) cezaevinde yaşanan bazı olaylar “isyan” kategorisine sokulmuş, hakkında dava açılmış ve verilen ceza 2017 yılında uygulamaya sokulmuştur. Yani OHAL yargısı, 28 Şubat'ın brifingli yargısı ile paralel yargının kararlarını referans almıştır.

Hizb-ut Tahrir davalarında ise siyasi parti özellikleri gösteren ve hiçbir şekilde şiddete başvurmamış olan bir yapı (Hizb-ut Tahrir), “*söylemleri şiddet kullanmadan gerçekleştirilemez*” gibi niyet okuyan ve geleceği tayin eden bir gerekçe ile silahlı terör örgütü kategorisine sokulmuştur. Bu davalarda da yine 28 Şubatın brifingli yargısı ile paralel yargının kararları referans alınmış, parti üyeleri tutuklanmıştır. OHAL'in doğurduğu iş yükü ile aceleye getirilen bu davalar 28 Şubat yargı kararlarının mağduru olmuş ve halen tutuklu bulunan yaklaşık 600 kişinin, yeniden yargılanarak kendilerini temize çıkarma ümidini yok etmektedir.

3.3- ADİL YARGILANMA HAKKI İHLALLERİ

Bir hukuk devletinde adil yargılanma hakkı, kararların adilliğinden daha önemli bir hale gelebilmektedir.

Adil yargılanma hakkı kapsamında, (1) bağımsız ve tarafsız bir yargının, makul sürede, adil ve aleni bir şekilde yargılamayı gerçekleştirilmesi, (2) susma hakkı, (3) mahkemeye başvuru hakkı, (4) silahların eşitliği ilkesi, (5) çekişmeli yargılama ilkesi, kararların gerekçeli olması ve bu kararların uygulanmasını talep hakkı gibi temel ilkeler zikredilebilir. Bu hak devlete karşı bir güvence sağlamaktadır.

Yukarıda ifade edilen teorik çerçevede terör örgütü iltisakından bahisle binlerce insanın doğrudan KHK listeleri ile afişe edilmesi; herhangi bir adli-idari soruşturma olmaksızın insanların açığa alınması ya da ihraç edilmesi; FETÖ ithamının tek başına kişileri lekelemiş olması; Tek Tip Kıyafet uygulaması ile bütün siyasi tutukluların masumiyet karinesine aykırı olarak yargı mercii önüne çıkarılması ve bu kişilere peşinen suçlu muamelesi yapılması; ihraç edildikleri için açlık grevine başlayan Semih Özakça ve Nuriye Gülmen'in eylemlerinin engellenmesi adına tutuklanmış olmaları; Furkan Vakfı ve Alpaslan Kuytul'a yönelik masumiyet karinesi ve soruşturmanın gizliliği ilkelerini alt üst eden operasyon; fetvaları ve sohbetleri düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi gereken Sosyal Doku Vakfı Başkanı Nureddin Yıldız'a yönelik medya linç, sonrasında başlatılan savcılık soruş-

turması; Reina patlaması sonrasında özellikle Türki Cumhuriyetlerden gelerek Türkiye'ye sığınan insanların gece yarısı operasyonlarıyla mahremiyet ve masumiyetlerinin ihlal edilmesi, çocuk çocuklarıyla gözaltına alınmaları ve haklarında adli-idari işlem yapılması; bazı dosyalarda avukat müvekkil mahremiyetinin ihlal edilecek şekilde görüşmelerin kısıtlanması, izlenmesi ve kayıt altına alınması; gibi örnekler adil yargılanma hakkının ihlali bağlamında dikkat çekicidir.

Doğrudan KHK'larla ihraç edilen kişilerin haklarını arayabilecekleri etkin hukuki mekanizmaların olmaması da adil yargılanma hakkı ihlali oluşturan başka bir durumdur.

3.4- İŞKENCE, KÖTÜ MUAMELE VE ONUR KIRICI MUAMELELER

Türkiye'nin de imzaladığı “İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, işkenceyi; “*Bir şahsa veya bir üçüncü şahsa bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil*” ifadesiyle tanımlamış, işkencenin her türlü-sünü insan haklarına ve kişi haysiyetine aykırı bulmuş ve yasaklamıştır.

AK Parti iktidarlarıyla birlikte işkencenin önlenmesi noktasında ciddi mesafe alınmış-ken, OHAL ilanından sonra işkence ve kötü muamele iddialarının tekrar yükselişe geçmesi dikkat çekicidir. Öyle ki Reina şüphelisi Masharipov örneğinde ayyuka çıktığı üzere bazı vakalarda işkenceci kamu görevlileri, bu eylemlerini sosyal medyadan dahi paylaşabilecek derecede cüretkâr bir tavra yönelmiştir. MAZLUMDER'in Şapatan Raporu'nda da ayrıntıları verildiği üzere kimi zaman sistematik işkenceye varacak uygulamalar yaşanmaktadır. KHK ile kamu görevlilerine tanınan hukuki ve cezai sorumsuzluk yanında işkence vakalarında gündeme gelen cezasızlık pratiği, işkenceyi beslemekte ve sorunun kronikleşmesi riskini barındırmaktadır. Gökhan Açikkollu örneğinde de dile getirilen gözaltında ölüm vakalarının hassasiyetle ve şeffaf bir şekilde araştırılarak bu husustaki kararlılığın gösterilmesi devlet için önemli bir görevdir. MAZLUMDER Adana Şubesinin Mersin ili KOM raporunda da ayrıntıları izah edildiği gibi, gözaltında bulunan kadınların başörtüsünün zorla çıkartılması da kötü muamele bağlamında değerlendirilebilecek önemli bir ihlaldir.

3.5- TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ ALANINDA YAŞANAN İHLALLER

Örgütlenme özgürlüğü, birden fazla kişinin ortak amaçlar etrafında gönüllü olarak bir araya gelebilmelerini ve bu amaçlarla daimî bir örgüt kurarak faaliyet yapabilmelerini ifade etmektedir. Bu anlamda örgütlenme özgürlüğü temel bir haktır. Genel anlamda örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün kapsamı içinde yer almakla beraber, o aynı zamanda başlı başına bir haktır. Hukuka dayalı bir devletin örgütlenme özgürlü-ğünü tanıması bir zorunluluktur; çünkü ifade özgürlüğü gibi, örgütlenme özgürlüğü olmadığında hukuka dayalı bir sistemin varlığından söz edilemez.

Örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşünden, dernek, siyasi parti ve sendika kurmaya kadar çok geniş bir alanı kapsar.

Bu anlamda özellikle OHAL'in ilanı ile birlikte ciddi ihlaller yaşanmış KHK listeleri ile çok sayıda dernek, vakıf ve eğitim kurumu; herhangi bir adli ve idari soruşturma yürütülmesizin ve herhangi bir suça karıştığı somut delillerle ortaya konulmak-sızın kapatılmıştır.

Yine OHAL'in vatandaşa değil devlete karşı ilan edildiği yönündeki Başbakan beyanına rağmen çok sayıda basın açıklaması polis marifetiyle engellenmiştir. İzne tabi olmadığı halde insanlar, "izin almadan basın açıklaması ya da toplantı yapmak istedikleri" gerekçesiyle gözaltına alınmış ve soruşturmalara tabi tutulmuştur. Birçok valilik OHAL'i gerekçe göstererek toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama yoluna gitmektedir.

Toplantı ve Gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edilmesiyle ilgili ilk örneklerden birisi biz-zat MAZLUMDER tarafından yaşanmış, OHAL sonrası İran Konsolosluğu önünde gerçekleştirilmek istenen basın açıklaması, polis müdahalesiyle engellenmiştir. İki Hizb-ut Tahrir üyesinin gözaltına alınmasını protesto etmek üzere toplanan 200 kişi topluca gözaltına alınmıştır. HDP belediyelerine kayyum atanması ya da HDP milletvekillerinin tutuklanmasını protesto amacıyla toplanan gruplara müdahale edilmiş ve çok sayıda kişi gözaltına alınmıştır. Büyüka-da gözaltıları örneğinde görüldüğü üzere 10 insan hakları aktivisti rutin bir toplantı esnasında gözaltına alınmış, bunlar-dan 6 tanesi aylarca tutuklu yargılanmış, en sonunda da hepsi beraat etmiştir. Ayrıca 678 sayılı KHK ile grev yasakları genişletilmiş ve Bakanlar Kurulunca getirilen grev yasakları ile işçilerin hak arama imkânları ellerinden alınmıştır.

3.6- CEZAEVLERİNDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ

Uzun süredir cezaevleri üzerine yapılan sosyolojik araştırmalar göstermektedir ki, cezaevleri, suçu ıslah etmek ve tutuklu/hükümlülerin topluma uyum sağlamasını kolaylaştırmak açısından uygun yerler değildir. Kapatılanları fiziksel ve ruhsal olarak adeta öğütmektedir. Mevcut cezaevleri sisteminde rehabilitasyon, herhangi bir gerçekçi karşılık bulamamaktadır. Oysa basit hukuki değişiklikler ve idarecilerin keyfi tutumlarının önüne geçilmesi halinde, mevcut şartların iyileştirilmesi mümkündür.

Darbe girişimi sonrası gerçekleşen operasyonlarla cezaevi kapa-siteleri ciddi anlamda aşılıp olup, adli mahkûmlara getirilen af nitelikli düzenlemelere rağmen kapasitenin %20 üzerine çıkmıştır. Bu durum gerek KHK hükümleri gerekse de cezaevi idarelerinin keyfi uygulamaları neticesinde ortak alanlardan yararlanmaktan sosyal imkânlarla, aile görüşlerinden sağlık imkânlarına, eğitim çalışmalarından dergi/ kitap imkânlarına çok geniş bir alanda ciddi kısıtlamalar doğurmuştur.

Açık görüş imkânları bütün siyasi mahpuslar yönünden iki ayda bire düşürülmüş; mahrem eş görüşmesi imkânları iptal edilmiş; Bolu F tipi Cezaevi örneğinde de görüldüğü üzere, dışarıdan mahpuslara gönderilen dergiler içeriye alınmamaya başlanmış, kitap yasakları getirilerek mahpusların kitap okuması engellenmiş; çıplak arama dayatması yaygınlaşmış ve buna karşı çıkanlar darp edilerek çeşitli disiplin cezalarına muhatap kılınmış; ağır hasta mahpusların infazlarının ertelenmesi bir tarafa tedavileri de kesilmiş; Maltepe, Van ve Sincan cezaevi örneklerinde de görüldüğü üzere dini saiklerle sakal bırakan bazı siyasi mahpusların sakalları zorla kesilmiş; artan sayılar dolayısıyla özellikle koğuş tipi cezaevlerinde normal kapasitenin 3 katına varacak şekilde insanlar üst üste tutulmaya başlanmış; ziyaretçilerin aranması ciddi bir problem haline getirilerek bu konudaki hassasiyet abartılmış ve neticede insanların taciz olarak adlandırdığı düzeyde aramalar yaşanmış, kişisel mahremiyeti ve vücut dokunulmazlığını ihlal edecek aramaları kabul etmeyen yakınların görüşlerine yasak getirilmiş; pekâlâ ev hapsine/elektronik kelepçeye tabi tutulabilecek bebek ya da küçük çocuk sahibi kadın mahpusların çocuklarıyla birlikte cezaevlerinde tutulmasında ısrar edilmiş; KHK ile getirilen düzenleme neticesinde dışarıdan eğitim gören mahpusların eğitim hakları ellerinden alınmıştır

3.7- MÜLTECİLERE YÖNELİK İHLALLER

Uluslararası mülteci anlaşmalarına imza koyan ülkelerden biri olmadığı için Türkiye, hâlihazırda zaten mülteciler için sıkıntılı bir coğrafyadır. Ancak OHAL'le birlikte artan gü-

venlik hassasiyetleri ve KHK düzenlemelerinin, mülteci ve sığınmacıların durumunu daha riskli hale getirdiği ve onları tamamen korumasız duruma düşürdüğü görülmektedir.

Türkiye'ye sığınmış sığınmacılar uydu kentlere yönlendirilmekte ve sığınmacıların buralarda ikamet etmesi zorunlu kılınmaktadır. Ancak nerede yaşaması gerektiği söylenen sığınmacının geçimine ve barınmasına dair herhangi bir yardım yapılmayarak sığınmacı adeta ortada bırakılmaktadır. Hiç bilmediği bir ülkenin bilmediği bir şehrinde yaşamaya mahkûm edilmiş çaresiz insanlar, sadece ve sadece gönüllü sivil toplum kuruluşlarının yardımlarıyla hayatta kalabilmekte ve barınabilmektedir.

Bir şekilde iş bulmayı başaranlar ise çalışma izniyle ilgili prosedürel işlemlerin yapılmamasından dolayı, kaçak ve insanî olmayan şartlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Aç gözlü iş sahipleri, herhangi bir kanuni koruması bulunmayan bu insanları istismar etmekte, ucuz iş gücü olarak kullanmakta, hatta zaman zaman maaşlarını bile vermemektedir.

670 sayılı KHK ile yapılan kanun değişikliği neticesinde kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturduğu düşünülen yabancıların idari bir kararla yargı süreçleri beklenmeksizin geldikleri ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye gönderilmesinin yolunun açılmış olması, sığınmacılar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu KHK ile üzerlerinde bulunan yargısal koruma zırhı tümüyle ortadan kalkmıştır. Sığınmacıların bir takım siyasi çıkarlar uğruna uluslararası mevzuata aykırı olarak işkence, ölüm ve kötü muamele riski taşıyan ülkelere bile iade edilmeleri bu kapsamda önemli bir ihlal başlığıdır.

Geri gönderme merkezlerinde işkence ve kötü muamele iddialarında bu dönemde ciddi artışlar yaşanmış, cezaevi standartlarının bile altında uygulamalara şahit olunmuştur. Bu kişilerin noterlerle ve vekâleti bulunan avukatlarıyla dahi görüştürülmedikleri, derneğimize ulaşan şikâyetler içerisinde yer almaktadır.

Avrupa dışından gelen yabancılar mülteci statüsü verilmemesi; sığınmacıların siyasi çıkarlar uğruna en basit bir taleple ölüm ve işkence riski bulunan ülkelere gönderilmeleri; kodlama adı altında sığınmacıların fişlenerek gerçek olup olmadığı tahkik edilmemiş iddialarla suçlu muamelesi görmesi ciddi sorunlar olarak karşımızda durmaktadır.

Geri Gönderme Merkezleri'nde sığınmacılar herhangi bir yargı kararı bulunmamasına rağmen aylarca hatta yıllarca hapis hayatı yaşamaktadır. Bu merkezlerin hali içler acısıdır, sığınmacıların burada beslenme ihtiyaçları bile yeteri düzeyde karşılanmamakta, tedaviye muhtaç sığınmacılara sağlık hizmeti verilmemektedir.

Sığınmacı ailelere yönelik yapılan gece yarısı operasyonları ile ebeveynler ve çocuklar birbirinden koparılarak ailelerin bütünlüğü bozulmaktadır. Evlenmek isteyen Suriyeli sığınmacılardan istenen bekârlık belgesi, Suriye devletinin yetkili mercilerince düzenlenebilecek bir belgedir; böylece evliliklerin fiilen önüne geçilmekte, yapılan gayri resmi evliliklerden doğan çocukların hukuku yönünden ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır.

Mültecilerin karşı karşıya bulunduğu bir diğer vahim tehdit ise MİT Kanununda yapılan değişiklik ile MİT'e takas yetkisi verilmesidir. Buna göre MİT, anlaşmalı olduğu ülkeler tarafından talep edilen siyasi mültecileri takas için kullanabilmektedir. Nitekim sığınmacılara dönük suikast eyleminde buldukları iddiasıyla tutuklu yargılanan Rus ajanları, takas yoluyla ülkelere iade edilmişlerdir. Bu düzenleme başta Çeçen ve Özbekler olmak üzere Türkiye'deki birçok siyasi mültecinin yaşam hakkını açıkça tehdit etmekte, bize/ülkemize güvenerek gelen mazlumları kendi elimizle ölüme gönderme riski oluşturmaktadır.

3.8- DİĞER İHLALLER

OHAL döneminde çıkarılan KHK'lar ve yürürlüğe konulan uygulamalar nede-niyle başka hak ihlalleri de yaşanmaktadır. Bunların başında pasaportların iptali nedeniyle seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, malvarlıklarına konulan tedbirler ve el koymalar nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edilmesi sayılabilir.

KHK'lar ile ihraç edilen ya da haklarında idari veya adli soruşturma yürütülen kişilerin pasaportları doğrudan doğruya emniyet birimlerince ya iptal edilmiş veyahut yurtdışına çıkışlarını engelleyici tahditler konulmuştur. Bu durum seyahat hürriyetinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

KHK'lar ile kapatılan dernek, vakıf ve şirketlerin mal varlıklarına doğrudan doğruya el konulması ve haklarında adli takibat yapılan kişilerin malvarlıklarına getirilen tedbir ise mülkiyet hakkını ihlal etmektedir. Tüm bu işlemler yapılırken söz konusu malvarlığının suç konusu fiiller nedeniyle elde edilip edilmediğine bakılmamaktadır. Mülkiyet hakkının ihlali sadece muhatabı mağdur etmemekte, tüm aile fertleri açısından da sonuçları olan toplu bir cezalandırma aracına dönüşmektedir.

OHAL dönemi, doğrudan OHAL'le bağlantılı olmasa da, onun oluşturduğu atmosferden kaynaklı aşırı devletçi ve aşırı korumacı bir refleksli beslemektedir. Bu dönemde onlarca belediye başkanı hakkında cezai ve idari soruşturmalar açılmış, bir-çoğu görevden alınarak yerlerine devletin atadığı kişiler getirilmiştir. Herhangi bir şekilde suça karışmış kişilerin sıfatlarına bakılmaksızın cezai takibata maruz kalmalarında herhangi bir sakınca olmamakla birlikte

bu dönemde haklarında işlem yapılan seçilmiş kişilerin sayısal çokluğu dikkat çekicidir. Ayrıca her ne surette olursa olsun görevden alınan kişilerin yerine seçim yapılmaksızın kayyum atanması, büyükşehir belediye başkanlarının da içinde olduğu bazı belediye başkanlarının istifaya zorlanması, seçme ve seçilme hakkına doğrudan müdahaledir.

OHAL dönemi devlet ve hükümet politikalarına karşı eleştiriye karşı tahammülsüz davranıldığı bir dönem olmuştur. OHAL uygulamalarını ve devlet politikalarını eleştiren birçok kimse hakkında soruşturmalar açılmış; bazı kamu görevlilerinin değişik gerekçelerle görevlerinden uzaklaştırıldığı kamuoyuna yansıyan haberler ve derneğimize gelen başvurularda ortaya çıkmıştır. Ayrıca darbe sanığı bir kişinin üzerinde “Hero” yazılı tişörtle duruşmaya katılması ardından gösterilen aşırı refleks, tüm terör suçu sanıklarının kapsayan “tek tip kıyafet” uygulaması gibi çarpık bir kararla son bulmuştur.

OHAL dönemi bazı temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabildiği dönemlerdir. Lakin OHAL, hiçbir zaman keyfilik rejimi değildir; temel hak ve özgürlüklere müdahalede ölçünün her zaman korunması gereken dönemlerdir. Devletin olağanüstü dönemlerde dahi temel hak ve özgürlüklerin korunması için azami gayret göstermesi, tavrını özgürlüklerden yana koyması “hukuk devleti” olmanın kaçınılmaz gereğidir.

SONUÇ

“FETÖ İddianamesi”ne yansıyan bilgiler gösteriyor ki, 15 Temmuz 2016 tarihinde darbeye kalkışanların hedeflerinden biri de, mer’i hukuku askıya alarak kendilerince muhalif gördüklerini keyfi yöntemlerle cezalandırmaktı. Nitekim ülke tarihinde gerçekleşen darbelerin ve darbe niteliğindeki teşebbüslerin ardından yaşanan da bundan farklı değildir. Her darbenin ardından temel hak ve özgürlükler hiçe sayılmış, hukuk araç olarak kullanılıp birçok insan cezalandırılmış ve bu süreçler ülke tarihinde kara bir leke olarak yerlerini almıştır.

Darbeleri insan hakları açısından kabul edilemez kılan unsurlardan biri, hiçbir hukuki güvence olmaksızın temel hak ve özgürlüklerin askıya alınmasıdır.

15 Temmuz 2016 gecesi, darbeler tarihi açısından bir dönüm noktası teşkil eder. Başarılamayan darbeler yok değildir ama halk tarafından engellenen bir darbe, belki de sadece 15 Temmuz darbe teşebbüsüdür.

Rapor boyunca ortaya konan tespit, tahlil ve örnekler gösteriyor ki darbe teşebbüsü sonrası ilan edilen OHAL döneminde özellikle KHK’lar vasıtasıyla keyfi uygulamaların önü açılmış, olağanüstü dönemlerde dahi dokunulmaz kabul edilen bazı temel hakların özüne do-

kunacak düzenlemeler yapılmıştır. Oysa halk tarafından engellenen bir darbe teşebbüsünün ardından yaşananların farklı olması gerekmez miydi? Başarılmış darbelerin ardından yaşanan hukuksuzluk ve kaosun nedeni, toplumsal desteği olmayan cuntanın olası muhalefeti sindirerek kendisini kabul ettirmeye çalışmasıdır. Ama halk tarafından engellenen bir teşebbüs sonrasında işletilecek hesap sorma sürecinde toplumsal destek sorunu bulunmaz. Toplumun çoğunluğu, hem de mücahit bir zindellekle arkanızdadır. Bu desteğin gücüyle karşınıza çıkan tehdidi, belki biraz geç ama mutlaka bertaraf edebilirsiniz.

Darbelerle ve darbecilerle mücadeleyi onların yöntemiyle yaparsanız, onlardan farkınız kalmaz. Toplumsal meşruiyet hukuk içinde kalarak ve herkesin (suçluların bile) bir takım haklara sahip olduğunu kabul ederek sağlanır. 15 Temmuz darbe girişiminin akabinde ilan edilen ve halen uygulanmakta olan OHAL döneminde darbeci yapıyla irtibat ve iltisakı olduğu düşünülen kişilere karşı yetkililerin takındığı tutum insan hakları yönü ile kabul edilebilir değildir. Rapor da açıkça gösteriyor ki bu süreçte, haklarında somut delil dahi olmaksızın, sırf ihbarlara dayanılarak birçok kimse hakkında yasal işlem yapılmıştır. Bu durumun telafisi çok zor (belki de imkânsız) mağduriyetler oluşturduğu ve oluşturacağı muhakkaktır. Darbeye iştirak eden şahıslara karşı bile hukuk içerisinde kalmak, işkence ve kötü muamele yapmamak, adil yargılanma hakkı gibi çekirdek haklara riayet etmek, bir yandan maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkı sunacak, diğer yandan da “intikam duygusu” ile değil adaletin tesisi amacı ile hareket edildiğinin ispatı olacaktır.

Fakat ne var ki OHAL döneminde ülke KHK’larla yönetilir hale gelmiştir. Şu ana dek yayınlanan KHK’lar incelendiğinde KHK’ların içeriğinde Anayasa Mahkemesi’nin geçmişte belirlemiş olduğu OHAL’in konusu ve süresine dair sınırlamaları aşan düzenlemelerin bulunduğu görülmektedir. OHAL KHK’larındaki insan haklarını sınırlayan düzenlemeler, yalnızca OHAL süresince geçerli olması gerekirken, kamu görevinden çıkarılma, öğrencilikle ilişkisi kesme, dernek ve vakıfları kapatma ve mal varlıklarına el koyma gibi düzenlemeler, OHAL kalktıktan sonra da uygulanmaya devam edecek düzenlemelerdir. Oysa KHK’ların; süre ve konu bakımından yalnızca OHAL’in amacına hizmet etmesi ve yalnızca OHAL dönemi ile sınırlı kalacak düzenlemeler ihtiva etmesi sağlanmalıydı.

KHK’larla on binlerce insan bir daha dönmek üzere kamu görevinden ihraç edilmiştir. OHAL komisyonu kurulana kadar bu kişilere, hukuk nazarında haklarını arayabilecekleri bir yol da gösterilmemiştir. Bu kişilerce mahkemelere yapılan başvurular da değişik gerekçelerle kabul edilemez bulunmuştur. Bu durum savunma hakkının açık ihlalini oluşturduğu gibi her türlü idari eylem ve işlemin hukuk denetimine tabi olduğu hukuk devleti ilkesinin fiilen ortadan kaldırıl-

ması sonucunu doğurmaktadır. Savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde dahi devletlerin hukuk devleti ilkesini zedeleyecek uygulamalardan uzak durması tabii bir zorunluluktur.

Komisyunun kurulup fiilen çalışmaya başladığı zamana kadar geçen sürede oluşan mağduriyetler, insan hakları yönünden kabul edilebilir makuliyet sınırının çok üzerindedir. Fiilen çalışmaya başladığı tarihten sonra ise ihraç edilen kişilerin sayısal çokluğu ve yapılan başvuruların yüzbinlerle ifade ediliyor oluşu karşısında Komisyon, etkili bir denetim mekanizması olmaktan çok uzaktır. Komisyon üyelerinin sayısı da göz önünde bulundurulduğunda, mağduriyetlerin nasıl giderileceği ciddi bir soru işareti oluşturmaktadır. Nitekim aradan altı aydan fazla bir zaman geçmişken kamu-oyuna yansıyan; komisyonun yalnızca 3.000 civarı bir başvuruyu neticelendirdiği, nitelikli bir inceleme yapılamadan başvuruların çoğunun ret ile sonuçlandığı yönündeki haberler, tespitimizi doğrular niteliktedir. Bu durum düşünülerek etkili çözüm yollarının bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Doğrudan KHK'larla ihraçların ciddi mağduriyetler oluşturması yetmezmiş gibi, birçok kamu kurum ve kuruluşunun, haklarında somut bir delil olmaksızın, KHK'lar gereği sadece idari tasarrufla binlerce kişinin işine son vermeleri, mağduriyetlerin iyice katlanmasına yol açmaktadır. Bu şekilde işten uzaklaştırılanların hukuki durumları hala belirsizliğini korumaktadır. Üstelik bu işlemleri tesis eden kişiler KHK'larla hukuki ve cezai zırha büründürülmüş, keyfilik ve pervasızlık yasal bir zemin bulmuştur.

Suç isnat edilen kişilerin yargı mercileri önünde masumiyetlerini etkin bir şekilde ispat edebilme olanaklarının kısıtlanması yeterince mağduriyet oluşturuyorken, en son çıkarılan 696 sayılı KHK'yla hükme bağlanan "tutuklulara tek tip kıyafet uygulaması", masumiyet karnesinin de açık bir şekilde ihlali anlamına gelmektedir. İnsanlık dışı uygulamaların ve hak ihlallerinin sembolü haline gelen Guantanamo uygulamasını örnek alan bu düzenlemeden derhal geri dönülmelidir.

KHK'larla, darbe teşebbüsü, terör eylemleri ve bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması süreçlerinde yer alan sivillere, belirsiz ifadelerle tanınan hukuki ve cezai sorumluluk, keyfi davranışlara sebep olma potansiyeline sahiptir ve yeni hak ihlallerine kapı aralayacak düzenlemelerdir. Darbeye ve darbecilere karşı koyma vatandaşların tabii bir hakkıdır ve TCK gereği "meşru müdafaa" kapsamında bir eylemdir. Mer'i hukukta bu tür eylemlere karşı şahsi cezasızlık ve hukuka uygunluk nedenleri açıkça düzenlenmişken, muğlâk ifadelerle yürürlüğe konulan düzenlemeler, kendisini "vatan savunması"ndan sorumlu gören, hukuk dışına çıkmaya istekli kişileri cesaretlendirebilir.

OHAL döneminde, OHAL ile doğrudan ilgisi olmayan birçok alanda düzenleme yapılmıştır. KHK'larla yürütülen bu süreç, yasama yetkisinin fiilen hükümet tarafından kullanılması anlamına gelmektedir. Geniş bir mutabakatın arandığı yasama faaliyetinin bakanlar kurulunca yerine getirilmesi, insan hakları yönünden endişe vericidir.

OHAL ilanını müteakip, başbakan tarafından, OHAL'in devletin kendisine ilan edildiği, vatandaşların bundan etkilenmeyeceği birçok kez dile getirilmiştir. Oysa gelinen noktada KHK'lar yoluyla veya KHK'lara dayanılarak idari tasarrufla ihraç edilen binlerce insan ve bu insanların aileleri düşünüldüğünde, toplumun büyük bir kesiminin de OHAL'den etkilendiği açıktır. Süreç, aileleri de etkileyen toplu bir cezalandırma biçimine dönüşmektedir.

Darbe sonrası süreçte soruşturma makamlarınca örgüt üyeliğinin tespiti için belirlenen kriterlerin, hukuksuz uygulamalara kapı araladığı, insan hak ve hürriyetlerini kısıtladığı, hukuk devleti imajını zedelediği ve bu nedenle vatandaşın devlet aygıtına olan itimadını da sarstığı görülmektedir. Devletçe belirlenen kriterler, kişi hakkında soruşturmaya başlanması için şüphe derecesinde bir delil oluşturabilecekken sırf bu kriterlere dayanılarak kişiler hakkında adli tedbirlere başvurmak, tutuklamak ve hatta cezalandırma yoluna gitmek hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Bu kriterlerden yola çıkarak bir kişiyi örgüt üyesi kabul etmek, başka delillere dayanmaksızın hürriyetinden yoksun bırakmak ciddi insan hakkı ihlallerine yol açmaktadır. Bunun toplumda nasıl bir travma meydana getireceği ve telafisi mümkün olmayan ne gibi mağduriyetlere yol açacağı iyi hesap edilmelidir. Gündelik menfaatin uzun vadede büyük kayıplara yol açabileceği unutulmamalıdır.

Hukukun temel prensiplerinden olan, “delilden suça ve suçluya” ulaşma ilkesinin, OHAL döneminde yürütülen soruşturmalarda yara aldığı görülmektedir. Geçmişte de bu ilkenin ihlali nedeniyle birçok masum insan cezalandırılmıştır. Bu OHAL döneminde de devletin geçmiş alışkanlıklarını devam ettirdiği, somut deliller olmaksızın kişileri gözaltına aldığı, tutukladığı üzüntüyle izlenmektedir. Tüm soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin etkili ve adil bir şekilde yürütülmesi, hukuki delile dayanarak gözaltına alma ve tutuklamaların yapılması, tüm bunlarla birlikte insan haklarının özüne zarar vermeden suça ve suçluya ulaşılması gerekmektedir.

OHAL döneminde CMK'daki gözaltı süreleri uzatılmıştır. Bu süreler boyunca kişiler yetkili merciler önüne çıkarılmadığı gibi masumiyetlerini ispat imkânından da mahrum bırakılmıştır. Kişinin henüz şüpheli konumda olduğu, suçluluğunun henüz sabit olmadığı dönemde hürriyetinden bu denli uzun süre mahrum bırakılması, insan hakları yönüyle kabul edilemez.

Darbe sonrasında yürütülen soruşturmalarda, yargının geçmişten gelen soruşturmaları makul sürede sonuçlandırılmama alışkanlığının daha da arttığı, iddianamelerin uzunca süre hazırlanmadığı, şüpheli sıfatını taşıyan birçok kimse ile ilgili henüz soruşturma süreçlerinin tamamlanmadığı görülmektedir. Üstelik bu kişilerin birçoğu hakkında adli kontrol veya tutuklama gibi hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlere başvurulmaktadır. İddianamelerin hazırlanamaması ve yargılama süreçlerinin uzaması nedeniyle, aslında “tedbir” mahiyetinde olması gereken tutuklama uygulaması, “cezalandırma” aracına dönüşmektedir. Soruşturma ve yargılama makamlarının delilleri toplamadan suçluyla ilgili tedbirlere başvurma alışkanlığından vazgeçerek mevcut süreçleri en hızlı şekilde sonuçlandırması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

OHAL döneminde cezaevlerinde de insan hakkı ihlallerinde artışlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle FETÖ örgüt üyeliğiyle suçlanan kişiler ile diğer tutukluların farklı uygulamaya maruz bırakılması, avukat görüşlerine zaman sınırı getirilmesi, avukat görüşlerinin görevli nezaretinde yapılması veyahut kayda alınması gibi uygulamalar savunma hakkının etkin kullanılmasını engellemektedir.

OHAL nedeniyle tüm tutuklu ve hükümlülerin zaten kötü olan cezaevi koşulları daha da kötüleşmiştir. Mevcut cezaevlerin kapasiteleri insani yaşam standartlarının atında iken darbe girişimi sonrası tutuklanan, haklarında hüküm verilen binlerce kişi nedeniyle cezaevleri bütün mahpuslar yönünden en temel insani ihtiyaçların dahi gi-derilemediği mekânlar haline gelmişlerdir.

OHAL bahane edilerek cezaevleri yasaklarında artışlar yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte cezaevlerini gözlemleyen Cezaevi Komitemizce daha önceden rahatlıkla edinilebilen dergi ve kitaplara yasakların getirildiği, birçok hususun tamamen cezaevi idaresinin keyfiyetine terk edildiği, çok basit gerekçelerle eş ve çocukların mahpus görüşlerine kısıtlama ve yasak getirildiği tespit edilmiştir.

OHAL döneminde KHK’lar vasıtasıyla örgüt üyeliği ile suçlanan kişilerin şirketlerine ve mal varlıklarına doğrudan doğruya el konulmuştur. Yürürlükteki mevzuat gereği mal varlığına el koyma tedbirine başvurulabilmesi için mevcut mal varlığının suç nedeniyle elde edilmiş olması gerekmektedir. OHAL döneminde ise böyle bir ayırım yapılmaksızın kişilerin mal varlıklarına tedbir, şirketlerine ise el konulmuştur. Bütün aile fertlerini hatta şirket çalışanlarını dahi cezalandırma sonucunu doğuran bu tür tedbirlere başvurulmadan dikkatli ve özenli bir araştırma ve inceleme yapılması, el koyma tedbirinin en son çare olarak düşünülmesi elzemdir.

MAZLUMDER İstanbul Şubesi olarak, darbelerin ve darbecilerin karşısında olduğumuza tekraren yineliyoruz.

Darbelerle ve darbecilerle mücadelenin hukuk içinde kalınarak yapılması, temel insan hakları ilkelerine riayet edilmesi gerektiği çağrımızı bir kez daha dillendiriyoruz. Adil devlet, düşmanına bile adaletle davranabilen devlettir; adaletten hiçbir zaman vazgeçmemeye davet ediyoruz.

Hukukun askıya alındığı, hukuki güvencenin zayıfladığı, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği “darbeler” insan hakları açısından ne kadar kabul edilemezse, birçok temel hak ve hürriyetin askıya alındığı bir sürece evrilen OHAL dönemleri de kabul edilemezdir; Yetkili makamları bu bilinçle hareket etmeye çağırıyoruz.

Unutulmamalıdır ki; darbe ve darbeciler ile mücadele hukuk içinde kalındığında anlam ifade eder.

İstisnai bir uygulama olan OHAL’in bir an önce sona erdirilmesi gerekmektedir.

Ulusal ve uluslararası mevzuatın uyulmasını zorunlu kıldığı ilkelere riayet edilmesi, dokunulmaz kabul edilen hakları zedeleyici uygulamalardan uzak durulması gerekmektedir.

Bundan sonraki süreçleri de yakından takip edeceğimizi ve adil şahitler olarak sözümüzü söylemekten çekinmeyeceğimizi, bir kez daha ilan ediyoruz.

EK – 1 OHAL DÖNEMİ KHK’LARI

Bu “EK”te, bugüne dek yayınlanan KHK’ların içerikleri, etki alanları da dikkate alınarak belirli başlıklar altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

KHK’larla, OHAL nedenleri ve süresi ile sınırlı olmayan çok sayıda/köklü değişiklikler yapılmıştır. Toplamda 313 adedi bulan (genel nitelikli) muhtelif kanunlarda, (bazıları mükerrer olmak üzere) ek/değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu suretle mevzuat alanında toplam 990 maddeye ulaşan (yeni) düzenleme yapılmıştır.⁵

I- KAMU PERSONELİNE / KURUM VE KURULUŞLARA YÖNELİK DÜZENLEMELER

a)-Kamu Personeline Yönelik Genel Düzenlemeler

Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu iddiasıyla; 4.302 yargı, 6.470 TSK, 3.106 Jandarma, 155 Sahil G.K, 22.984 EGM mensubu ve 75.102 kamu görevlisi olmak üzere, toplam 112.119 kişinin

⁵ Raporda yer alan veriler, 31.12.2017 tarihi esas alınarak oluşturulmuştur. Bu tarihten raporun yayın tarihine kadar geçen süredeki güncel verileri içermez.

görevlerine son verilmiştir. Görevine son verilenlerden 1.722'si (oranı % 1,5) daha sonra görevlerine iade edilmiştir.

2016 Haziran itibari ile KHK uyarınca görevlerine son verilmiş kamu personelinin sayısı; bazılarının hizmet sınıfı/ kurumlara göre dağılımı, çalışanların alan bazlı oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Görevine son verilen personelin bazı sınıf/kurumlara dağılımı itibariyle, toplam çalışanlara oranında; ilk sırayı yargı mensuplarının aldığı, yargı mensuplarını mülki idare amirlerinin izlediği görülmektedir. Kamuoyuna yansıyan bilgilerden Dışişleri Bakanlığı meslek memurlarında ise bu oranın % 30'a (686-689 sayılı KHK sonrası %32) ulaşmış olduğu anlaşılmaktadır.

Teşkilatlarından çıkarılan bu kişilerin, mahkûmiyet kararı aranmaksızın, rütbe/ memuriyetleri alınmakta; görev yaptıkları teşkilatta veya kamu hizmetinde bir daha istihdam edilmeleri yasaklanmaktadır.

Kamu görevinden çıkarılanlar, uhdelerinde taşımış oldukları büyükelçi vali gibi unvanları ve yüksek mahkeme başkan, müsteşar, hâkim, savcı, kaymakam vb. meslek adlarını ve sıfatlarını kullanamayacaklardır. Bu unvan/sıfat/meslek adlarına bağlı olarak sağlanan haklardan yararlanamayacaklardır. Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa göre paylarına düşen ikramiyeleri ödenmeyecektir.

Daha önceki tarihlerde re'sen/kendi isteği ile emekli edilmiş/meslekten çıkarılmış/müstafi sayılmış olanlardan; FETÖ/PDY olarak adlandırılan yapı ile aidiyeti tespit edilmiş 1.142 Emniyet Teşkilatı personeli de bu kapsama dâhil edilmiştir. Benzer bir düzenleme de TSK mensupları için getirilmiş, bu bağlamda 353 personelin rütbeleri alınmış ve emekli kimlikleri iptal edilmiştir.

Emekliliğini kazanmış kamu görevlilerinin emeklilik taleplerinin yetkili makamlar tarafından onaylanması için azami "bir ay" olarak belirlenmiş süre, olağanüstü hal döneminde kaldırılmış, bu suretle kamu personelinin emeklilik hakları da askıya alınmıştır.

"Terör örgütleriyle iltisaklı/ irtibatlı bulunanlar", noterlik mesleğine kabul edilmeyecek, hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk veya bilirkişilik faaliyetlerinde bulunamayacaklardır.

Terör örgütleriyle iltisaklı/irtibatlı olan 2 futbolcudan madalyaları geri alınmıştır.

Görevlerine iade edilen kamu görevlilerine, görevden çıkarıldıkları tarih ile göreve başladıkları tarih arasındaki mali ve sosyal hakları ödenecektir. Bunlar tazminat talebinde bulunamayacaktır.

Son yapılan açıklamalara göre FETÖ/PDY soruşturmaları kapsamında 38.716 kamu personeli görevinden uzaklaştırılmıştır. Görevinden uzaklaştırılanlardan 33.483 kişi görevine iade edilmiştir.

15.07.2016 tarihinden sonra görevden uzaklaştırılan kamu görevlileri hakkında ilgili mevzuatta öngörülen soruşturma açılması/göreve iadesi/açıkta kalma durumun belirli aralıklarla gözden geçirilmesine ilişkin süreleri belirleyen hükümler, olağanüstü hal süresince uygulanmayacaktır.

Adalet Bakanlığı verilerine göre FETÖ/PDY soruşturmaları kapsamında, 10.10.2017 tarihi itibarıyla hakkında soruşturma yapılan kişi sayısı 167.000'dir. Bu kişilerden bir kısmı adli kontrol tedbiri uygulanarak, bir kısmı ise herhangi bir koruma tedbiri uygulanmaksızın serbest bırakılmıştır. Yine haklarında soruşturma yürütülen kişilerden bazıları hakkında yakalama/gözaltı gibi adli bir işlem yapılmamıştır. 50.436 kişi hakkında tutuklama tedbiri uygulanmıştır. Tutuklananlar arasında 2 AYM üyesi, 104 Yargıtay üyesi, 41 Danıştay üyesi, 3 HSYK üyesi, 2492 hâkim/savcı, 7.143 asker (169'u general amiral) 8.849 polis, 24 vali, 73 vali yardımcısı, 115 kaymakam bulunmaktadır. 8.359 kişi bir süre tutuklu kaldıktan sonra büyük bölümüne adli kontrol tedbirleri uygulanarak tahliye edilmiştir. Tahliye edilenler arasında 8 Yargıtay üyesi, 1 Danıştay üyesi, 2 HSYK üyesi, 208 hâkim/savcı, 1332 asker, 1336 polis, 3 vali, 9 vali yardımcısı, 4 kaymakam da yer almaktadır. 7.605 kişi kaçak durumda olup, haklarında yakalama kararı çıkarılmıştır. Aranalar arasında 26 Yargıtay üyesi, 6 Danıştay üyesi, 218 hâkim/savcı, 147 asker, 386 polis, 3 vali yardımcısı ve 9 kaymakam vardır. 790 kişi hakkında gözaltı süreci devam etmektedir.

KHK'lar kapsamında karar alan/görevlerini yerine getiren kişilere, bu görevleri nedeniyle hukuki/idari/mali/cezai sorumluluk doğmayacağı, açılan davalarda yürüt-meyi durdurma kararı verilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na bazı eklemeler yapılmak suretiyle devlet memurluğuna atanabilmek için güvenlik/arşiv soruşturması yapılmış olması koşulu getirilmiş, böylece güvenlik/arşiv soruşturması uygulaması yaygınlaştırılmış, terör örgütleriyle bağlantı vb durumlar, disiplin yönünden devlet memurluğundan çıkarılmayı gerektiren fiil ve haller arasına dâhil edilmiştir.

KİT personeline de ilk girişte güvenlik/arşiv soruşturması yapılması uygulaması getirilmiş; terör örgütleriyle bağlantı durumunun tespiti, personelin sözleşmesinin feshini gerektiren haller arasına dâhil edilmiştir.

TSK ile birlikte yurt dışında görev yapacak olan kamu personeline de harcırah karşılığında 2.882 TL'yi geçmeyecek şekilde aylık ödenecektir.

Bazı kanunlarda Başbakanın görev ve yetkilerine ilişkin ibareler, Cumhurbaşkanı olarak değiştirilmiştir. (657 sayılı DMK, 6136 sayılı Ateşli Silahlar, 375 sayılı KHK)

Artvin ilinde Kemalpaşa, Aksaray ilinde Sultanhanı adıyla ilçeler kurulmuştur.

Belirli süre için Mülkiye, Adalet ve HSK müfettişliklerine yapılacak atamalarda yaş sınırını yükseltmek/hizmet yılını düşürmek şeklinde kolaylıklar getirilmiştir.

b)- Yerel Yönetimler

5393 sayılı Belediye Kanununda bazı ek/değişiklikler yapılmıştır. Belediye başkanı ve meclis üyelerinin terör veya terör örgütlerine yardım ve yataklık suçları sebebiyle görevden uzaklaştırılması, tutuklanması, kamu hizmetinden yasaklanması vb. hallerde İçişleri Bakanı/il valileri tarafından belediye başkanı veya meclis üyesi ataması yapılabilecektir. Böylesi durumlarda belediye meclisi toplantısı yapılmayacak, meclisin görevleri belediye encümeninin atanmış üyelerince yerine getirilecektir. Muhasebe işlemleri de Maliye Bakanlığı saymanlık birimlerine gördürülecektir. Bu kapsamda 63 belediye başkanı ve 154 belediye meclis üyesi görevinden uzaklaştırılmış, yerlerine kayyum ataması yapılmıştır. AYM'nin 20/6/2017 tarihli ve 2016/22169 başvuru nolu kararında bu bağlamda 80'den fazla belediye başkanının yerlerine görevlendirme yapıldığı belirtilmiştir.

El konulan/kayyum atanan belediyelerde mal/hizmet alım sözleşmeleri yüklenicilerinin; terör örgütleriyle bağlantısının EGM tarafından belirlenmesi veya sözleşmede belediye yararının gözetilmediğinin anlaşılması halinde bu sözleşmeler tek taraflı olarak feshedilebilecektir. Yüklenicilerin teminatları gelir kaydedilecek, kendilerine ceza/tazminat vb. ödeme yapılmayacaktır.

Belediye hizmetlerinin aksatılmasının terör veya şiddet olaylarıyla mücadeleyi olumsuz etkilemesi hallerinde bu hizmetler, il özel idaresi/Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığınca yapılacak, harcama tutarları da İller Bankası hisselerinden tahsil edilecektir. Afet/kitlesele göç/terör yüzünden aksayan belediye hizmetlerinin yerine getirilmesi başka bir belediyeden talep edilebilecektir.

Büyükşehir belediyelerinde şehiriçi toplu taşıma işlerindeki bozulma halinde uygulanan/uygulanacak olan grevler de Bakanlar Kurulunca ertelenebilecektir.

Kadro karşılığı olmaksızın belediyelerde sözleşmeli olarak istihdam edilen personel de ek ödeme yapılabilecekler kapsamına alınmıştır.

c)- Milli Eğitim İle İlgili Düzenlemeler

MEB'na, kalkınmada öncelikli yörelerde sözleşmeli öğretmen istihdamı için sözlü sınavla öğretmen alım yetkisi verilmiştir.

Devlet üniversitelerinde rektörlük seçimleri kaldırılmıştır. Bundan böyle rektör atamaları Cumhurbaşkanınca YÖK tarafından gösterilecek adaylar arasından veya doğrudan kendisinin belirleyeceği birisinin atanması suretiyle yapılacaktır.

Özel Öğretim Kurumları Kanunda değişiklik yapılmıştır. Belediyeler tarafından açılmış özel kurslar hariç kapatılmış dershanelerin yerini alan özel öğretim kursları ta-rafından halen yürütülmekte olan eğitim ve öğretim faaliyetleri, 01.08.2017 tarihinden itibaren sadece bir bilim grubunda sürdürülebilecektir.

Türkiye Maarif Vakfı Kanununda ek ve değişiklikler yapılmıştır. Mütevelli heyet üyelerine huzur hakkı ödenmesi, faaliyetler için gerekli devlet memuru ve öğretim elemanı görevlendirilmesi, personele tanınan mali/sosyal hakları konuları düzenlenmiştir.

FETÖ/PDY terör örgütüne aidiyeti, iltisakı veya irtibatı olduğu isnadıyla, yurtdışında devlet adına eğitim gören birçok öğrencinin ilişkileri kesilmiştir.

Yurtdışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmuş kimselerden, terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu düşünülenlerin, diploma ve derecelerinin denklik işlemleri YÖK tarafından yapılmayacaktır.

Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları ve Aşevleri Hakkındaki kanunda yapılan düzenleme ile yurt ve benzeri kurumların kuruluşu, işletilmeleri ve kurucularında aranılacak koşullar vb. konular yeniden düzenlenmiştir.

d)-Sağlık Bakanlığı ile İlgili Düzenlemeler

Sağlık Bakanlığının kuruluş ve görevleri hakkındaki 663 sayılı KHK'da, köklü, halkı yakından ilgilendiren önemli değişiklikler yapılmıştır. 2011 yılının sonlarında önleyici ve tedavi edici sağlık hizmeti vermek üzere (EGM/DSİ/TCK vb) bağlı kuruluş olarak kurulmuş

olan Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ve Kamu Hastaneleri Kurumu kaldırılmış, bu kurumlar eskiden olduğu gibi yeniden genel müdürlükler şekline dönüştürülmüştür.

Kurumlarda görevli olup kadroları iptal edilmiş üst düzey yöneticilerin il/ilçe sağlık müdürleri dâhil görevleri sona ermiştir. Diğer personel kadro unvanlarına uygun kadrolara atanmış sayılmaktadır.

Taşrada sağlık hizmetleri il/ilçe sağlık müdürleri tarafından verilecektir. İldeki sağlık hizmetlerinden il sağlık müdürleri sorumlu olacaktır. İl/ilçe sağlık müdürlükleri bu amaçla başkanlık/başkan yardımcılığı şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Taşradaki İl/ilçe müdürlüğü, başkan/başkan yardımcılığı, başhekim vb. görevler sözleşmeli personel tarafından yürütülecektir. Bu amaçla 9.831 adet kadro ihdas edilmiştir. İstisnalar dışındaki sözleşmeli personelin sözleşmeleri Sağlık Bakanı tarafından imzalanacaktır. İl içindeki personelin ataması sağlık müdürü tarafından yapılacaktır.

Hastaneler, baştabipler tarafından yönetilecektir. İl düzeyindeki hastanelerin niteliklerini belirleyen grup seviyelerinin yükseltilememesi/düşürülmesi hallerinde il sağlık müdürü veya ilgili başkanın; herhangi bir hastane seviyesinin yükseltilememesi/düşürülmesi halinde ise başhekimin görevine son verilecektir.

Sağlık Bakanlığı yurtdışı sağlık hizmeti sunmak amacıyla sağlık birimleri kura-bilecek ve işletilebilecektir. Sağlık Bakanlığına, KPSS sonucuna göre doğrudan/sözlü sınavla, (dört yıllık hizmet sonunda memur kadrosuna geçmek üzere) (ayrıca/ek olarak) sözleşmeli sağlık personeli istihdamı yetkisi getirilmiştir. Diğer yandan Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda yapılmış bir değişlikle aile hekimlerine 72 yaşına kadar çalışabilme olanağı getirilmiştir.

e)-Kapatılan Kurum/Kuruluşlarla İlgili Düzenlemeler

Milli Güvenlik Konseyi kararlarında FETÖ/PDY terör örgütü olarak tanımlanan Fethullah Gülen cemaatine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen 46 özel sağlık kurumu, 881 özel öğretim kurumu, 108 öğrenci yurdu, 103 vakıf, 1.420 dernek, 15 vakıf yükseköğretim kurumu, 19 sendika, 44 özel radyo ve televizyon, 107 gazete/dergi/ yayınevi/dağıtım kanalı kapatılmıştır.

KHK gereğince kapatılan kurum kuruluş, özel radyo ve televizyonlar, gazete, dergi, yayınevi ve dağıtım kanallarının sahipleri hakkında 17.08.2016 tarihinden önce açılmış, husumet yönünden Hazine/Vakıflar Gn. Md. yöneltilmiş tüm davalarda red/düşme kararı vb. verilmesi yolunda özel dava ve takip usulü getirilmiştir.

KHK ile kapatılmış özel öğretim kurumu, özel öğrenci yurdu ve pansiyonlarda, 01.01.2014 tarihinden sonra yapılmış devir işlemleri danışıklılık (muvazaalı) hali olarak kabul edilmiştir.

Kapatılan kuruluşlara atanmış olan kayyum(yönetici)'ların görevleri ve görev başındaki fiilleri nedeniyle hukuki/idari/mali/cezai bir sorumluluk doğmayacağı, bunların aldıkları kararlar hakkında Y.D. kararı verilmeyeceği, görevli buldukları kurumların ödemedikleri kamu ve SGK borçlarından dolayı da şahsen sorumlu tutulamayacakları kabul edilmiştir.

Kapatılan kurumların mal varlıkları Hazine ve Vakıflar Gn. Md.'ne devredilmiştir. Hazine ve Vakıflara devredilenler dışında, kapatılmasına karar verilmiş şirketlerin satış ve tasfiye işlemleri konusunda TMSF yetkilendirilmiştir. 43 ilde 965 şirketin ve 107 gerçek kişinin mal varlıkları TMSF'ye devredilmiştir. TMSF'ce görevlendirilmiş 312 kayyum tarafından yönetilen şirketlerin aktif büyüklüğü 41 milyar TL olup, şirketlerde 46.357 kişi istihdam edilmektedir.

TMSF'nin Kayyumluk konularında sahip olduğu mevcut yetkileri artırılmıştır. Maliye Bakanlığınca devredilmesi halinde, özel radyo ve televizyonlar, gazete, dergi, yayınevi ve dağıtım kanallarının tasfiye işlemleri de, TMSF tarafından yapılacaktır.

Ayrıca yine milli güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen yapı vb. oluşumlarca kiralanmış/kullanılmakta olan kamu kurum, kuruluş ve ortaklıklara ait taşınır/taşınmaz mal, alacak ve haklar Hazineye devredilmiştir.

Kapatılan kuruluşların kapatılma işlemi nedeniyle hiçbir surette tazminat talebinde bulunulamayacaktır.

Kayyumların, şirketin önceki sahipleri hakkında dava açması kolaylaştırılmış, dava sonuna kadar, şirket sahiplerinin, ortaklarının, yönetim kurulu üyeleri vb'lerinin mal varlıklarına devir/temlik yasağı getirilmiştir.

El konulmuş olan ve TMSF'nin kayyum atadığı şirketlerde, borçlar ödendikten sonra kalan miktarların şirket işlerinde kullanılabileceği, kapatılan şirketlerde ise bu tutarların dava sonuna kadar kamu bankalarında nemalandırılacağı konusunda ek düzenleme getirilmiştir.

SPK tarafından açılacak davalarda harç alınmayacak, idare aleyhine yargılama giderine ve vekâlet ücretine hükmedilmeyecektir.

TMSF'nin kayyum olduğu şirketlerde genel kurul yetkisi TTK hükümlerine bağlı olmadan ilgili Bakan tarafından kullanılabilecektir.

Kayyum atanmış şirketlerin borçlarının ödenmesi için, öncelik şirket kefillerinde olmak üzere, mal varlığına el konulmamış ortak/yönetici vd'nin varlıkları satılabilecektir.

f)-Medya Alanına İlişkin Düzenlemeler

İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkındaki 5651 sayılı kanunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Telekomünikasyon Kurumu bünyesinde yer alan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) kapatılmıştır. 5271 sayılı CMK'nın 135 inci maddesi uyarınca polis tarafından yapılacak dinlemeler, Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu bünyesinde yapılacaktır.

TRT'de sözleşmeli personel istihdamı ve mali hakları konusunda yeniden düzenleme yapılmıştır.

6112 sayılı RTÜK Kanununda değişiklik yapılmıştır. Olağanüstü dönemlerde medya organlarının basın kanunundaki yasaklara aykırı yayın yapmaları durumu da RTÜK yasakları kapsamına alınmış, yayınlarda terör eyleminin/faillerinin/mağdurlarının terörün amaçlarına hizmet edecek şekilde sunulması idari yaptırımlar arasına alınmıştır. RTÜK'ün, medya hizmet sağlayıcılarına yayın lisansı verilmesi konusundaki yetkileri artırılmıştır.

Seçim dönemlerine özgü olarak özel radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesi ve suç işlenmesi halinde uygulanacak yaptırımlara ilişkin YSK'yla ilgili hüküm tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Yayın dili Türkçe olmamakla birlikte Türkiye'ye yönelik ticari yayın yapan kuruluşların Türkiye Cumhuriyeti yargı yetkisi altında olduğu kabul edilmiş, bu kuruluşlara RTÜK'ten lisans alma zorunluluğu getirilmiştir.

Yayın ilkelerine ek düzenleme getirilmiştir. "0 800" gibi telefon hatlarıyla arkadaş bulma amacıyla kişilerin tanıştırıldığı/buluşturulduğu türden programlara, herhangi bir ürünün mevzuatına aykırı olarak sağlık beyanıyla satışı/reklamı/ pazarlanması/ tanıtımına; yanıltıcı yarışma/çekiliş vb. hizmetlere yasaklama getirilmiştir. Yayın hizmeti ilkelerine aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara uygulanacak idari yaptırımlara ilişkin düzenlemelerde ekler/değişiklikler yapılmıştır. Cezalar ağırlaştırılmıştır.

5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanununda Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun yetkilerini artıran, "herhangi bir mahkeme kararına gerek olmaksızın Başbakan'ın gerekli gördüğü ve gecikmesinde sakınca olan durumlarda 'haberleşmenin engellenmesi' gibi tedbirlerin alınabileceği" yönünde bazı eklemeler yapılmıştır.

g)-Çeşitli Konular

Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde, kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordinasyonu, acil çağrı, afet ve acil yardım hizmetlerinin koordinasyonu vb. görevler için İçişleri Bakanlığının taşra teşkilatı olarak kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığına özel bütçeli bir kuruluş statüsü kazandırılmıştır. Başkanlığın yetkileri, bakanlıkların illerdeki yatırımlarını da yapacak şekilde artırılmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının işsizlik sigorta prim borçlarının tahsili için, bunlara ait taşınmazların belirlenecek miktar üzerinden SGK tarafından satın alınması yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

Görece az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, bu bölgelere yapılacak yatırımların desteklemesi amacıyla Türkiye Kalkınma Bankası aracılığında “Cazibe Merkezleri Programı” adlı yeni bir uygulama başlatılmıştır.

2017 yılında İŞKUR aracılığıyla ilk defa işe alınacak olan işçiler için aylık olarak 667 TL İşsizlik Sigortası Fonundan destek ödemesi yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler için yıl içinde tahakkuk edecek olan aylık 227 TL gelir vergisi terkin edilecek, 13,5 TL tutarındaki damga vergisi de beyan edilmeyecek ve ödenmeyecektir.

4706 sayılı Hazineye ait Taşınmazların Değerlendirilmesi Kanununda ek/değişiklikler yapılmıştır.

İnşa edilecek/edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere, gayrimenkul projesinin bölümlerini temsil eden yeni bir sermaye piyasası aracı olan gayrimenkul sertifikası ihdas edilmiştir.

PTT A.Ş’ye; ödeme yapma, para çekme/yatırma/hesabın işletilmesi gibi yetkiler verilmiş, bazı muafiyet ve istisnalar tanınmıştır.

TSO/Ticaret Odalarınca tutulmakta olan ticaret sicil işlemleri, bundan böyle Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak kurulacak ticaret sicili müdürlüklerince yürütülecektir.

4734 Sayılı Kamu İhale Kanununa bazı önemli eklemeler yapılmıştır. Buna göre; EGM/MİT tarafından terör örgütleri ile bağlantılı olduğu bildirilenler ihaleye katılamayacaktır. Bölgesel kalkınma ve teknolojik gelişme amaçlı yapılacak kamu alımlarında, ilan, yüzde 15 fiyat avantajı, alım garantisi, sözleşme süresi gibi konularda özel usuller/ayrıcılıklar getirilmiştir. Kamu ihalelerine alınmayan kişilerle ilgili kamu görevlilerinin yaptıkları iş ve

işlemlerden dolayı herhangi bir sorumlukları olmayacaktır. Diğer yandan TCMB'nın dış kaynak temini ve danışmanlık hizmet alımları da Kamu İhale Kanunu kapsamı dışına çıkarılmıştır. Terörle bağlantılı olduğu için ihaleye alınamayacaklar arasına, MİT tarafından bildirilecek, yurtdışı bağlantılı gerçek/tüzel kişiler de dâhil edilmiştir.

h)-Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulmasına İlişkin Düzenlemeler

Olağanüstü hal işlemleri inceleme komisyonu kurulması hakkında KHK çıkarılmıştır. 23.1.2017 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan 685 sayılı KHK ile OHAL döneminde çıkarılan KHK'lara dayalı olarak doğrudan tesis edilmiş ve kanun yolu gösterilmemiş kamu görevinden ihraç/ kurum ve kuruluşların kapatılması gibi idari işlemlere karşı yapılacak başvuruları değerlendirmek/karara bağlamak üzere Başbakanlık bünyesinde Olağanüstü Hal İşlemleri Komisyonu kurulmuştur. Komisyon kararlarına karşı gidilecek idari yargı merci gösterilmiş, bu suretle KHK'lara dayalı işlemlere karşı başvurulacak makamlar ve yargı yolu konusundaki belirsizlikler giderilmeye çalışılmıştır.

Komisyon; Başbakan, Adalet ve İçişleri Bakanları ve HSYK tarafından belirlenecek toplam 7 kamu görevlisinden oluşmaktadır. Görevlendirilmiş olan üyeler hakkında FETÖ/PDY vb. örgüt/yapı/gruplara üyeliği/irtibatı olduğu gerekçesiyle Başbakanlık tarafından soruşturma açılması halinde, üyelikleri komisyon kararıyla son bulacaktır. Komisyonun kurulmasıyla birlikte, daha önce Başbakanlıkta ve tüm valiliklerde oluşturulmuş kurullardan vazgeçildiği görülmektedir.

Başvurular, Komisyonun başvuru almaya başladığı tarihten itibaren 60 gün içinde yapılacaktır. Daha önce bir yargı merciine dava açmış, Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuş olanların da belirlenen süreler içinde Komisyona başvurmaları gerekmektedir. Komisyon tarafından görevine iade edilmesi uygun bulunan kamu görevlilerine ilişkin kararlar, Devlet Personel Dairesince yerine getirilecektir. Komisyon kararlarına itiraz mercii, HSYK tarafından belirlenecek Ankara idare mahkemeleridir. Meslekten çıkarılmasına karar verilmiş yargı mensupları ise Komisyona başvuruda bulunmadan 60 gün içinde doğrudan Danıştay'da dava açabileceklerdir.

Olağanüstü hal işlemleri inceleme komisyonuyla ilgili düzenlemelerde bazı ek/ değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Olağanüstü Hal İşlemleri Komisyonu üyelerinin, üyelik görevleri kapsamındaki karar, görev ve fiillerine ilişkin olarak hukuki, idari, mali ve cezai sorumlulukları olmayacaktır.

Komisyon kararına karşı idari yargıda açılacak davalar, ilgilinin en son görev yaptığı kuruluş aleyhine açılacak, Başbakanlığa husumet yöneltilmeyecektir. Husumet yöneltilecek kurum ve kuruluşlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Yargı mercilerindeki dosyalar için “karar verilmesine gerek olmadığı” kararı verilecek, yapılan masraflar tarafların üzerinde kalacak, vekâlet ücretine hükmedilmeyecek ve dosyalar incelenmek üzere doğrudan Komisyona gönderilecektir. KHK yayımından önce kurumlara yapılmış başvurularda Komisyona gönderilecektir.

Görevinden çıkarılmış kamu personelinden Komisyonunca görevine iade edilenlerin atamasında (Öğretim elemanlarının Ankara, İstanbul ve İzmir dışında yeni kurulmuş yükseköğretim kurumlarına atamaları yapılması vb) uygulanacak esaslar belirlenmiştir.

II- YARGI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

a- Yasalardaki Değişiklikler

Soruşturma ve kovuşturma işlemlerine yönelik düzenlemelerde çok yönlü değişikliklere gidilmiştir. 5237 sayılı TCK, 5271 sayılı CMK, gözaltı süresinin uzatılması, yakalanan asker kişilerin adli kolluk görevlilerine teslim edilmesi, soruşturmalarda ifadelerin adli kolluk görevlilerince de alınabilmesi, tutukluların avukatla görüşmelerinin gerektiğinde kayıt altına alınması, yeni avukat görevlendirilmesinin talep edilmesi, tutukluluk konularında dosya üzerinden karar verilebilmesi, C. Savcılarının (yakalama, arama, el koyma, iletişimin tespiti, avukatın dosya inceleme yetkisinin ve şüpheli ile görüşmesinin kısıtlanması gibi konularda) yetkilerinin artırılması, örgütlü suçlarla ilgili duruşmalarda avukat sayısının üç ile sınırlandırılması, avukatların müdafilik görevini yerine getirmediğinde yapılacak işlem ve müdafilik görevinden yasaklanma konularının yeniden düzenlenmesi, gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşmesinin 24 saat süreyle kısıtlanabilmesi, davayı uzatmak amacıyla getirilmiş tanıkların dinlenilmesine ilişkin taleplerin reddedilmesi, müdafinin mazeretsiz duruşmayı terk etmesi halinde duruşmaya devam edilmesi gibi ekler ve değişiklikler bu kapsamdadır.

Diğer yandan 684 sayılı KHK ile 23.01.2017 tarihinden itibaren gözaltı süresi 30 günden 7 güne indirilmiştir. Zorunlu hallerde bu süre yedi gün daha uzatılabilecektir.

Azami tutukluluk süreleri uzatılmıştır. Gizli soruşturmacının teknik araçlarla izleme yapması ve kovuşturma evresinde tanık olarak dinlenmesi konularında özel düzenleme yapılmıştır. Tazminat davalarında avukatlara ödenecek nisbi vekâlet ücretlerine sınırlama getirilmiştir, tazminatlara ilişkin kararların icra takibine konulması bazı koşullara bağlanmıştır.

İhbar ve şikâyetin suç oluşturmadığının, soyut ve genel nitelikte olduğunun anlaşılması halinde soruşturma yapılmasına gerek olmadığına karar verilebilecektir.

Milletvekillerinin seçimlerden önce veya sonra işledikleri ileri sürülen suçları hakkında soruşturma ve kovuşturma yetkisi Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına ve Ankara Ağır Ceza Mahkemeleri'ne verilmiştir.

Diğer yandan spor müsabakalarına dayalı şans oyunları oynatılması ve oynanmasına yer sağlanması olguları CMK açısından kategorik suçlar arasına alınmıştır.

Uyuşturucu madde elde etmek amacıyla izinsiz kenevir ekimine verilen cezalar artırılmış, uyuşturucu imal ve ticaretinde kullanılan araçlara el konulması esası getirilmiştir. TCK'da yer alan, uyuşturucu madde imalatı, ticareti ve kullanılmasıyla ilgili suçların cezaları artırılmıştır.

Hakim ve savcıların (askeri hakimler dâhil) yargı yeri, BAM kurulu olan yerlerdeki "il savcısı/ACM" olarak değiştirilmiştir. Vali ve kaymakamların kişisel suçları için de benzer düzenleme getirilmiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, ilk derece mahkemesi olarak görev yapmayacaktır. Bu amaçla yeni bir daire kurulmaktadır.

Bölge idare mahkemelerinde veya bölge adliye mahkemelerinde görevli yargı mensupları, Yargıtay Başkanı ve üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve HSYK üyelerinin, kişisel veya görevleriyle ilgili suçlarının inceleme, soruşturma ve kovuşturmasına ilişkin usul ve esaslarda bazı ek/değişiklikler yapılmıştır.

Yabancı ülkelerde verilmiş boşanma kararlarının nüfus siciline tescilinde kolaylık getirilmiştir. Boşanma kararının Türkiye'de tanınması ve tenfizi için ayrıca yargı kararı istenmeyecektir.

Göçmen kaçakçılığı suçunda kullanılan araçlara da CMK 128/4 maddesi hükmüne göre el konulacaktır.

Hâkimlik yazılı sınavında en az 70 puan alma koşulu kaldırılmıştır. Bu kural, daha önce yapılmış ve sonuçları henüz açıklanmamış sınavlar hakkında da uygulanacaktır.

Cumhuriyet Savcılığınca verilen takipsizlik veya kovuşturmayaya yer olmadığına ilişkin kararlar üzerine yeniden dava açılabilmesinin koşulları arasına "sulh ceza hâkimliğince karar verilmesi" koşulu da eklenmiştir.

Kaçak kişi tanımı sanığın yanı sıra şüpheliyi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

680 sayılı KHK'nin yürürlüğe girdiği 6.01.2017 tarihi itibarıyla yürütülmekte olan kovuşturmalarda, bu KHK'dan kaynaklanan görev ve yetki değişiklikleri nedeniyle görevsizlik veya yetkisizlik kararı verilemeyecektir.

5271 sayılı CMK uyarınca, taşınmazlara, hak ve alacaklara el koyma halinde kayyum atanacağı (TMSF'nin görevlendirileceği) kuralı getirilmiştir. Kovuşturma/soruşturma sırasında el konulmuş şirketler, TMSF gözetiminde, ilgili bakan tarafından atanmış yöneticiler tarafından da yönetilebilecek, gerektiğinde satış veya tasfiyesi de yapılabilecektir.

5271 sayılı CMK uyarınca kovuşturma/soruşturma sırasında el konulmuş ve kayyumla yönetilen şirketlerin, dava açma tarihi ile 7.02.2017 tarihleri arasında şirket ortaklarınca yapılan devir ve temlik işleri, muvazaalı (danışıklı işlem) olarak değerlendirilmektedir.

Müsaderesine karar verilen şirket, ortaklık payları ve varlıkların müsadere işlemleri TMSF tarafından ve bu amaçla atanmış yöneticiler tarafından yürütülecektir.

2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 179 uncu maddesi uyarınca sermaye şirketleri ile kooperatifler tarafından iflasın ertelenmesi talebinde bulunulamayacak, bu yöndeki talepler mahkemelerce reddedilecektir.

Soruşturma veya kovuşturma aşamalarında şüphelilerin/sanıkların, taşınmazları, taşıt araçları ve alacakları üzerine verilmiş tedbir kararlarına ilişkin şerhlerin, kendiliğinden terkini için daha önce bir yıl olarak belirlenmiş süre iki yıla çıkarılmıştır.

Kişilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının uğradığı zararların tazmini amacıyla açılan davalarda, davalılara tebligat yapılmaması hallerinde gazete ilanı yoluna başvurulacaktır.

Kayyumluk görevi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından yürütülen şirketlerde dört ay içinde denetçi seçilememiş olması halinde denetçi ilgili Bakan/ TMSF tarafından atanacaktır.

TMSF tarafından atanan kayyumların icra edecekleri iş ve işlemlerden dolayı, hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmayacağına ilişkin mevcut düzenleme, CMK göre atanan kayyumları da kapsayacak şekilde daha ayrıntılı olarak yeniden düzenlenmiştir.

2004 sayılı İİK'na yapılmış bir ek madde ile idari yargının görev alanına giren konularda ilamsız takip yolu kaldırılmıştır.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa, “zararların tazmini amacıyla tedbir konuşması” için ek madde getirilmiştir. Gerçek veya tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşlarının uğradığı zararların tazmini amacıyla; soruşturma aşamasında cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından, şüpheli veya sanıklara ait taşınmazların/taşítların/kurum ve sandıklardan alacakların devir ve temlikini önlemek için şerh düşülmesine karar verilebilecektir.

b- Adalet Bakanlığına Yönelik Düzenlemeler

Adalet Bakanlığında İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Ayrıca Bakanlık için 4000 hâkim/savcı ve 2.000 hâkim/savcı adayı kadroları ihdas edilmiştir. Bu düzenlemeden önce de 02.12.2014 gün ve 6572 Sayılı Kanunla mevcut kadroya ek olarak 4.000 hâkim/savcı adayı kadrosu ihdas edilmiştir. Böylelikle hâkim/savcı adayı kadro sayısı önemli ölçüde artırılmış olmaktadır.

Hâkim ve savcıların silah satın almalarına kolaylık getirilmiş, bu amaçla Adalet Bakanlığına doğrudan toplu yerli/ithal tabanca satın alma yetkisi verilmiş, vergi vb. yükümlükler yönünden muafiyet tanınmıştır.

c- Cezaların İnfazına Yönelik Düzenlemeler

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunda ek/değişiklikler yapılmıştır. Hükümlülerin avukatla yapacağı görüşme konusu yeniden düzenlenmiş, bazı ilave kısıtlamalar getirilmiştir. Gerektiğinde üç ay süreyle görüşmelerin kayıt altına alınması, görüşmenin sonlandırılması, altı aya kadar görüşme yasağı getirilmesi, avukatın değiştirilmesi vb. değişiklikler yapılmıştır.

Denetimli serbestlik uygulanarak cezanın infazı veya koşullu salıverme için yasadaki süreler artırılmıştır. Cezaevlerindeki doluluk oranının aşağıya çekilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ceza infaz kurumlarının yapım işleri için meralar dâhil arsa temini/imar planı/ihale vb. konularda önemli kolaylıklar getirilmiştir.

Uzman erbaşlara sözlü sınav sonuçlarına göre İnfaz ve Koruma Memuru kadrolarına atanma olanağı sağlanmıştır. Diğer yandan tutuklu/hükümlü olarak cezaevlerinde bulunanlara, olağanüstü hal süresince, eğitim/öğretim kuruluşları veya kamu kuruluşlarınca açılacak sınavlara katılma yasağı getirilmiştir.

Geçici nitelikli bir değişlikle, süre ve karar koşuluna bağlı kalmaksızın 1.08.2017 tarihinden önce verilmiş ve infaz edilmiş disiplin cezası ve tedbirler hakkında (koşullu salıvermenin önünü açan) iyi hal kararı verilmesi olanağı getirilmiştir.

III- TSK/MİLLİ SAVUNMA İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Milli Savunma Bakanlığı (MSB) bünyesinde kurmay subay yetiştirmek ve lisansüstü eğitim vermek amacıyla Milli Savunma Üniversitesi adıyla, Kara, Deniz, Hava Harp Okullarından ve Astsubay meslek yüksekokullarından oluşan yeni bir üniversite kurulmuştur. Ayrıca ilk kez MSB taşra teşkilatı kurulmuştur.

357 sayılı Askeri Hâkimler Kanununda geniş kapsamlı ek/değişiklikler yapılmış, askeri hâkimlerin mesleğe kabulü ve çıkarılması işlemlerinde MSB yetkilendirilmiştir.

211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununda bazı ekler ve değişiklikler yapılmış, Genelkurmay Başkanlığına atanabilmek için kuvvet komutanlığı yapmış olma koşulu kaldırılmıştır. Kuvvet komutanlıkları MSB'a bağlanmıştır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan gerekli gördüklerinde, kuvvet komutanları ile bağlılarından doğrudan bilgi alabilecek ve emir verebilecektir.

MSB üst düzey yönetici kadrolarının askeri rütbe karşılıkları belirlenmiş, bu kadrolara atanan sivillerin kamu konut ve sosyal tesislerden rütbe karşılığındaki subaylar gibi yararlanması kabul edilmiştir. MSB merkez teşkilatında (Başbakanlık merkez teşkilatında olduğu gibi) kamu kurum ve kuruluş (mahalli idareler dâhil) personeli geçici olarak görevlendirilebilecektir. Askeri fabrika ve tersaneler MSB görev ve yetki kapsamına alınmıştır. Bakanlık, personel ve askeri öğrenci temin faaliyetlerinde, emekli subay ve astsubayları ücret karşılığı çalıştırılabilecektir.

YAŞ'ın yapısı sivil üyeler çoğunlukta olacak şekilde değiştirilmiştir. YAŞ'ın başkan ve üyeleri, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcıları, Adalet/Dışişleri/İçişleri/MSB Bakanlıkları ve Kuvvet Komutanlarından oluşmaktadır.

Harp Okulları ve Astsubay MYO, kuvvet komutanlıkları yerine MSB ile irtibatlandırılmıştır. Harp okullarının ve Astsubay MYO öğrenci kaynağının lise ve dengi okul mezunları olduğu şeklinde değişiklik yapılmıştır.

Harp Akademileri, askeri liseler ve astsubay hazırlama okulları kapatılmıştır. Harp Okulları ve Astsubay Meslek Yüksek Okulları yeniden yapılandırılmıştır. İhtiyat pilotlara,

personel ve askeri öğrenci temin faaliyetlerinde bulunan subay ve astsubaylara (emeklilik aylığı kesilmeksizin) istihdam olanağı getirilmektedir.

Teftiş Kurulu Başkanlığı yeniden yapılandırılmıştır. MSB ve bağlı kuruluşlarda (TSK dâhil) görev yapan personele ilişkin istihbarat hizmetleri -kita içinde/dışında- MİT tarafından yapılacaktır. Er ve yedek subay öğrencilerin GSS yararlanma esaslarının ayrıntıları belirlenmiştir.

926 Sayılı TSK Personel Kanununda köklü değişiklikler yapılmıştır. Genelkurmay Başkanı'na verilmiş yetkilerin büyük bölümünün MSB'na devrine yönelik ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kapsamda; subay yetiştirmek üzere öğrenci okutulması, fakülte mezunlarından muvazzaf subay nasbedilmesi, subayların sınıflara ayrılması/sınıflandırma işleri, subaylığa nasıp albaylığa kadar rütbe terfilerinin yapılması, general/amiral kadrolarının belirlenmesi, üst rütbeler arasında değişiklik yapılması, rütbelerin kuvvet komutanlıklarındaki sınıflara dağıtılması, general/amirallerin görev sürelerinin uzatılması, kuvvet komutanlarının görev süresinin uzatılması/gerektiğinde görevden alınmaları, orgeneral/oramirallerin görev sürelerinin uzatılması gerektiğinde emekliye sevk yetkileri MSB'ye devredilmiştir. Aynı şekilde astsubayların rütbelelerinde en az bekleme sürelerinin belirlenmesi, nasıpları, sınıflandırma işlemleri, subaylığa geçiş vb işlemler ile subay/astsubayların zorunlu hizmet sürelerinin ve TSK mensuplarının hizmet yerlerinin belirlenmesi, mazeret/yurtdışı izinlerinin verilmesi, yurtdışında çalışma izni verilmesi, Askeri kurumlarda gerektiğinde sağlık personeli görevlendirilmesi ve tazminat ödenmesi işlemleri de bundan böyle MSB tarafından yapılacaktır.

Benzer/aynı kapsamda; 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanunu, TSK'da İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubay Kanunu, 6413 sayılı TSK Disiplin Kanunu gibi kanunlarda da yapılmıştır.

Fakülte ve yüksekokul mezunu astsubayların subaylığa atanmalarına yönelik 926 sayılı TSK Personel Kanununda yer alan düzenleme (35/1-f madde) yürürlükten kaldırılmıştır. Astsubaylığa atanma usul/esaslarında bazı değişiklikler yapılmıştır.

MSB merkez/taşra/bağlı/ilgili kuruluşlarında görev yapacak personelin güvenlik soruşturma veya arşiv araştırması işleri MİT/EGM tarafından yapılacaktır.

TSK personeli hakkında uygulanacak disiplin hükümleri ağırlaştırılmıştır. Bu bağlamda ihracı gerektiren disiplin suçları arasına “terör örgütleriyle ilişkisi olmak” durumu da eklenmiş, 1 ile 5 yıllık zaman dilimi için belirlenmiş disiplin cezası limitlerinin aşılması halinde disiplin cezasına bağlı olarak (sürücü belgesine el konulmasına benzer şekilde) ayırma cezası verilmesi konusunda değişiklikler yapılmıştır.

Genelkurmay ve MSB’da, hukuk müşavirlikleri dışında ayrıca hukuk sınıfı, su-bayların görev yapacağı hukuk hizmetleri başkanlık veya birimleri kurulmaktadır.

Albay ve generaller rütbe bekleme sürelerine bakılmaksızın terfi/emekli edilebilecektir. KHK’nın diğer maddelerinde Jandarmaların emekliye sevki ve kendi teşkilat kanunlarında da Sahil G.K. personelinin terfi ve emekliliği düzenlenmiştir.

Askeri Hâkimler, Askeri Yargıtay ve AYİM kanunları kaldırılmıştır. Askeri hakimlerin adli/idari mercilere atanmaları, buralarda görülmekte olan dosyaların da devri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

1111 sayılı Askerlik Kanununa ek madde eklenmiş, “terör örgütleriyle iltisaklı/ irtibatlı bulunan ve askerliğe elverişli oldukları anlaşılan yükümlülerin” silah altına alınma işlemleri hızlandırılmıştır.

1632 sayılı Askeri Ceza Kanuna yapılan bir eklemeye asker kişilerin “ülke sınırları dışında izinsiz üç gün geçirmeleri”, yabancı ülkeye kaçmış sayılma halleri arasına alınmıştır.

Gülhane Askeri Tıp Akademisine bağlı eğitim hastaneleri ve asker hastaneleri Sağlık Bakanlığı kurum ve kuruluşlarına devredilmiştir. TSK özel bakım merkezleri gerekli düzenlemeler yapılincaya kadar faaliyetlerine devam edecektir. Özel eğitimden geçen personelin TSK ve EGM operasyonları sırasında acil sağlık hizmeti verebileceklerine ilişkin düzenleme yapılmıştır. TSK’da görevli tabip yedek subaylar, askerlere öncelikli hizmet verecek birimlerde görevlendirilecektir.

657 sayılı Harita Gn. K.’lığı Kanununa ek madde eklenerek, “uçak vb araçların uçuş emniyetini etkileyebilecek yüksek yapıların yapılması/kaldırılması bilgilerinin HGK’na bildirilmesi ve bu bilgilerin elektronik ortamda güncel olarak yayınlanması” konusunda düzenlemeye gidilmiştir.

IV- GÜVENLİK İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

a- Jandarma ile Sahil Güvenlik Komutanlığı

2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununda bazı ek ve değişiklikler yapılmıştır. Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İçişleri Bakanlığına bağlı olduğu, personelinin kolluk kuvveti olduğu vurgulanmış, “askeri personel” ibareleri teşkilat kanunlarından çıkarılmıştır. Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamına alınmış, Jandarma Hizmetleri ve Sahil Güvenlik Hizmetleri adı altında iki ayrı (yeni) sınıf oluşturulmuştur.

Jandarma ve Sahil Güvenlik komutanlıklarının kuruluş ve teşkilatlanması İçişleri Bakanlığınca düzenlenecektir. Personelin alınma ve terfi işlemleri İçişleri Bakanlığınca yapılacaktır. Personel atamaları konusunda İçişleri Bakanlığına yetkiler verilmiştir. Personeline verilecek disiplin cezaları için özel bir kanun çıkarılacaktır. Özel kanun çıkarılınca kadar Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli hakkında Emniyet Teşkilatı disiplin mevzuatı hükümleri uygulanacaktır.

Subay ve astsubay ve diğer personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi kurulmuştur. Akademi İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Akademinin öğrenci kaynağı; lise ve dengi okullar, ön lisans, lisans, yüksek lisans mezunları olacaktır. Ayrıca Jandarma Gn. K. /SGK adına diğer yükseköğretim kurumlarında da öğrenci okutulabilecektir.

Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İçişleri Bakanlığına bağlanmış olmasının sonucu uyum bağlamında bazı kanunlarda ek/değişiklikler yapılmıştır. Sahip oldukları binalar, yeni konuşlanacakları yerler, güvenlik bölgesi sınırlarının belirlenmesi gibi konularda İçişleri Bakanlığı yetkilendirilmiştir. TSK’da olduğu gibi Jandarma Genel Komutanlığı’nın da gümrük vergisi gibi muafiyetlerden yararlanma olanağı getirilmiştir.

Daha önce yayımlanmış KHK’da yer alan, “terör örgütüne üyeliği vb nedenlerle haklarında idari işlem tesis edilen, soruşturma/kovuşturma yapılanların pasaportlarının iptal edileceği”ne yönelik kesinlik içeren ibare, “edilebilir” şeklinde değiştirilmiştir.

Güvenlik kuruluşlarının görev ve yetkilerine ait kanunlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Kayıp çocukların bulunması konusunda polise (iletişim tespiti gibi) bazı yetkiler verilmiştir. Polise, internet abonelerine ait kimlik bilgilerine ulaşma, sanal ortamda araştırma yapma, istihbarat faaliyetinde bulunma yetkisi getirilmiştir.

EGM’de kurulu Özel Harekât Başkanlığının statüsü diğer başkanlıklara oranla yükseltilmiş, Özel Harekât Başkanlığına ek mali olanak sağlanmıştır. Ayrıca mahalle bekçi kadroları dâhil muhtelif unvan ve derecelerde kadro ihdas edilmiştir.

b- MİT’le İlgili Düzenlemeler

2937 sayılı MİT Kanununda ek/değişiklikler yapılmıştır. MİT Cumhurbaşkanına bağlanmış, bu bağlamda bazı maddelerdeki “Başbakan” ibareleri “Cumhurbaşkanı” olarak değiştirilmiştir. Diğer mevzuatta MİT ile ilgili Başbakana yapılmış atıflar da Cumhurbaşkanına yapılmış sayılacaktır. Cumhurbaşkanının başkanlığında Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu kurulmuştur.

T.C. vatandaşları hariç olmak üzere tutuklu veya hükümlüler başka bir ülkeye iade edilebilecek veya başka ülkede bulunanlarla takas edilebilecektir.

Devletin çıkarları veya görevin gizliliğinin zorunlu kıldığı hallerde MİT Müsteşarı ve mensuplarının tanıklık yapma durumları izne bağlanmıştır. MİT'in örtülü ödenek giderlerinin yeri, harcama usul ve esasları konularında Cumhurbaşkanı yetkilendirilmiştir.

c- Çeşitli Konular

İçişleri Bakanlığınca, terör örgütlerine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı tespit edilen yurtdışındaki eğitim öğretim/sağlık kurumu, vakıf/dernek/şirket yöneticilerine pasaport verilmeyecektir. Ayrıca pasaportları iptal edilmiş olanların eşlerinin pasaportları da genel güvenlik açısından iptal edilebilecektir.

Bundan böyle pasaport ve sürücü belgeleri Nüfus ve Vatandaşlık Gn. Md. tarafından verilecektir.

EGM yurt dışı teşkilatı kapatılmış, İçişleri Bakanlığına yurtdışı teşkilatı kurma yetkisi verilmiş, bu teşkilatlar için de 100 adet müşavir kadrosu ihdas edilmiştir.

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bundan böyle taşıtlar için sadece tescil belgesi düzenlenecektir. Trafik belgesi kaldırılmıştır. Ayrıca kış lastiği kullanılmasının denetimi konusunda belediyelere yetki verilmiştir.

3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununda değişiklik yapılmış, özel harekât birimlerinde istihdam edilmek üzere lise mezunlarının KPSS şartı aranmaksızın, sözlü sınavla işe alınmalarına olanak getirilmiştir. EGM de siber suçlarla mücadele bağlamında pazarlık usulü ihale yöntemi ile 500 civarında teknik personel istihdam edilebilecektir.

Köy korucularının unvanlarında güvenlik ve gönüllü güvenlik korucusu şeklinde değişikliğe gidilmiştir. Güvenlik korucularının görev alanları gerektiğinde valilerin onayı ile iller arası da olacak şekilde genişletilmiştir.

Güvenlik görevlilerine erken (55 yaşından önce) emekli olma ve yerlerine yakınlarının atanması olanağı sağlanmıştır. Görevle ilişkisi kesilmiş (emekli) güvenlik korucuları ihtiyaç halinde operasyonlarda görevlendirilebilecektir.

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda değişiklik yapılmıştır. Buna göre; devletin güvenliğine aykırı suçlardan hakkında soruşturma/kovuşturma açılan ve yurt dışında bulunduğu

için kendilerine ulaşılamayanların, Resmi Gazete’de ilanın yayım tarihini izleyen üç ay içerisinde yurda dönmeleri halinde T.C. vatandaşlığı iptal edilecektir.

d- Genel Kolluk Disiplin Hükümleri

Genel Kolluk Disiplin Hükümleri hakkında özel KHK (Karar Sayısı: KHK/682) çıkarılmıştır. Emniyet Teşkilatı Disiplin Tüzüğü’nün dayanağı olan yasa maddesinin AYM tarafından iptal edilmiş olması üzerine, genel kolluk görevlilerinin disiplin işlemleri yeniden düzenlenmiştir.

Anılan KHK, EGM, Jandarma G. K. ve Sahil Güvenlik K.’nda görev yapan tüm personeli kapsamaktadır. TSK’da olduğu gibi sivil personel ayrımı da yapılmamıştır. AYM kararına karşın sivil memurların sendikal faaliyetleri zorlaştırılmıştır. Emniyet Disiplin Tüzüğündeki düzenlemeler esas alınmıştır. Tüzük tüm kolluğu kapsayacak şekilde yasaya uyarlanmıştır. Disiplin cezası verilmesi gerektiren fiiller ve bunlara uygulanacak cezalar konusunda disiplin kurullarının yetkileri artırılmıştır. Geçmiş hizmetleri olumlu/başarılı personele bir alt disiplin cezası uygulanabileceğine ilişkin disiplin hukukundaki yerleşik kurala KHK’da yer verilmiştir. Eylemlerin tekrarı halinde daha ağır ceza verilmesini gerektiren durumlarda, bir/beş yıllık süreler için disiplin cezası limitleri belirlenmiştir. Bu limitlerin aşılması halinde (sürücü belgesine el konulmasına benzer şekilde) personele, meslekten çıkarılma cezası getirilmiştir.

Kolluk görevlilerinin tümü üzerinde tartışmasız bir şekilde sivil yönetim otoritesi tesis edilmiştir. İllerdeki disiplin komisyonlarına vali yardımcısı başkanlık etmekte, kararlar vali onayı ile kesinleşmektedir. Bakanlara, kendilerine bağlı kurumların en üst düzey yetkililerine, 15 güne kadar aylıktan men cezası verme imkânı hükme bağlanmıştır.

Kamu idareleri döviz türündeki alacaklarını TL olarak tahsil edebileceklerdir.

Terör eylemi nedeniyle yaralanmış olup, ilgili mevzuata göre malul sayılamayan, bu nedenle de aylık bağlanamayan kimselere, maluliyet durumlarına göre 1.404 - 2.150 TL arasında aylık bağlanacaktır. Emekliliği hak etmiş olanların aylıkları ise % 25 oranında artırılabilecektir.

e- Özel Güvenlik

5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunda değişiklikler yapılmıştır. Özel güvenlik görevlilerinin silahlı olarak görev yapacakları alanlar genişletilmiştir. ÖGG olma koşulları ağırlaştırılarak yeniden düzenlenmiştir. ÖGG ve şirket yetkilileri hakkında güvenlik/arşiv araştırması yapılacaktır.

Terör örgütlerine veya MGK'ca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara iltisakı veya irtibatı olduğu tespit edilen kişilerin özel güvenlik alanında faaliyet yürüten şirket veya birimlerde çalıştırılmasına yasak getirilmiştir. Bu durumları tespit edilen şirketlerinde faaliyet izinleri iptal edilecektir. Yasaklara uyulmaması halinde uygulanacak idari para cezası ve diğer yaptırımlar artırılmıştır.

İlgili kanunlarda değişiklik yapılarak at yarışları düzenlenmesi, Milli Piyango Genel Müdürlüğünce oynatılan bazı oyunların oynatılma yetkisi, 49 yıl süreyle Türkiye Varlık Fonuna verilmiştir.

f- Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlikle ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Köy güvenlik korucularının sosyal güvenlik konuları yeniden düzenlenmiştir. Güvenlik korucuları işçi statüsüne (4/1-a) alınmıştır. Ancak güvenlik korucusu olarak görevlendirilenlere İş Kanunu ve İşsizlik Sigortası Kanunu hükümleri uygulanmayacaktır. Sigorta primlerinin tümü valiliklerce ödenecektir. 55 yaşını dolduranların görevle ilişkisi kesilecektir. 55 yaşını ve 15 hizmet yılını dolduranlara yaşlılık aylığı bağlanacaktır. Emekli olanlara da görev verilebilecek ve emeklilik aylıkları kesilmeyecektir.

Köy ve mahalle muhtarlarının sosyal güvenliği konularında ek/değişiklikler yapılmıştır. BAĞ-KUR statüsünde olan muhtarların SGK primleri devlet tarafından ödenecektir. "Muhtar sigortalılığı" getirilmiş, muhtarların sigortalılık hallerinin birleştirilmesi kolaylaştırılmıştır. 5510 sayılı SSGSSK bazı maddelerinde yer alan TSK ibarelerinden sonra gelmek üzere Jandarma Genel Komutanlığı/SGK ibareleri eklenmiştir.